

ISSN 2586-811X

DEPARTMENT OF
BUDDHISM AND PHILOSOPHY
MAHAMAKUT BUDDHIST
UNIVERSITY ROI ET CAMPUS
GRADUATE SCHOOL

JOURNAL OF BUDDHIST PHILOSOPHY EVOLVED **วารสาร**
พุทธปรัชญาวิวัฒน์

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2562)

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์
Journal of Buddhist Philosophy Evolved
ISSN 2586-811X

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2562)

*****

ปรัชญาวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์
“ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อส่งเสริมองค์ความรู้คุณธรรม”

เจ้าของวารสาร

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ผลงานวิชาการและผลงานวิจัยพระพุทธศาสนา ปรัชญา ศีลศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
2. เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนักวิชาการของสถาบันการศึกษาแก่นักวิชาการของสถาบันและหน่วยงานอื่นๆ ให้มีความหลากหลายของบทความ เป็นการพัฒนาคูณภาพทางความคิดสู่สากล
3. เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของสาขาฯ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ที่ปรึกษา

พระธรรมฐิติญาณ	ปฐมาจารย์ผู้ก่อตั้ง
พระทองอินทร์ กตปุณฺโญ	ที่ปรึกษาอุปถัมภ์
พระราชปริยัติวิมล, ดร.	ที่ปรึกษารองอธิการบดี
พระเทพบัณฑิต	อธิการบดี
พระครูกิตติวราทร, ผศ.ดร.	รองอธิการบดี วิทยาเขตร้อยเอ็ด

บรรณาธิการ

พระมหาสากล สุภรเมธี, ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ดร.บรรจง ลาวะลี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

กองบรรณาธิการ

พระราชปริยัติวิมล, ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระครูวิจิตรปัญญาภรณ์, ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระครูวาปีจันทคุณ, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.นพ.สมชัย บวรกิตติ	สำนักงานราชบัณฑิตยสภา
ศาสตราจารย์ ดร.นพ.นิพนธ์ พวงวรินทร์	สำนักงานราชบัณฑิตยสภา
ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สุนันท์ เสนารัตน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคนาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิเชียร แสนมี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา คล้ายเดช	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนาใจ หมื่นไธสง	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตรภรณ์ วงศ์คำจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
ดร.ณัฐพงษ์ มะลิซ้อน	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ดร.จิราภรณ์ ผันสว่าง	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ฝ่ายจัดทำ

ดร.วิมลพร สุวรรณแสนทวี	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ดร.บรรจง ลาวะลี	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
ดร.สงวน หล้าโพนทัน	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

กำหนดเผยแพร่

ปีละ 2 ฉบับ (มกราคม - มิถุนายน และ กรกฎาคม - ธันวาคม)

การเผยแพร่

มอบให้ห้องสมุดสถาบันการศึกษา หน่วยงานของรัฐและหน่วยงานเอกชนทั่วไป

พิมพ์ที่

บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด 219 ซอยเพชรเกษม 102/2 แขวงบางแคเหนือ เขตบางแค กรุงเทพฯ 10160 โทร. 0280922813

สถานที่ติดต่อ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลียงเมือง ตำบลดงลาน อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด 45000
โทร 0-4351-8364 และ 0-4351-6076 โทรสาร 0-4351-4618
E-mail: buddhist-philosophy@hotmail.com
<http://ojs.mbu.ac.th/index.php/jbpe>

*บทความทั่วไป บทความวิชาการ บทความวิจัย ที่ปรากฏในวารสารนี้ เป็นความรับผิดชอบของผู้เรียบเรียง กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย การนำบทความในวารสารนี้ไปเผยแพร่ สามารถดาวน์โหลดได้ที่ <http://ojs.mbu.ac.th/index.php/jbpe>

บทบรรณาธิการ

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ เป็นวารสารที่ตั้งขึ้นมาเพื่อการเผยแพร่ผลงานวิชาการและบทความทั่วไปด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ตลอดทั้งเป็นการประชาสัมพันธ์ข่าวสารอันเนื่องด้วยกิจกรรมของทางสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญาเป็นหลัก วารสารมีการเตรียมการเข้าสู่การพิจารณาประเมินคุณภาพวารสาร (TCI) ในอนาคต ได้ดำเนินการทำคุณภาพวารสารให้เป็นไปตามเกณฑ์และเงื่อนไขของการพิจารณาในการประเมินคุณภาพวารสาร ซึ่งกองบรรณาธิการได้ดำเนินการตามกรอบมาตรฐานที่กำหนดในระบบฐานข้อมูล เช่น การควบคุมคุณภาพบทความจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) ให้เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด นอกจากนี้ได้ดำเนินการให้วารสารมีเว็บไซต์ที่มีข้อมูลกติกา และรูปแบบที่ตีพิมพ์ รวมถึงมีการปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัยอย่างต่อเนื่อง และพัฒนาให้มีการส่งบทความแบบออนไลน์หรือระบบ Online journal System (OJS) โดยในปี 2562 เป็นต้นไป ได้มีการปรับการออกเล่มเป็นปีละ 2 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน และ ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2562) ประกอบด้วยบทความวิจัย จำนวน 2 บทความ ได้แก่ 1)การประเมินผลงานการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธเขตพื้นที่การศึกษา ร้อยเอ็ด เขต 1 2)ความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบุรีเบกษาอนุสรณ์ บทความวิชาการ จำนวน 4 บทความ ได้แก่ 1)หลักไตรสิกขา กับการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ 2)ผลกระทบการดื่มสุราที่มีต่อสังคมไทย 3)คุณธรรมสำหรับผู้บริหารในศตวรรษที่ 21 4)การศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาความเครียดของบุคคลวัยทอง

กองบรรณาธิการ ได้ดำเนินการตามกระบวนการตามแนวทางการเผยแพร่บทความตามและใน อนาคตการจัดทำระบบวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ จะเป็นระบบที่ทันสมัยและต่อเนื่องเป็นไปตามเกณฑ์ และมาตรฐานสากล ทั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) ที่มีส่วนในการควบคุมคุณภาพของวารสารให้ตรงตามเกณฑ์ที่กำหนด หวังว่าในอนาคตวารสารจะเป็นที่ยอมรับในระดับมาตรฐานสากลต่อไป

พระมหาสากล สุภรเมธี, ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ

หน้า

บทความวิจัย

การประเมินผลงานการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 (The Measurement of the Effects for Operation of Buddhist Ways in the School of Educational Area for Roi-Et Province 1) สุนทร อัจฉินิยม, พระครูปลัดทองใบ สุปภาโส, บรรจง ลาวะลี และอดิศักดิ์ ทุมอนันต์.....	1
--	---

ความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม ที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทรubeกษาอนุสรณ์

(Parent's Satisfaction of Student toward Developing Desirable Virtues Ethics and Social at Chantharubeksa Anusorn School, Kaset Wisai District, Roi Et Province) ชัชวาลย์ บัวลอย, ประพิศ โบราณมูล, สุนทร อัจฉินิยม และบรรจง ลาวะลี	15
---	----

บทความวิชาการ

หลักไตรสิกขากับการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ

(Tri-Sikkha Principle and Teaching in Buddhist Way School) ประเมธ ศรีภิญโญ.....	27
--	----

ผลกระทบการดื่มสุราที่มีต่อสังคมไทย

(The Effect of Alcohol Drinking towards Thai Society) พระแสงจันทร์ จูฑิตสาโร (เหล็กศรี).....	42
---	----

คุณธรรมสำหรับผู้บริหารในศตวรรษที่ 21

(Moral for Executives in the 21st Century) บรรจง ลาวะลี.....	50
---	----

การศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาความเครียดของบุคคลวัยทอง

(The Study of Buddhist Doctrine for Solving Stress of the Golden Aged People (Elderly)) พระมหาอำนาจ มหาวิโร.....	66
---	----

หลักเกณฑ์และรูปแบบการเขียนบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร.....	80
---	----

การประเมินผลงานการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 The Measurement of the Effects for Operation of Buddhist Ways in the School of Educational Area for Roi-Et Province 1

สุนทร อัจนิยม¹ พระครูปลัดทองใบ สุภภาโส² บรรจง ลาวะลี³
และอดิศักดิ์ ทุมอนันต์⁴

Sunthorn Artniyom¹ Phrakhrupalad Tongbai Supapaso² Banjong Lawalee³
and Adisak Thumanan⁴

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด^{1,2,3,4}
Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus^{1,2,3,4}

E-mail : sunthorn_art@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ประเมินผลงานการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 2) เปรียบเทียบการประเมินผลงานการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ที่มีเพศ อายุ การศึกษา และสถานภาพแตกต่างกัน และ 3) ศึกษาข้อเสนอแนะของการเพิ่มประสิทธิภาพการประเมินผลงานการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษา และนักเรียน ในโรงเรียนวิถีพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 จำนวน 364 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามการประเมินผลงานการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า t-test และค่า F- test โดยกำหนดค่านัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษาและนักเรียน โดยรวมอยู่ระดับมาก ลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) รองลงมา คือ ด้านผลกระทบ (Outcome) และค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านผลิต (Output) และผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า เพศ อายุ การศึกษา และสถานภาพที่มีต่างกัน มีการประเมินผลงานการดำเนินงานไม่แตกต่างกัน ส่วนข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเพิ่มประสิทธิภาพการประเมินผลงานการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 มากที่สุดคือ ทุกคนต้องมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต รองลงมาคือควรมีการใช้สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้

ด้วยตนเองอยู่เสมอและน้อยที่สุดคือนักเรียนจะต้องสามารถพึ่งตนเองหรือ ทำงานเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต มีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์และ ตรงต่อเวลา

คำสำคัญ : การประเมิน; การดำเนินงาน; โรงเรียนวิถิปุทธ

ABSTRACT

This research has the following objectives: 1) to assess the implementation of the Buddhist schools. Roi Et Education Area Office, Region 1, 2) to compare the performance of the Buddhist schools. Et in an office area of the sex, age, education, and status differences, and 3) to study the recommendations of the optimization performance of the Buddhist school. Office of Roi Et in a sample used in the study included executives, teachers of schools and students in Buddhist under the Office of Roi Et in a number of 364 people, the tools used in the study include a questionnaire. evaluation of the Buddhist schools. Et Region 1 Office of the statistics used to analyze data on the percent of the average standard deviation of the t-test and the F-test with statistical significance set at 0.05.

The results show that The comments of the Executive Committee of school teachers and students. Overall level. Sequence based on an average of descending is the input (Input), followed by side effects (Outcome) and the average minimum is the production (Output), and hypothesis testing, research has shown that sex life.education and status are different. Level evaluation of the operation is no different. Some suggestions on how to optimize the performance of the Buddhist schools. Office of Education District 1-Et was the most all have five basic precepts for living. The second is to use education to promote learning and self-knowledge is always minimal, and students must be self-reliant or Work, living with integrity and discipline. Responsibility, honesty and punctuality.

Keywords : Evaluation; Operations; Buddhist Schools

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งจะพูดได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักของชาติไทย การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนของเขตพื้นที่การศึกษาทั่วประเทศในหลักสูตรการศึกษาของชาตินั้นการที่กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรชั้นประถมและมัธยมศึกษาเป็นเขตพื้นที่การศึกษาในปัจจุบันในการปรับปรุงนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้ตัดทอนวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรดังกล่าวให้ลดน้อยลงทั้งในด้านเนื้อหา หลักคำสอนที่ถูกต้องและเวลาเรียนส่งผลให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมที่มีปัญหา เช่น พุทธจริยศึกษา เรื่องเกี่ยวกับด้านรูปธรรมและภูมิปัญญา พระภิกษุสงฆ์เชื่อได้ว่าเป็นผู้ทรงศีลมีคุณธรรม มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา หลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ครูพระได้สอนเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาที่เพิ่มและขยายทวีความรุนแรงขึ้นทุกวัน กลายเป็นปัญหาที่ยากจะแก้ไขได้ ปัญหาที่กล่าวมานี้ ล้วนเป็นปัญหาที่เกิดจากการที่สถาบันการศึกษาชั้นพื้นฐานไม่ได้มองเห็นความสำคัญของหลักการปฏิบัติเชิงพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร ซึ่งเป็นหลักจริยธรรมขั้นพื้นฐานของมนุษยชาติตามหลักการของพระพุทธศาสนา ความสำคัญของโรงเรียนวิถีพุทธนี้ สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษาได้ส่งเสริมการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนวิถีพุทธโดยจัดโครงการส่งเสริมการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติ โรงเรียนวิถีพุทธ (เดิมแท้ ชาวหินฟ้า, 2548 : 8)

ในมาตรา 6 ความมุ่งหมายและหลักการว่า การจัดการศึกษามาเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และความมีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข(สุพล ด้วยตั้งใจ, 2542 : 5) ดังในจริยศึกษาของรัฐธรรมนูญฉบับที่ผ่านมานี้ ได้มีแนวโน้มที่จะหันเหไปในทิศทางของจริยธรรมสากล แนวคิดแบบบูรณาการได้เฟื่องฟูขึ้น จึงได้นำเอาแนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมสากลมาประสานเข้ากับแนวคิดแบบบูรณาการ โดยให้บูรณาการการสอนจริยธรรมเข้าในวิชาต่างๆ บางวิชาหรือได้ครูแต่ละคนสอนจริยธรรมบูรณาการเข้าในวิชาของตน สอดคล้องกับหลักในอุดมคติที่ถือเอาครูทุกคนเป็นครูจริยศึกษา (พระธรรมปิฎก, 2541 : 46) พุทธธรรมมีกรอบการพัฒนาหลักการของระบบของการศึกษา 3 ประการ เรียกว่าไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิสมาธิสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ที่เรียกสั้นๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรมการกระทำการทางกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ไตรสิกขานี้เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตในทุกด้าน และทุกวัย อีกมีความยากง่ายตั้งแต่เรื่องเบื้องต้นทั้งของเด็กและผู้ใหญ่ จนถึงเรื่องที่ละเอียดซับซ้อนและยากจะหาองค์ความรู้อื่นมาเทียบ จึงเห็นได้ว่า การศึกษาของกุลบุตร กุลธิดา และผู้ใหญ่ทั้งหลายในอดีตอันยาวนานของไทย มีฐานจากระบบพุทธหรือไตรสิกขา แต่อาจไม่มีระบบของการศึกษาภาคบังคับอย่างในปัจจุบัน แม้การศึกษาจะมีในภาคบังคับแก่คนส่วนใหญ่ แต่ก็มิได้นำเอาพระพุทธธรรมหรือไตรสิกขามาเป็นการศึกษา แต่นำระบบองค์ความรู้นิยมโดยมีฐานจากประเทศตะวันตกมาเป็นแกนใน

การจัดการศึกษาทำให้พุทธธรรมเริ่มเห็นห่างจากชีวิตของคนไทยในยุคปัจจุบันมากขึ้นๆ ซึ่งนับว่าเป็นการสูญเสียล้ำค่าของพระพุทธธรรม ที่เป็นฐานของวัฒนธรรมในอดีต

ด้วยคุณค่าอันนิตขององค์ความรู้ในพระพุทธธรรมและระบบไตรสิกขาที่ชัดเจนในการศึกษาการพัฒนาผู้เรียนทุกวัย กระทรวงศึกษาธิการจึงมีแนวความคิดที่จะส่งเสริมให้สถานศึกษานำระบบของพระพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษาในปัจจุบัน เพื่อพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ ซึ่งได้กำหนดเป้าประสงค์ คุณสมบัติของผู้เรียนทุกระดับการศึกษาเป็นคนที่ดี เก่งและมีความสุขอย่างแท้จริง อันเป็นเป้าหมายแท้ของพระพุทธธรรมอยู่แล้วให้ มีความชัดเจนยิ่งขึ้น โดยผ่านการดำเนินงานของ “โรงเรียนวิถีพุทธหรือโรงเรียนแนวพุทธ”(กระทรวงศึกษาธิการ, 2547 : 10 - 11) อันจะเป็นตัวอย่างที่จะขยายการพัฒนาในโรงเรียนอื่นๆ ในวงกว้างต่อไป

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด เป็นส่วนหนึ่งของเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต1 และเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ เน้นการเรียนการสอนวิชาการพระพุทธศาสนาชั้นสูงได้เปิดโอกาสให้คฤหัสถ์ ประชาชนทั่วไปเข้าศึกษา ตั้งแต่ปีการศึกษา 2543 เป็นต้นมา ซึ่งก็สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ข้อ 2.3 สังคมไทยที่พึงประสงค์ (ทบทวมหาวิทยาลัย, 2544 : 20) ดังนี้

1. สังคมคุณภาพ ที่ยึดหลักความสมดุล ความพอดี สามารถสร้างคนทุกคนให้เป็นคนดี คนเก่ง พร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกสาธารณะ พึ่งตนเองได้ คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีเมืองและชุมชนน่าอยู่ มีระบบดีมีประสิทธิภาพ ระบบเศรษฐกิจมีเสถียรภาพ มีความเข้มแข็งและแข่งขันได้ ได้รับการพัฒนาที่ยั่งยืนและสมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระบบการเมืองการปกครอง โปร่งใส เป็นประชาธิปไตย ตรวจสอบได้ และมีความเป็นธรรมในสังคมไทยสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ที่เปิดโอกาสให้คนไทยทุกคนสามารถคิดเป็น ทำเป็นมีเหตุผล มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต รู้เท่าทันโลก เพื่อพร้อมระบบกับการเปลี่ยนแปลงสามารถสั่งสมทุนทางปัญญา รักษาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

2. สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ที่ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรม และคุณค่าขอเอกลักษณ์สังคมไทยที่พึงพาเกื้อกูลกัน รู้รักสามัคคี มีจารีตประเพณีดีงาม มีความเอื้ออาทรรักภูมิใจในชาติและท้องถิ่น มีสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็ง ตลอดจนเครือข่ายชุมชนทั่วประเทศ ทั้งนี้สอดคล้องกับข้อ 4 ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ได้ระบุว่ายุทธศาสตร์การบริหารจัดการที่ดี เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการผลักดันให้ยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนไปได้ โดยให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิตของคนเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน คือ “การเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน โดยสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้องและมีคุณภาพให้เป็น

ภูมิคุ้มกันอาศัยการมีส่วนร่วมสร้างเครือข่ายชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ดูแลซึ่งกันและกัน ตลอดจนสร้างจิตสำนึกให้ดำเนินชีวิตโดยยึดทางสายกลาง ความพอเพียง มีคุณธรรม มีวินัยและมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เคารพในสิทธิของตนเองและผู้อื่นเพื่อเป็นรากฐานของสังคม”(มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547 : 18)

ทั้งนี้หากดูจากจุดหมายของการศึกษาที่ระบุในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 ของกระทรวงศึกษาธิการ ที่จะมุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ จึงกำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ คือ “เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือมีคุณธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์” ดังที่เห็นได้ชัดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนในสาระที่ 1 “ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม” มาตรฐาน ส 1.2 คือ “ยึดมั่นในศีลธรรม การกระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงามและศรัทธาในพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ” โรงเรียนวิถิปุทธสำนักงานเขตการศึกษาขั้นพื้นฐานร้อยเอ็ด เขต 1 ได้จัดทำโครงการโรงเรียนวิถิปุทธมาตั้งแต่ ปีการศึกษา 2548 เป็นต้นมาโดยการจัดอบรมและนิเทศให้กับโรงเรียนที่สนใจในการจัดการศึกษาแบบแนวพุทธและทางเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ได้ตั้งเกณฑ์มาตรฐานการประเมินตัวชี้วัดที่เป็นกรอบว่าจะผ่านหรือไม่ผ่านนั้นตั้งเกณฑ์มาตรฐานไว้ และขณะนี้ก็มีโรงเรียนที่เข้าโครงการโรงเรียนวิถิปุทธมีจำนวน 110 โรงเรียนบรรยาภาการศึกษาเรียนรู้ตามแนวทางโรงเรียนวิถิปุทธสำหรับผู้บริหาร ครู อาจารย์ กรรมการสถานศึกษาและผู้ปกครองโรงเรียนสำหรับประเด็นที่น่าสนใจที่ต้องทำการคิดมาวิจัยเกี่ยวกับการประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธ เขตพื้นที่การศึกษาขั้นพื้นฐานร้อยเอ็ด เขต 1 พ.ศ. 2550

จากแนวนโยบายและแนวทางการดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถิปุทธและสภาพโรงเรียนวิถิปุทธที่กล่าวมาในข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัยในการประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธ เขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 เพื่อทราบผลการดำเนินงานตามแนววิถิปุทธและนำข้อเสนอแนะไปใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินการตามแนววิถิปุทธให้โรงเรียนวิถิปุทธดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อประเมินผลงานการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิปุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1

2.2 เพื่อเปรียบเทียบการประเมินผลงานการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิปุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ที่มีเพศ อายุ การศึกษา และสถานภาพ แตกต่างกัน

2.3 เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะของการเพิ่มประสิทธิภาพการประเมินผลงานการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 2.1 ทำให้ทราบได้ว่าโรงเรียนดำเนินการตามแนววิถิพุทธอย่างไร
- 2.2 นำผลการวิจัยไปช่วยในการทำให้ผู้บริหารโรงเรียนในเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ดเขต 1
- 2.3 เป็นพื้นฐานในการศึกษาวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องหรือเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์ที่จะประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ทั้งหมดซึ่งดำเนินการในปีงบประมาณ 2550 โดยศึกษาข้อมูลจากความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ครู กรรมการสถานศึกษาและนักเรียน รูปแบบที่ใช้ในการประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธครั้งนี้ใช้รูปแบบการประเมิน CIPPI MODEL ในการประเมินซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษา และนักเรียน ในโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 จำนวน 7,523 คน กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษา และนักเรียน ในโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ผู้วิจัยใช้วิธีการเทียบจำนวนประชากรจากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางการกำหนดขนาดประชากรและกลุ่มตัวอย่างของเครจซีและมอร์แกน (R.V. Krejcie & D.W. Morgan) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 364 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเป็นระบบ (Systematic Sampling) ตามสัดส่วนของผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษา และนักเรียน โดยการจับฉลากตามจำนวนผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษา และนักเรียน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับการประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ ซึ่งมี 3 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามปลายปิด (Closed-end-Questions) มีลักษณะเป็นแบบตรวจรายการ (Check list) สอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 4 ข้อ ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษาและสถานภาพ ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) 2) ด้านกระบวนการ (Process) 3) ด้านผลผลิต (Output) 4) ด้านผลกระทบ (Outcome/Impact) ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วน (Likert Scales) ซึ่งแต่ละคำถามมีคำตอบให้เลือกตามลำดับ

ความสำคัญ 5 ระดับ ตอนที่ 3 คำถามลักษณะปลายเปิด (Open-ended Question) สอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะของการเพิ่มประสิทธิภาพการประเมินผลงานการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ทั้ง 4 ด้าน

การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้ 1) ขอนหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ไปยัง โรงเรียนวิถิพุทธเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 เพื่อขอความร่วมมือในการให้ความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย 2) ทำการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างในโรงเรียนวิถิพุทธเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ด้วยตนเอง 3) นำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมา เลือกเอาฉบับที่สมบูรณ์ ตรวจสอบให้คะแนนและวิเคราะห์ หาคำตอบเพื่ออภิปรายผลการวิจัยต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้ ตอนที่ 1 คือ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบไปด้วย เพศ อายุ การศึกษาและสถานภาพ ใช้วิเคราะห์ข้อมูลโดยคำนวณค่าร้อยละ ค่าความถี่ สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ ใช้วิเคราะห์ข้อมูลโดยคำนวณค่าเฉลี่ย ( ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การทดสอบสมมติฐาน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistic) เพื่อทดสอบสมมติฐานดังนี้ 1) สถิติวิเคราะห์ค่าที (Independent t-test) ใช้ทดสอบสมมติฐานข้อที่ 1 เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างเพศชายกับเพศหญิงที่มีผลต่อการประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 2) สถิติวิเคราะห์ค่าเอฟ (F-test) แบบการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way Analysis of Variance) เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างมากกว่า 2 กลุ่ม ใช้ทดสอบสมมติฐานข้อที่ 2 ข้อที่ 3 และข้อที่ 4 เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อการประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ตอนที่ 3 สอบถามข้อเสนอแนะของการเพิ่มประสิทธิภาพการประเมินผลงานการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการหาค่าความถี่ แล้วนำเสนอเป็นตารางประกอบคำอธิบาย การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป

สถิติที่ใช้ในการวิจัย สถิติที่ใช้ในการหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับใช้สถิติแอลฟา (Alpha-coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach) สถิติบรรยาย ได้แก่ ความถี่ ค่าร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistic) ได้แก่ สถิติ Independent t-test ทดสอบความแตกต่าง 2 กลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างเพศชายกับเพศหญิง กับการประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ใช้ทดสอบสมมติฐานในการหาค่า t โดยกำหนดค่านัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

5. ผลการวิจัย

5.1 ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อผลการดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 โดยรวมอยู่ระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) = 4.29 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) = 0.68 แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านมีลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) รองลงมา คือ ด้านผลกระทบ (Outcome) และค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านผลิต (Output) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ผลปรากฏดังนี้

5.1.1 ด้านปัจจัยนำเข้า พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านปัจจัยนำเข้า โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = 4.52) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D. = 0.61) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านปัจจัยนำเข้าอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยพบว่า ผู้บริหารมีคุณลักษณะที่ดี ลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ มีความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย นับถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนา รองลงมาคือมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ถือศีล 5 และลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยคือ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี และมีพรหมวิหารธรรมประจำใจ ส่วนครูคุณลักษณะที่ดี ลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ รู้ เข้าใจ หลักการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา รองลงมาคือ มีพรหมวิหารธรรม มีความเป็นกัลยาณมิตร มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความเจริญงอกงามตามหลักไตรสิกขา และลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิกอบายมุข) มีศีลธรรมและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ส่วนการบริหารจัดการดำเนินงานอย่างมีระบบ ลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ มีวิสัยทัศน์หรือ ปรัชญา พันธกิจ เป้าหมาย ธรรมนูญ หรือแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ รองลงมาคือ ปลูกฝังศรัทธาสร้างเสริมปัญญาในพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นกับบุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง และค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ มีการนิเทศ กำกับ ติดตามการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง และการจัดการด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ ลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ จัดประดิษฐานพระพุทธรูป ประจำโรงเรียนและประจำห้องเรียนเหมาะสม รองลงมาคือ บริเวณโรงเรียนปราศจากสิ่งเสพติดอบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด และค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ มีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรมคำขวัญคุณธรรมจริยธรรมโดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียน

5.1.2 ด้านกระบวนการ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านกระบวนการโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = 4.23) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D. = 0.69) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านกระบวนการอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยพบว่า การเรียนการสอนที่บูรณาการไตรสิกขา ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ ลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ จัดการเรียนรู้อย่างมี

ความสุข ทั้งผู้เรียนรู้ และผู้จัดการเรียนรู้ รองลงมาคือ ส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิด วิเคราะห์และแก้ปัญหา และค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือจัดกิจกรรมบริหารจิตเจริญปัญญาทั้งในการเรียนการสอนและในกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวัน ด้านการใช้สื่อและแหล่งการเรียนรู้ ลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ นิมนต์พระสงฆ์หรือเชิญวิทยากร ภูมิปัญญาทางพุทธศาสนาสอนนักเรียนสม่ำเสมอ รองลงมาคือ จัดให้นักเรียนไปเรียนรู้ที่วัด หรือศาสนาสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง และค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ใช้สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการไม่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ ด้านการวัดประเมินผล มีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ครอบคลุมตามหลักภาวนา4 (กาย สังคม จิต ปัญญา) โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนานักเรียนต่อเนื่อง ส่วนด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร ด้านบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ส่งเสริม “การสอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” ลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ส่งเสริมบรรยากาศแบบกัลยาณมิตรอ่อนน้อมถ่อมตน เคารพ ให้เกียรติซึ่งกัน รองลงมาคือ ส่งเสริมกิจกรรมการรับผิดชอบดูแลรักษา พัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย และค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ผูกฝนอบรมให้เกิด การกินอยู่ ดู ฟังเป็น (รู้เข้าใจเหตุผล และได้ประโยชน์ตามคุณค่าแท้ ตามหลัก ไตรสิกขา) ส่วนด้านกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ จัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึกและศรัทธาในพระรัตนตรัย เป็นประจำและในโอกาสสำคัญอย่างต่อเนื่อง เป็นวิถีชีวิต รองลงมา คือ ส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วมและเห็นคุณค่าในการรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนา และค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ส่งเสริมปฏิบัติกิจกรรมพระพุทธศาสนาอย่างเห็นคุณค่า รู้เข้าใจเหตุผล

5.1.3 ด้านผลผลิต พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านผลผลิต (Output)โดยรวมอยู่ในระดับน่าพึงพอใจมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.21$)และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D. = 0.70) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธด้านผลผลิต อยู่ในระดับมาก โดยพบว่า พัฒนากาย ศิล จิต และปัญญาอย่างบูรณาการ (ภาวนา 4) ด้านกาย (กายภาพ) ลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ บริโภคใช้สอยปัจจัย 4 ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสมได้คุณค่าแท้ รองลงมาคือ การดูแลร่างกาย และการแต่งกายสะอาดเรียบร้อย และค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม ด้าน ศิล (สังคม) ลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ มีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต รองลงมาคือ สามารถพึ่งตนเองได้หรือ ทำงานเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต และค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ มีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา ด้านจิต((จิตใจ/อารมณ์) ลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ มีสุขภาพจิตที่ดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน รองลงมาคือ มีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณและทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร และค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ มีจิตใจ เมตตา กรุณา (เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปัน) ต่อกัน ส่วนด้านปัญญา ลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ศรัทธาและความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัยและ

รู้บาป-บุญ คุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ รองลงมาคือ ใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษาแสวงหาความจริง และใฝ่สร้างสรรค์พัฒนางานอยู่เสมอ และค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ รู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาชีวิตและการทำงานได้ด้วยสติปัญญา

5.1.4 ด้านผลกระทบ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธด้านผลกระทบ (Outcome/Impact) โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.20$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D. = 0.73) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธด้านผลผลิตอยู่ในระดับมาก โดยพบว่า การได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ คือบ้านและชุมชนมีสมาชิกที่เป็นคนดีไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขเพิ่มขึ้นและชุมชนมีผู้ช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น ส่วนวัดได้ศาสนาทายาทและกำลังช่วยส่งเสริมพระพุทธศาสนามากขึ้นและโรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่น ศรัทธา และได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (บ้าน วัด ราชการ)

5.2 ผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล คือ เพศ อายุ การศึกษา และสถานภาพที่มีต่างกัน มีระดับการประเมินผลงานการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิพุทธ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่กำหนดไว้

5.3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเพิ่มประสิทธิภาพการประเมินผลงานการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 มากที่สุดคือ ทุกคนต้องมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต รองลงมาคือควรมีการใช้สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ และน้อยที่สุดคือนักเรียนจะต้องสามารถพึ่งตนเองหรือ ทำงานเลี้ยงชีพด้วยความสุจริตมีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์และ ตรงต่อเวลา

6. อภิปรายผลการวิจัย

จากข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยเรื่อง การประเมินผลงานการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ผู้วิจัยได้นำมาอภิปรายผลดังนี้ คือ ผลการวิจัย พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อผลการดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถิพุทธสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 โดยรวมอยู่ในระดับมาก และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านมีลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) รองลงมา คือ ด้านผลกระทบ (Outcome) และค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านผลผลิต (Output) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ด้านปัจจัยนำเข้า ผู้บริหารมีความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย นับถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีวิสัยทัศน์หรือ ปรัชญา พันธกิจ เป้าหมาย ธรรมนูญ หรือแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธและจัดประดิษฐานพระพุทธรูป ประจำโรงเรียนและประจำห้องเรียนเหมาะสม ด้านกระบวนการมีจัดการเรียนรู้ที่มี

ความสุข ทั้งผู้เรียนรู้ และผู้จัดการเรียนรู้ ด้านการใช้สื่อและแหล่งการเรียนรู้ มีการนิมนต์พระสงฆ์หรือ
 เชิญวิทยากร ภูมิปัญญาทางพุทธศาสนาสอนนักเรียนสม่ำเสมอและมีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง
 ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ครอบคลุมตามหลักภาวนา 4 (กาย สังคม จิต ปัญญา) โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนา
 นักเรียนต่อเนื่อง ด้านผลผลิต มีการพัฒนากาย ศีล จิต และปัญญาอย่างบูรณาการ (ภาวนา 4) ด้านกาย
 (กายภาพ) โดยบริโภคใช้สอยปัจจัย 4 ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสมได้คุณค่าแท้ มีศีล 5 เป็นพื้นฐาน
 ในการดำรงชีวิต มีสุขภาพจิตที่ดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน มีความศรัทธาและความเข้าใจที่ถูกต้องในพระ
 รัตนตรัยและรู้บาป-บุญ คุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ ด้านผลกระทบ การได้รับประโยชน์จากการ
 พัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ บ้านและชุมชนมีสมาชิกที่เป็นคนดีไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขเพิ่มขึ้นและชุมชนมีผู้
 ช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น ส่วนวัดได้ศานาทายาทและกำลังช่วยส่งเสริมพระพุทธศาสนา
 มากขึ้นและโรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อมมั่น ศรัทธา และได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
 (บ้าน วัด ราชการ) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิบูลย์ คงมั่น (2549) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การ
 ประเมินผลโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนตลาดเขตมิตรภาพที่ 105 โดยการประเมินผลด้วยรูป
 แบบจำลองซิป (CIPP Model) ใน 4 ประเด็น คือ 1)ด้านบท 2)ด้านปัจจัย 3)ด้านกระบวนการ 4)ด้าน
 ผลผลิต ผลว่า การประเมินบริบทหรือสภาวะแวดล้อมมีความสอดคล้องของบริบทด้านต่างๆ อยู่ใน
 ระดับสูง การประเมินปัจจัยเบื้องต้นหรือปัจจัยนำเข้าพบว่าความเหมาะสมของทรัพยากรที่จำเป็นต่อการ
 ดำเนินโครงการในภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างสูง การประเมินกระบวนการพบว่าด้านการดำเนินงานตาม
 โครงการในภาพรวมมีคุณภาพค่อนข้างสูง การประเมินผลผลิตทางตรง ทางอ้อม ปัญหา อุปสรรคที่เกิด
 จากการดำเนินโครงการพบว่า ด้านผลผลิตทางตรง การบรรลุวัตถุประสงค์ ความเหมาะสมและระดับ
 คุณภาพของกิจกรรมที่จัดขึ้นตามโครงการค่อนข้างมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นงลักษณ์
 ยุทธสุทธิพงศ์ (2549) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เขตพื้นที่การศึกษา
 จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ งบประมาณ 2549 ผลการศึกษา พบว่าผู้บริหาร
 สถานศึกษามีความคิดเห็นว่า การดำเนินงานอยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้าน
 ปัจจัยนำเข้าและด้านผลผลิต ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านผลกระทบ สำหรับครูผู้รับผิดชอบ
 โครงการมีความคิดเห็นว่าการดำเนินงานอยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านผลผลิต
 ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านผลกระทบเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านปัจจัยนำเข้า ผู้บริหาร
 สถานศึกษามีความคิดเห็นว่า การดำเนินงานอยู่ในระดับมากที่สุดคือ ผู้บริหารมีความซื่อสัตย์ จริงใจในการ
 ทำงาน นอกนั้นมีการดำเนินงานอยู่ในระดับมากทุกข้อ ซึ่งข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ผู้บริหารมีความเข้าใจที่
 ถูกต้องในพระรัตนตรัย นบถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนา และบริเวณโรงเรียนปราศจากสิ่งเสพติด
 อบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ มีหลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้ และ
 แผนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ด้านกระบวนการ การดำเนินงานอยู่

ในระดับมากทุกข้อ ซึ่งข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ส่งเสริมบุคลากรและนักเรียนให้ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น ส่งเสริม ยกย่องเชิดชูผู้ทำดีเป็นประจำ และส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วมและเห็นคุณค่าในการรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนา ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ มีการวัดประเมินผลตามสภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลาย ครอบคลุมตามหลักภาวะนา 4 (กาย ศีล จิต ปัญญา) โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนานักเรียนต่อเนื่อง สำหรับครูผู้รับผิดชอบโครงการมีความเห็นว่า การดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลางคือ มีการวัดประเมินผลตามสภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลาย ครอบคลุมตามหลักภาวะนา 4 (กาย ศีล จิต ปัญญา) โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนานักเรียนต่อเนื่อง นอกนั้นมีการดำเนินงานอยู่ในระดับมากด้านผลผลิต อยู่ในระดับมากทุกข้อ ซึ่งข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ มีสุขภาพจิตดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ บริโภคใช้สอยปัจจัย 4 ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสม ได้คุณค่าแท้ ด้านผลกระทบ ระดับมากทุกข้อ ซึ่งข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ โรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อมมั่น ศรัทธา และได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (บ้าน วัดราชการ) ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ บ้านและชุมชนมีสมาชิกที่เป็นคนดี ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อติสร ทิพย์ท่า (2549) ได้ทำวิจัยเรื่อง การประเมินโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดจระเข้พยอม อำเภอ สามง่าม จังหวัดพิจิตร ปี การศึกษา 2549 ผลการประเมินโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัด จระเข้พยอม พบว่า ผู้ตอบ แบบประเมินโดยภาพรวมมีความเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก ผลการประเมินตามวัตถุประสงค์ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านปัจจัย ด้านกระบวนการและด้านผลผลิต

การทดสอบสมมติฐานของการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล คือ เพศ อายุ การศึกษา และสถานภาพที่มีต่างกัน มีระดับการประเมินผลงานการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ ไม่แตกต่างกันซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่กำหนดไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ผู้บริหาร ครูคณะกรรมการสถานศึกษา และนักเรียนมีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ด้านกระบวนการ (Process) ด้านผลิต (Output) และด้านผลกระทบ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิบูลย์ คงมัน (2549) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การประเมินผลโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนตลาดเขตรมิตร์ภาพที่ 105 โดยการประเมินผลด้วยรูปแบบจำลองซิป (CIPP Model) ใน 4 ประเด็น คือ 1.ด้านบท 2. ด้านปัจจัย 3. ด้านกระบวนการ 4.ด้านผลผลิต ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา และสถานภาพที่มีต่างกัน มีการประเมินผลงานการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ แตกต่างกัน

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

7.1.1 ผลการวิจัย พบว่า การประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ปีการศึกษา 2550 ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษา และนักเรียน ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ด้านกระบวนการ (Process) ด้านผลิต (Output) และด้านผลกระทบ (Outcome) โดยรวมอยู่ระดับมาก จึงมีข้อเสนอแนะเป็นเชิงนโยบายว่า ผู้บริหารของโรงเรียนวิถีพุทธสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 มีการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ คีอยู่แล้ว จึงได้เสนอแนะว่า ควรมีนโยบายจัดทำโครงการการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของ ประชาคมหมู่บ้านแต่ละพื้นที่ เพื่อให้ผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษาและนักเรียนรู้หน้าที่ที่ควร รับผิดชอบต่อนโยบายการจัดทำโครงการโรงเรียนวิถีพุทธอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ และจะต้องทำ อย่างไร เพื่อให้เกิดความตระหนัก รับผิดชอบ กำกับ ติดตาม ประเมินผลและแก้ไขปัญหาในงานที่ได้รับ มอบหมาย ควรมีการสร้างและปลูกฝังจิตสำนึก ผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษาและนักเรียนให้ การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 มีผลการประเมินผลการ ดำเนินงานอยู่ในระดับมากที่สุดต่อไป

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

7.2.1 ผลการวิจัยพบว่า การประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ข้อเสนอแนะที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านผลผลิต (Output) นักเรียนจะต้อง สามารถพึ่งตนเองหรือ ทำงานเลี้ยงชีพด้วยความสุจริตมีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์และ ตรงต่อเวลา จึงมีข้อเสนอแนะว่า คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษาและนักเรียนของโรงเรียนวิถีพุทธสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ควรมีการจัดวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถมาอบรมในด้านคุณธรรม จริยธรรมให้นักเรียนสามารถพึ่งตนเองหรือทำงานเลี้ยงชีพด้วยความสุจริตมีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์และ ตรงต่อเวลา เป็นคนดีมีคุณธรรม และให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องการเลือกคบคนที่ดีมีคุณธรรม ให้ รู้จักตรงต่อเวลา รู้จักบุคคลและเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้รู้จักวิเคราะห์ว่าคนไหนเป็นอย่างไร ตลอดจนถึงให้เห็นถึงโทษและประโยชน์ของสุจริตมีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์และ ตรงต่อเวลา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้มีก้าวหน้าต่อไป

7.2.2 ผลการวิจัยพบว่า การประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ข้อเสนอแนะที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดคือ ด้านผลผลิต (Output) ทุกคนต้องมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต จึงมีข้อเสนอแนะว่า ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้บริหาร ครู คณะกรรมการ สถานศึกษาและนักเรียนของโรงเรียนวิถีพุทธสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ให้มีศีล 5 เป็น พื้นฐานในการดำรงชีวิต และควรมีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมให้กับผู้บริหาร ครู

คณะกรรมการสถานศึกษาและนักเรียนและเปิดโอกาสให้กับชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธของตนเองตลอดจนการนำความรู้ที่ถูกต้องตามหลักการและวิธีการมาใช้ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ต่อไป

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

7.3.1 ควรทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 1 ว่าผลเป็นอย่างไร

7.3.2 ควรทำการศึกษาวิจัยว่า ผู้บริหารหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของโรงเรียนวิถีพุทธทั่วประเทศ เพื่อนำผลของการประเมินไปพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธให้ดียิ่งขึ้น

7.3.3 ควรทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2-3 เพื่อนำผลของการประเมินไปพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ดในภาพรวมให้ดียิ่งขึ้น

8. บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2547). **แนวดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุษาการพิมพ์.
- เดิมแท้ ชาวหินฟ้า. (2548). **คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศใต้หวัน**. กรุงเทพฯ : พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- ทบวงมหาวิทยาลัย. (2544). **แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ฉบับที่ 9 ข้อ 23 (2545-2549)**. กรุงเทพฯ : สุริวิวัฒน์.
- นงลักษณ์ ยุทธสุทธิพงศ์. (2549). **ศึกษาดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ และสุรินทร์ งบประมาณ 2549**. รายงานการวิจัย. เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิบุรีรัมย์ และสุรินทร์ : จังหวัดนครราชสีมา.
- พระธรรมปิฎก. (2541). **ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย**. กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมิก.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2547). **โรงเรียนวิถีพุทธ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิบูลย์ คงมั่น. (2549). **การประเมินผลโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนตลาดเขตรมิตราภาพที่ 105 โดยการประเมินผลด้วยรูปแบบจำลองซิป (CIPP Model)**. รายงานการวิจัย. โรงเรียนตลาดเขตรมิตราภาพที่ 105 : จังหวัดนครราชสีมา.
- สุพล ด้วยตั้งใจ. (2542). **พระราชบัญญัติแผนการศึกษาแห่งชาติ**. กรุงเทพฯ : ธรรมบัณฑิต.
- อดิศร ทิพย์ท่า. (2549). **การประเมินโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนวัดจระเข้ผอม อำเภอสาม่างาม จังหวัดพิจิตร ปีการศึกษา 2549**. รายงานการวิจัย. โรงเรียนวัดจระเข้ผอม : จังหวัดพิจิตร.

ความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม
จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทรubeกษาอนุสรณ์
Parent's Satisfaction of Student toward Developing Desirable Virtues
Ethics and Social at Chantharubeksa Anusorn School, Kaset Wisai District,
Roi Et Province

ชัชวาลย์ บัวลอย¹ ประพิศ โบราณมูล² สุนทร อาจนियม³ และบรรจง ลาวะลี⁴
Chatchawal Bualoy¹ Prapit Boranmoon² Suntorn Artniyom³ and Banjong Lawalee⁴
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด^{1,2,3,4}
Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus^{1,2,3,4}
Email : Chat_Bualoy@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทรubeกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด 2) เปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทรubeกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ของผู้ปกครองนักเรียนที่มีเพศและอายุที่แตกต่างกัน 3) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทรubeกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้ปกครองนักเรียนในเขตบริการของโรงเรียนจันทรubeกษาอนุสรณ์ จำนวน 322 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามเป็นมาตรฐานประเมินค่า 5 ระดับ มีความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.94 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า t-test และค่า F- test โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป

ผลการวิจัยพบว่า 1.ผู้ปกครองนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับปานกลาง 5 ด้าน ลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านความมีวินัย รองลงมา คือ ด้านความรับผิดชอบ และน้อยที่สุด คือ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต 2. ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทรubeกษา

อนุสรณ์ อำเภอกษัตริย์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีเพศและอายุต่างกัน โดยรวม ผู้ปกครองนักเรียนมีระดับความพึงพอใจไม่แตกต่างกัน 3. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์โรงเรียนจันทราบุเขษอนุสรณ์ อำเภอกษัตริย์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด มากที่สุดคือควรมีการควบคุมการแต่งกายและควบคุมท่วงทีกริยาจาและใจให้หมดจดงดงาม รองลงมาคือควรฝึกอบรมให้นักเรียนช่วยเหลือผู้อื่นด้วยกำลังกายและใจและน้อยที่สุดคือนักเรียนควรเป็นมิตรแท้ของผู้อื่น แม้ว่าเขาจะคิดร้ายต่อตน

คำสำคัญ : ความพึงพอใจ; ผู้ปกครองนักเรียน; คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์

ABSTRACT

This research served the purposes: 1) explore parent's satisfaction of student toward developing desirable virtues ethics and social at Chantharubeksa Anursorn School in Roi Et province's Kaset Wisai district, 2) compare their satisfaction toward developing the foregoing therein, resting upon their differing genders and ages and, 3) closely examine their suggestions on developing the aforementioned therein. The sampling group counted in 322 student parents in the service area of the school. The tool used for data collection was the questionnaire endowed with the reliability standing at 0.94. The statistics utilized for analyzing data encompassed: percentage, mean, standard deviation, t-test and F-test by making use of the ready-made computer programme.

The research's results were found as follows: 1. Parent's satisfaction of student toward developing desirable virtues ethics and social at Chantharubeksa anursorn School in Roi Et province's Kaset Wisai district in the overall five aspects was at the middle level. Taking a single aspect into account, all five aspects were at the middle level as here listed in descending order: disciplines, responsibilities , and honesty. 2. The hypothesis testing result indicated that student's parents/guardians with differing genders and ages were identically satisfied with developing desirable virtues and ethics at Chantharubeksanusorn School in Roi Et's Kaset Wisai district in the overall aspect. 3. The suggestions on problems of developing the foregoing there were that the aspect with the highest frequency was supervision of wearing school uniforms and controlling tactfully verbal and metal manners. Next, students should be trained to assist others of their own physical and mental free will. And the aspect

with the lowest frequency was that should become others' friends in deed although they bore ill wills against themselves.

Keywords : Satisfaction; Parent's Student; Desirable Virtues Ethics and Social

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๔๐ มีบทบัญญัติสำคัญเพื่อวางรากฐานการจัดและพัฒนาการศึกษาคือรัฐต้องจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจสติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิต และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข การจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัยต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา จัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง การฝึกปฏิบัติ รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงรวมถึงสร้างสรรค์ในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 : 5) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดเรื่องการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรมจริยธรรม วัฒนธรรมในการดำรงชีวิต และสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ (หมวด 1 มาตราที่ 6) นอกจากนี้ยังได้กำหนดแนวการจัดการศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมตามมาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกันรวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

โรงเรียนจันทร์บุบผาอนุสรณ์ เป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ร้อยเอ็ด เขต ๒ ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด เปิดทำการสอนตั้งแต่ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ นักเรียนร้อยละ ๓๓ นับถือศาสนาพุทธ และร้อยละ ๖๗ อาศัยอยู่ในเขตชนบทและทิวทัศน์ จากสภาพปัจจุบันในการดำเนินงานจัดการเรียนการสอน มีการส่งเสริมพัฒนาป้องกันและการแก้ไขปัญหาให้แก่นักเรียน เพื่อให้ให้นักเรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ บทบาทของครูที่ปรึกษาที่ต้องเอาใจใส่ให้นักเรียนในที่ปรึกษาทุกคนมีการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งการสอบถามครูผู้สอน ปราชญ์หลักฐานปัจจัยที่แสดงให้เห็นว่านักเรียนต้องได้รับการดูแลช่วยเหลือในเรื่อง ความประพฤติผิดระเบียบวินัย ขาดคุณธรรมจริยธรรม จากปัญหาที่พบเป็นหน้าที่ของสถานศึกษาที่ต้องดูแลช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาลดปัญหา ส่งเสริมพัฒนาโดยวิธีการและเครื่องมือที่ดี รวมทั้งมีแนวทางการส่งเสริมพัฒนาจิตใจ อารมณ์

และความคิดของเด็กได้อย่างเหมาะสมโดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่กำหนดจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษา เพื่อมุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดีมีปัญญา มีความสุขและมีความเป็นไทย

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบูรเบกษาอนุสรณ์ อำเภอกะชังศรีวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด นำผลของการศึกษาไปเป็นข้อเสนอแนะในการสร้างคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของโรงเรียนจันทบูรเบกษาอนุสรณ์ อำเภอกะชังศรีวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบูรเบกษาอนุสรณ์ อำเภอกะชังศรีวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

2.2 เพื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบูรเบกษาอนุสรณ์ อำเภอกะชังศรีวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ของผู้ปกครองนักเรียนที่มีเพศ และอายุต่างกัน

2.3 เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะของผู้ปกครองนักเรียนต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบูรเบกษาอนุสรณ์ อำเภอกะชังศรีวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

3.1 ทำให้ทราบความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบูรเบกษาอนุสรณ์ อำเภอกะชังศรีวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

3.2 ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบูรเบกษาอนุสรณ์ อำเภอกะชังศรีวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีเพศ อายุต่างกัน

3.3 ทำให้ทราบข้อเสนอแนะของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบูรเบกษาอนุสรณ์ อำเภอกะชังศรีวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

3.4 สามารถนำผลการวิจัยที่ได้ใช้เป็นข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียนโรงเรียนจันทบูรเบกษาอนุสรณ์ อำเภอกะชังศรีวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบุรีเบกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด นี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้ปกครองนักเรียนในเขตบริการของโรงเรียนจันทบุรีเบกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ทั้งหมดจำนวน 2,008 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ปกครองนักเรียนในเขตบริการของโรงเรียนจันทบุรีเบกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 322 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถามความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบุรีเบกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด มี ลักษณะแบบสอบถามเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะของผู้ปกครองนักเรียนเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบุรีเบกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด การวิเคราะห์ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ ตอนที่ 2 ความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบุรีเบกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย และหาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบุรีเบกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ดที่ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ด้วยค่า t-test (Independent Samples) สำหรับด้านเพศและทำการทดสอบค่า F-test (One-way ANOVA) สำหรับด้านอายุ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แบบสอบถามตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะของผู้ปกครองนักเรียนเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบุรีเบกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่แล้วนำเสนอเป็นตารางประกอบคำอธิบาย การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติขั้นพื้นฐานโดยใช้เครื่องคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป ได้แก่ สถิติพื้นฐาน มีดังนี้ 1. สถิติที่หาคุณภาพของเครื่องมือ การหาค่าอำนาจจำแนกของแบบสอบถามทั้งฉบับโดยใช้ Corrected Item-Total Correlation และหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับใช้สถิติหาค่าประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) 2. สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สถิติที่ใช้ในการเปรียบเทียบความแตกต่างตามตัวแปรได้แก่ การทดสอบค่าที่ t-test สำหรับด้านเพศ และทำการทดสอบค่าเอฟ F-test (One-way ANOVA) สำหรับด้านอายุ ที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

5. ผลการวิจัย

5.1 ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบูรเบกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ผู้ปกครองนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับปานกลาง 5 ด้าน ลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านความมีวินัย รองลงมา คือ ด้านความรับผิดชอบ และน้อยที่สุด คือ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีผลการวิจัยดังต่อไปนี้

5.1.1 ด้านความมีวินัย ผู้ปกครองนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ด้านความมีวินัย โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 1 ข้อและปานกลาง 3 ข้อ ลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ นักเรียนมีระเบียบวินัยในการบริโภคเพียงใด รองลงมา คือ นักเรียนมีมารยาทเรียบร้อยในการรับประทานอาหารเพียงใด และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ นักเรียนมีการรักษาระเบียบวินัยในการปกครองเพียงใด

5.1.2 ด้านความรับผิดชอบ ผู้ปกครองนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ด้านความรับผิดชอบ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 1 ข้อและปานกลาง 4 ข้อ ลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ นักเรียนตรงต่อเวลาในการทำงานหรือนัดหมายเพียงใด รองลงมา คือ นักเรียนกล้ารับในส่วนของความรับผิดชอบของตนเพียงใด และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ นักเรียนเอาจริงเอาจังและขยันขันแข็งเพียงใด

5.1.3 ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ผู้ปกครองนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง 5 ข้อ ลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ นักเรียนซื่อตรงต่อหน้าที่การงานที่อยู่ในความรับผิดชอบเพียงใด รองลงมา คือ นักเรียนซื่อตรงต่อคุณธรรมเพียงใด และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ นักเรียนซื่อตรงต่อคำสั่งของครูเพียงใด

5.1.4 ด้านความมีเมตตากรุณา ผู้ปกครองนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ด้านความมีเมตตากรุณา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 1 ข้อและปานกลาง 4 ข้อ ลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ นักเรียนให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นด้วยความยินดีเพียงใด รองลงมา คือ นักเรียนแนะนำช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความปรารถนาดีเพียงใด และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ แสดงอาการต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพนุ่มนวล พุดจาไพเราะเพียงใด

5.1.5 ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ผู้ปกครองนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อ

พิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง 4 ข้อ ลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ นักเรียนช่วยแสดงความคิดเห็น ช่วยแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน ช่วยคิดหาแนวทางที่ถูกที่ชอบเพียงใด รองลงมาคือ ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยกำลังกายในการช่วยทำธุรกรรมงานเพียงใด และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ นักเรียนฝึกจิตใจของตนเองให้รู้จักเห็นใจผู้อื่นเพียงใด

5.2 การวิเคราะห์เปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบุรีเบกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีเพศและอายุต่างกัน พบว่า ผู้ปกครองนักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์โดยรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความมีวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความมีเมตตากรุณา ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ผู้ปกครองนักเรียนมีความพึงพอใจไม่แตกต่างกัน ผู้ปกครองนักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์โดยรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความมีวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความมีเมตตากรุณา ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ผู้ปกครองนักเรียนมีความพึงพอใจไม่แตกต่างกัน

5.3 ผลการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะของผู้ปกครองนักเรียนต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบุรีเบกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า ผู้ปกครองนักเรียนได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบุรีเบกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ดังนี้

5.3.1 ด้านความมีวินัย ลำดับตามความถี่จากมากไปหาน้อย คือ ควรควบคุมการแต่งกาย และควบคุมท่วงทีกริยาวจาและใจให้หมดจดงดงาม รองลงมา คือ ควรเน้นให้นักเรียนมีระเบียบวินัยเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายมากขึ้น และความถี่น้อยที่สุด คือ ควรเน้นพัฒนานักเรียนให้มีระเบียบวินัยในการบริโภคอาหารมากขึ้น

5.3.2 ด้านความรับผิดชอบ ลำดับตามความถี่จากมากไปหาน้อย คือ ควรเน้นพัฒนาการตรงต่อเวลาในการทำงานหรือนัดหมายให้นักเรียน รองลงมา คือ ควรฝึกให้นักเรียนทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างดีที่สุดและสุดกำลังความสามารถ

5.3.3 ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ลำดับตามความถี่จากมากไปหาน้อย คือ ควรเน้นพัฒนานักเรียนตรงต่อเวลา ตรงต่องานของตัวเองที่กำหนดให้ ควรพัฒนานักเรียนชื่อตรงต่อหน้าที่การงานในความรับผิดชอบของตน ควรพัฒนานักเรียนให้ชื่อตรงต่อการให้สัญญาและความถี่น้อยที่สุด คือ ควรเน้นพัฒนานักเรียนให้ชื่อตรงต่อคำสั่งของครู

5.3.4 ด้านความมีเมตตากรุณา ลำดับตามความถี่จากมากไปหาน้อย คือ นักเรียนควรให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่นด้วยความยินดี นักเรียนไม่ควรข่มขู่ ดุหมั่นเสียดสี พุดจาด้วยความกร้าวโกรธ

เคียด แค้นกัน นักเรียนต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนและความถ้อยที่สุด คือ นักเรียนควรเป็นมิตรแท้ของผู้อื่น แม้ว่าเขาจะคิดร้ายต่อตน

5.3.5 ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ลำดับตามความถี่จากมากไปหาน้อย คือ ควรฝึกอบรมให้นักเรียนช่วยเหลือผู้อื่นด้วยกำลังกายและใจ รองลงมา คือ ควรฝึกให้แสดงความคิดเห็น ช่วยแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน ช่วยคิดหาแนวทางที่ถูกที่ชอบและความถ้อยที่สุด คือ ควรฝึกจิตใจของนักเรียนให้รู้จักเห็นใจผู้อื่นเสมอ

6. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบุรีเบกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้นำเอาผลมาอภิปรายตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

6.1 ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบุรีเบกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าผู้ปกครองนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ด้านความมีวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้านความมีเมตตากรุณาและด้านความซื่อสัตย์สุจริต ผู้ปกครองนักเรียนเห็นว่าโรงเรียนวัด บ้าน ครูและผู้ปกครองนักเรียนต้องร่วมมือกันพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้เด็กนักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์เพิ่มมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตรประสงค์ ขาวเจริญ (2542) ได้ศึกษาความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองนักเรียนมีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับงานวิจัยของ เถวียน พันอนุ (2542) ได้ศึกษา การพัฒนาพฤติกรรมด้านคุณธรรมของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด ตามระดับความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียน ครูผู้สอน และประธานกรรมการโรงเรียนความมุ่งหมายเพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูผู้สอนและประธานกรรมการโรงเรียน เกี่ยวกับพฤติกรรมด้านคุณธรรมพื้นฐานของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่า ผู้ปกครองนักเรียน ครูผู้สอน และประธานกรรมการโรงเรียนมีความพึงพอใจเกี่ยวกับพฤติกรรม ความมีวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และด้านการปฏิบัติตามหลักศาสนาของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ดโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านความรับผิดชอบ อยู่ในระดับปานกลาง ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า นักเรียนทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างดีที่สุดและสุดกำลังความสามารถ กล้ารับในส่วนที่เป็นความรับผิดชอบของตนและนักเรียนเอาจริงเอาจังและขยันขันแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตรประสงค์ ชาวเจริญ (2542) ได้ศึกษา ความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองนักเรียนมีความพึงพอใจด้านความรับผิดชอบ อยู่ในระดับปานกลาง

ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ อยู่ในระดับปานกลาง ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า นักเรียนช่วยเหลือผู้อื่นด้วยกำลังกายในการช่วยทำธุรการ ช่วยเหลือให้คำแนะนำ ช่วยเจรจาเอาเป็นธุระให้สำเร็จประโยชน์ นักเรียนช่วยแสดงความคิดเห็น ช่วยแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตรประสงค์ ชาวเจริญ (2542) ได้ศึกษาความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองนักเรียนมีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประเทือง เลื่อนมใส ได้ศึกษา การดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษา ชั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ 1-2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 ใน 4 ด้าน คือ การจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมโดยตรง การจัดการเรียนการสอนและการบูรณาการกับวิถีชีวิตทั้งในและนอกโรงเรียน พบว่า สถานศึกษามีการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม โดยภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับปานกลาง

6.2 การวิเคราะห์เปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบุรุษเบกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยจำแนกตามเพศและอายุที่ต่างกัน พบว่า ผู้ปกครองนักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์โดยรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความมีวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความมีเมตตากรุณา ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ผู้ปกครองนักเรียนมีความพึงพอใจไม่แตกต่างกัน ที่เป็นเช่นนี้อภิปรายได้ว่า ผู้ปกครองทั้งเพศชายและเพศหญิงเห็นว่าการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ด้านความมีวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้านความมีเมตตากรุณาและด้านความซื่อสัตย์สุจริต ไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตรประสงค์ ชาวเจริญ (2542) ได้วิจัยเรื่อง ความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก ในประเด็นที่ว่า การเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียน เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมตามตัวแปรเพศที่ต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองนักเรียนที่มีเพศต่างกันมีความพึงพอใจไม่แตกต่างกันอย่างไรมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณา

รายด้านพบว่า ผู้ปกครองนักเรียนที่มีปัจจัยส่วนบุคคลต่างกันมีความพึงพอใจ ด้านความมีวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ด้านการอบรมนักเรียนและด้านการเรียนการสอนในห้องเรียน ผู้ปกครองนักเรียนมีความพึงพอใจไม่แตกต่างกัน

ผู้ปกครองนักเรียนที่มีอายุต่างกันมีความพึงพอใจต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์โดยรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความมีวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความมีเมตตากรุณา ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ผู้ปกครองนักเรียนมีความพึงพอใจไม่แตกต่างกัน ที่เป็นเช่นนี้อธิบายได้ว่าผู้ปกครองนักเรียนที่มีอายุต่างกันมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ด้านความมีวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความมีเมตตากรุณา ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พิระพงษ์ เจริญพันธุ์ (2543) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนกระสังพิทยาคม อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ในประเด็นที่ว่า การเปรียบเทียบความคิดเห็นของครูมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีอายุต่างกันต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า ครูมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีอายุไม่แตกต่างกันมีความคิดเห็นต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน ด้านความรับผิดชอบ ด้านความมีระเบียบวินัย ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความเคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง ด้านความยุติธรรม ด้านความเสียสละและด้านความสามัคคี ไม่แตกต่างกัน

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

7.1.1 ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนจันทบุรีเบกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น คณะผู้บริหาร ครู ผู้ปกครองนักเรียนและโรงเรียนจึงควรหาแนวทางส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ทั้ง 5 ด้านให้แก่นักเรียนอย่างจริงจัง ในข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำให้มีความพึงพอใจในระดับมากและพัฒนาให้อยู่ในระดับมากที่สุดต่อไปดังนี้

7.1.2 ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนความพึงพอใจต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ด้านความมีวินัย ข้อที่ 4 มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ นักเรียนมีการรักษาระเบียบวินัยในการปกครองเพียงใด ในกรณีนี้โรงเรียนสามารถปรับปรุงแก้ไขให้ผู้ปกครองนักเรียนเกิดความพึงพอใจได้ โดยคณะผู้บริหารโรงเรียนควรมีแนวทางปรับปรุงและพัฒนา นักเรียนโดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายเพื่อให้มีการรักษาระเบียบวินัยในการปกครองมากยิ่งขึ้น

7.1.3 ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนความพึงพอใจต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ด้านความรับผิดชอบ ข้อที่ 3 มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือนักเรียนเอาจริงเอาจังและขยันขันแข็งเพียงใด ในกรณีนี้โรงเรียนสามารถปรับปรุงแก้ไขให้ผู้ปกครองนักเรียนเกิดความพึงพอใจได้ โดยคณะผู้บริหารโรงเรียนควรแนวทางปลูกจิตสำนึกให้นักเรียนรักงานรับผิดชอบต่องานที่ตนเองทำและมีความขยันขันแข็ง

7.1.4 ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนความพึงพอใจต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ข้อที่ 4 มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือนักเรียนซื่อตรงต่อคำสั่งของครูเพียงใด ในกรณีนี้โรงเรียนสามารถปรับปรุงแก้ไขให้ผู้ปกครองนักเรียนเกิดความพึงพอใจได้ โดยคณะผู้บริหารโรงเรียนควรปรับปรุงและพัฒนานักเรียนให้ซื่อตรงต่อคำสั่งของครูและรู้ระเบียบข้อบังคับของโรงเรียนตรงต่อเวลาในการทำงานตามที่ครูนัดหมาย

7.1.5 ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนความพึงพอใจต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ด้านความมีเมตตากรุณา ข้อที่ 4 มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ แสดงอาการต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพนุ่มนวล พุดจาไพเราะเพียงใดในกรณีนี้โรงเรียนสามารถปรับปรุงแก้ไขให้ผู้ปกครองนักเรียนเกิดความพึงพอใจได้โดยคณะผู้บริหารโรงเรียนควรปรับปรุงและพัฒนานักเรียนให้แสดงอาการต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพนุ่มนวล พุดจาไพเราะอ่อนหวาน เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูล มีความรักและความเคารพ

7.1.6 ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนความพึงพอใจต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ข้อที่ 4 มีระดับค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือนักเรียนฝึกจิตใจของตนเองให้รู้จักเห็นใจผู้อื่นเพียงใดในกรณีนี้โรงเรียนสามารถปรับปรุงแก้ไขให้ผู้ปกครองนักเรียนเกิดความพึงพอใจได้โดยคณะผู้บริหารโรงเรียนควรปรับปรุงและพัฒนานักเรียนให้รู้จักเห็นใจผู้อื่นมีความรักและความเคารพในสิทธิของผู้อื่นต่อไป

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

7.2.1 ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองนักเรียนมีพึงพอใจของที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ด้านความซื่อสัตย์สุจริตอยู่ในระดับปานกลางและมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ดังนั้นควรมีการวิจัย เรื่อง การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ด้านความซื่อสัตย์สุจริตของโรงเรียนจันทบูรเบกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

7.2.2 ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองนักเรียนมีพึงพอใจของที่มีต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ด้านความมีเมตตากรุณาอยู่ในระดับปานกลางและมีค่าเฉลี่ยรองลงมา ดังนั้นควรมีการวิจัย เรื่อง การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ด้านความมีเมตตากรุณาของโรงเรียนจันทบูรเบกษาอนุสรณ์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

8. บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : พริกหวานกราฟฟิค.
- จิตรประสงค์ ชาวเจริญ. (2542). **ความพึงพอใจของผู้ปกครองเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เถียน พันอนุ. (2542). **การพัฒนาพฤติกรรมด้านคุณธรรมของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษาสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด**. รายงานผลการศึกษาค้นคว้าอิสระ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พีระพงษ์ เจริญพันธุ์วงศ์. (2543). **การศึกษาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนกระสังพิทยาคม อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

หลักไตรสิกขากับการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ

Tri-Sikkha Principle and Teaching in Buddhist Way School

ปรเมธ ศรีภิญโญ¹

Poramet Sripinyo¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Roi Et Buddhist College¹

E-mail : 04nongbaul@gmail.com

บทคัดย่อ

กระบวนการจัดการเรียนของโรงเรียนวิถีพุทธตามหลักไตรสิกขานี้ครอบคลุมการปฏิบัติ จึงได้กล่าวว่าพุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมแห่งการศึกษา เป็นการพัฒนาคนขึ้นไป โดยพัฒนาตัวคนหรือชีวิตทั้งชีวิต ตัวการพัฒนานั้นคือการศึกษา เมื่อผู้เรียนมีการศึกษาอย่างนี้แล้วก็จะเอาคุณสมบัติที่ตัวมีเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตปัจจัยที่แท้จริงของการศึกษา การจัดกิจกรรมการเรียนตามหลักไตรสิกขาเป็นการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียนวิถีพุทธประกอบด้วย การจัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ การจัดกิจกรรม การเรียน การสอน การใช้สื่อเทคโนโลยี การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรและการวัดผลประเมินตามสภาพจริง ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขานั้นมีรูปแบบของการจัดวิถีพุทธเรียนรู้ โดยบูรณาการพุทธธรรมสู่การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อนำสู่การเรียนรู้ เข้าใจจริง จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในทุกสถานการณ์ ทุกสถานที่ ทั้งโดยทางตรง และทางอ้อมในการจัดการเรียนรู้และหลักธรรมสำคัญสู่การเรียนรู้ โรงเรียนวิถีพุทธ

คำสำคัญ : หลักไตรสิกขา; การสอน; โรงเรียนวิถีพุทธ

ABSTRACT

The educational process of this three-pronged Buddhist school covers the practice. It is said that Buddhism is the principle of education. It is a complete human development. It's up to people. By developing the whole person or living life. The development is education. The real factor of education. The three-sided learning activity is the development of the learning and teaching activities of Buddhist schools. Atmosphere interaction Activity arrangement learning and teaching Use of technology

media Additional activities and assessment . The process of teaching and learning in accordance with the three principles of Buddhism is a form of Buddhist learning. By integrating Buddhism into continuous learning. To learn, to learn, to occur in all situations, all places, both directly and indirectly in the learning management and key principles to learn. Buddhist way school.

Keywords : Tri-Sikkha Principle; Teaching; Buddhist Way School

1. บทนำ

การศึกษาเป็นการพัฒนาชีวิตทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่จะดำเนินไปหรือมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และเป็นพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าทั้งนี้การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการขัดเกลาทางสังคมโดยผ่านกระบวนการศึกษาที่ถูกต้องจะเป็นการสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเอง พัฒนา ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นการพัฒนาและเป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนาบุคลากรของชาติ ทำให้พฤติกรรมและการดำเนินชีวิตเป็นไปในทางสร้างสรรค์ สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข มั่นคง คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีความรู้คู่คุณธรรม พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2537 : 13) ได้ให้หลักคิดสั้นๆ ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องการฝึก หมายความว่า การดำเนินชีวิตเพื่อให้อยู่ดีและการอยู่ดีของมนุษย์แทบไม่มีอะไรเลยที่ได้มาแบบเปล่าๆ แต่ล้วนได้มาด้วยการศึกษาเรียนรู้ ฝึกหัดพัฒนาขึ้นมาทั้งสิ้น โดยต่างจากสัตว์อื่นทั่วไปที่ดำเนินชีวิตได้ด้วยสัญชาตญาณ แทบไม่ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาเพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ หมายความว่า การที่เรียนรู้ฝึกหัดพัฒนาได้นี้เป็นความพิเศษของมนุษย์ ซึ่งทำให้มนุษย์มีชีวิตที่ดีงาม ประเสริฐ เลิศล้ำจนแทบจะเป็นอะไรได้ทุกอย่าง อย่างที่ท่านว่า ฝึกตนจนประเสริฐเลิศกว่าเทวดา แม้กระทั่งพระพรหมก็เคารพนบไว้” สิ่งที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ คือการให้การศึกษาก่อสังคมไทย โดยเฉพาะเยาวชน และการศึกษาเริ่มต้นที่จะต้องให้ความสำคัญในเรื่อง “ดูเป็น” และ “ฟังเป็น” ซึ่งหมายถึง การรู้จักใช้อายตนะ หรือใช้อินทรีย์ให้ได้ประโยชน์ ไม่เกิดโทษ คือ ใช้ ตา ดู หู ฟัง จมูกดมกลิ่น ลิ้น ลิ้มรส และกายสัมผัส อินทรีย์สังวร ซึ่งถือว่าสำคัญมากในการพัฒนามนุษย์เบื้องต้น จัดอยู่ในหลักที่เรียกว่า อินทรีย์สังวรซึ่งรวมอยู่ในชั้น “กายภาวนา” คือ การพัฒนากาย หรือพัฒนาการทางกาย(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2537 : 35-37) เป็นต้น

จากจุดเชื่อมโยงที่มีการต่อยอดมาตามลำดับๆ นับแต่หลักปรัชญาที่สอนเพื่อการพัฒนาอินทรีย์ และพัฒนาอายตนะ และอาศัยบริบททางสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8-9 ทำให้สังคมฉุกคิดเพื่อไตร่ตรองพิจารณาหาแนวทางว่าจะเยียวยาสังคมในช่วงนั้น และกำหนดอนาคตของคนในชาติอย่างไร โครงการ

โรงเรียนวิถิปุทธ จึงถือกำเนิดขึ้น ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 และเป็นที่ยอมรับผู้
 สาธารณะตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2545 เป็นต้น

โครงการโรงเรียนวิถิปุทธ มีจุดเริ่มต้นจากแนวรวมยอดจากความจริงที่สังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมที่มี
 มีพระพุทธศาสนาเป็นฐานมาช้านาน ได้รับผลกระทบจากพัฒนาการทางสังคมที่มีแนวคิดเรื่อง
 ยุคโลกาภิวัตน์ทำให้ชีวิตที่ตึงเครียดอันมีพระพุทธศาสนามอบอ้อมมาตลอดนั้นมีผลกระทบคนห่างเหินจาก
 หลักธรรม พุทธธรรมไม่ได้รับการประยุกต์เข้ามาใช้ในวิถีชีวิตของคนในสังคมเท่าที่ควร มหาเถรสมาคม ซึ่ง
 เป็นองค์กรบริหารและปกครองคณะสงฆ์สูงสุดได้มีการประชุมกันและมีมติมหาเถรสมาคม เมื่อวันที่ 19
 กรกฎาคม 2544 มอบหมายให้ พระธรรมวรเมธี เลขาธิการแม่กองธรรมสนามหลวง และ พระเทพโสภณ
 (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้แทนไปพิจารณาสาระการ
 เรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งกำลังจะประกาศใช้
 ในขณะนั้น

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นักคิดและนักวิชาการพยายามนำสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาสู่
 โรงเรียน โดยเสนอแนวคิดและพยายามนำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาไทย ตลอดถึงหลักสูตร
 พระพุทธศาสนาสำหรับสอนโรงเรียน เป็นต้น และเมื่อนำเข้าสู่โรงเรียน แล้วก็ยังมีลักษณะเป็นวิชาหนึ่งใน
 กระบวนวิชาทั้งหลายที่มีอยู่ และการศึกษาไทยให้ความสำคัญ ต่อเนื้อหาวิชามาก จนละเลยการเรียนที่
 เป็นวิถีชีวิตจริง ดังนั้น ที่ผ่านมหลักสูตรพระพุทธศาสนาต่างๆ ที่นำเข้าสู่โรงเรียนจึงมีลักษณะเป็นวิชาแต่
 มิได้นำไปสู่วิถีชีวิตจริง ฉะนั้น นักการศึกษาจึงได้พยายามแสวงหาวิธีการนำลักษณะเป็นวิชาแต่มีได้นำสู่วิถี
 ชีวิตจริง ฉะนั้น นักการศึกษาจึงได้พยายามแสวงหาวิธีการนำหลักพุทธธรรมเข้าสู่กระบวนการศึกษา
 เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาที่แท้จริง ในเรื่องนี้ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต),
 2547 : 32) ได้กล่าว “ท้ายสุดก็ได้แนวทางออกมาในรูปแบบของโรงเรียนวิถิปุทธหมายถึงโรงเรียนที่จัด
 การศึกษา ตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์”

ด้วยเหตุดังกล่าว การศึกษาตามแนวพุทธศาสนา ก็คือ การสอนให้รู้จักสอนตัวเองให้พ้นทุกข์
 และฝึกอบรมให้เป็นคนสมบูรณ์แบบ โดยการปฏิบัติตามคุณธรรม 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา
 ปัญญา คือ ความรู้แจ้ง รอบรู้เท่าทันสภาวะความเป็นจริง ผู้มีปัญญาเท่านั้นจะขจัดรากเหง้าของความทุกข์
 ได้โดยสิ้นเชิง และพระองค์ทรงมีพระปรีชาญาณสามารถเลือกใช้วิธีสอนให้เหมาะสมกับบุคคลและชุมชน
 นอกจากนี้ พระองค์ทรงมีกลวิธีในการสอน ในการอธิบายในการตอบปัญหาอย่างชาญฉลาด ชัดเจน ง่าย
 ต่อการทำความเข้าใจ และพระองค์ยังมีการเสริมแรงให้ผู้เรียนภาคภูมิใจในตนเอง เรียนด้วยความสลายใจ
 สร้างบรรยากาศในการเรียนให้ผู้เรียนอยากเรียน กระตือรือร้นที่จะเรียน จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายในการ
 สอนและพุทธวิธีต่างๆ ในการที่ทรงใช้สอนนั้นล้วนทะลอมไปสู่ปัญญาให้บุคคลประจักษ์แจ้งด้วยตนเองจน
 สามารถเป็นที่พึ่งแก่ตนได้(ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2552 : 158-159)

การจัดการศึกษานั้นโรงเรียนวิสุทธิพุทธได้นำเอารูปแบบการเรียนรู้ตามหลักวิถีพุทธมาใช้ในการจัดการเรียน การสอนมีการศึกษา ตามแนวปรโตโฆสะ คือเรียนรู้จากผู้อื่น หรือสื่อต่างๆ อย่างถูกต้องและ โยนิโสมนสิการ คือกระบวนการคิดเพื่อพัฒนาสติปัญญาของผู้เรียนซึ่งเป็นหลักแหล่งปัญญาในไตรสิกขา ส่วนรูปแบบการเรียนรู้นั้น นำเอาหลักไตรสิกขามาประยุกต์เข้ากับกระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วย แต่อย่างไรก็ตาม บางส่วนยังมีปัญหาเกิดขึ้นกับผู้เรียน โดยเฉพาะกับผู้เรียนที่มีอายุย่างเข้าสู่วัยรุ่นเช่น การ ทะเลาะวิวาทในกลุ่ม การหยาบคายของเพื่อนเป็นของตนเองตามมา ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมได้จริงๆ หรือไม่ และผลกระทบที่เกิดจากเยาวชนนี้ มีแนวทางป้องกันอย่างไรแนวทางการศึกษารูปแบบการเรียนรู้ ตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวิสุทธิพุทธ

2. แนวคิดและทฤษฎีการศึกษาแบบพุทธตามหลักไตรสิกขา

2.1. ความหมายของคำว่าสิกขาหรือการศึกษา

ความหมายของคำว่า สิกขา/การศึกษา ในพระพุทธานุชาตปิณฑานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

คำว่า สิกขา มาจากภาษาสันสกฤตว่า ศิกษา และมาจากบาลีว่า สิกขา แปลว่า การเล่าเรียน ฟีกฝน และอบรม พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2542 : 15) ได้ให้ความหมาย ดังนี้

คำว่า สิกขา เป็นคำที่มาจากสันสกฤต ถ้าเป็นภาษาบาลีเรียกว่า สิกขา มีความหมายเดียวกัน สิกขา คือหลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา

การศึกษา มาจากคำว่า สิกขา ในภาษาบาลี ซึ่งแยกได้เป็น สะ กับ อิกขะ สะ แปลว่าเอง ตัวเอง อิกขะ แปลว่า เห็น การเห็น เมื่อรวมกันแล้วแปลว่า การเห็นตนเอง โดยตนเองเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง หรือเพื่อเข้าใจในตนเองให้แจ่มแจ้งและถูกต้องได้แก่การมีสัมมาทิฐิ คือ เข้าใจเรื่องความดับทุกข์ ความรู้จักเหตุ ให้เกิดทุกข์ ความรู้จากการดับทุกข์ (พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ, 2544 : 3-4) และความรู้จักทางให้ถึงความดับทุกข์ และยังได้ให้ความหมายของการศึกษาในพุทธศาสนา ดังนี้ การศึกษาในพระพุทธศาสนาหมายถึง Training เป็นอย่างน้อย คือ การทำลงไปจริงๆ ไม่ใช่เพียงแค่ศึกษาเล่าเรียน ให้รู้ เข้าใจจดจำได้ เท่านั้น แต่จะต้องมีการปฏิบัติพร้อมกันไปด้วย เกิดเป็นความเห็นแจ้งเป็นปัญญาในขั้นสูง เพื่อทำลายอาสวะกิเลส

นอกจากนี้ ดร.พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ ยังได้วิเคราะห์ศัพท์เพิ่มเติมอีก ดังนี้ คำว่า การศึกษา กาแฟตามรากศัพท์ภาษาบาลีก็จะให้ความว่า

1) การเห็นด้วยปัญญา (สะหะ ปัญญาเย อิกขะตีติ สิกขา ธรรมชาติโดยย่อเห็นด้วยปัญญา ธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา คือการมองสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญา)

2) การเห็นด้วยตนเอง (สะยัง อิกขตติ ลิกขา ธรรมชาติโดยย่อเห็นด้วยตนเองธรรมชาตินั้น
ชื่อว่า การศึกษา คือรู้เห็นด้วยตนเอง สัมผัสเองด้วยใจ)

3) การเห็นตนเอง (สะกัง อิกขตติ อิกสัปปิลิกขา ธรรมชาติโดยย่อเห็นซึ่งตนเอง ธรรมชาตินั้น
ชื่อว่า การศึกษา คือการมองเห็นตนเอง)

4) การเห็นเท่าทัน (สะมัง อิกขะตติ ลิกขา ธรรมชาติโดยย่อเห็นเท่าทัน ธรรมชาตินั้น ชื่อว่า
การศึกษา คือการเห็นเท่าทัน)

5) การเห็นตามความเป็นจริง (สันตัง อิกขะตติ ลิกขา ธรรมชาติโดยย่อเห็นสิ่งซึ่งมีอยู่
ธรรมชาตินั้นชื่อว่าการศึกษา คือ มองเห็นตามหลักอริยสัจ คือ ความจริงแท้)

ตามความหมายของการศึกษาข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์พยายาม
เข้าใจธรรมชาติ ทางธรรมชาติที่เกี่ยวกับตัวมนุษย์เองและธรรมชาติที่แวดล้อมตัวมนุษย์โดยใช้การศึกษา
เพื่อเพ่งพินิจสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญา เห็นตนเอง เห็นด้วยตนเอง เห็นเท่าทันและเห็นสิ่งต่างๆ ตามความจริง
แท้ อย่างไรก็ตาม ถ้าวิเคราะห์ตามรูปศัพท์แล้ว คำว่า การศึกษา ลิกขาที่ใช้อยู่ในพระพุทธศาสนา และ
ความหมายของคำว่า ลิกขา กาวไว้ดังนี้ว่า (พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, 2544 : 3-4)

บุคคลย่อมศึกษาอริสัจ เพื่อศึกษาเรื่องความประพฤติกายวาจาให้สูงขึ้นไปบ้างศึกษาในการ
ฝึกอบรมจิตใจให้ดีขึ้นบ้าง ศึกษาในการอบรมปัญญาให้เจริญขึ้นไปบ้างเมื่อดวงจิตคำนึงถึงการศึกษา
3 อย่างนี้ก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อรู้ว่าชื่อว่าศึกษา เมื่อเห็นคือเข้าใจก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อตั้งจิตกำหนดแนวนั้นก็ชื่อว่า
ศึกษา เมื่อน้อมจิตกำหนดไปก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อประกอบความเพียรก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อเอาสติกำหนดก็ชื่อ
ว่าศึกษา เมื่อตั้งจิตมั่นก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อรู้ทั่วชัดด้วยปัญญาก็เรียกว่าศึกษา เมื่อรู้สิ่งที่พึงรู้จำเพาะก็ชื่อว่า
ศึกษาเมื่อกำหนดรู้สิ่งที่ควรกำหนดรู้ก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อละสิ่งที่ตัวเองรักก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อประจักษ์แจ้งสิ่งที่
ควรประจักษ์แจ้งก็ถือว่าศึกษา เมื่อฝึกอบรมเจริญสิ่งที่ควรปรับบัตริควรฝึกอบรมก็ชื่อว่าศึกษา

จะเห็นได้ว่าการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท 1) การศึกษาแบบธรรมดาสามัญทั่วไป
2) การศึกษาในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการศึกษาที่ยอดเยี่ยม คือ ไตรสิกขา เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ หรือ
พระนิพพาน ในพระพุทธศาสนา มีการแบ่งคนออกเป็น 2 กลุ่ม ตามการศึกษา เรียกว่า เสขะ และอเสขะ
คือผู้ที่ยังต้องศึกษา และผู้ที่จบการศึกษาแล้ว

การศึกษาในพระพุทธศาสนาไม่ได้มุ่งเพียงแค่เล่าเรียน ต้องจำพุทธพจน์ หรือในระดับปริยัติ โดย
ชี้ให้เห็นว่านั่นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการศึกษาเท่านั้นและสาเหตุที่พระพุทธศาสนาไม่ให้นักศึกษาหยุดอยู่
เพียงแค่ปริยัตินั้น อาจพิจารณาได้หลายประเด็นยกตัวอย่าง ดังนี้ พระพุทธศาสนามุ่งเสนอหลักธรรมเพื่อ
แก้ปัญหาหรือแก้ปัญหาหรือความทุกข์ของมนุษย์ หากศึกษาถึงประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา โดยมองถึง
สภาพสังคมของอินเดียหรือชมพูทวีปในสมัยพุทธกาล พอที่จะอธิบายถึงสาเหตุดังกล่าวได้ ดังจะเห็นได้ว่า
สภาพสังคมของอินเดียในยุคนั้นเผชิญกลับสภาพปัญหาที่หลากหลาย แต่ปัญหาสำคัญอันเนื่องมาจาก

การศึกษา ก็ได้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะการศึกษาต่อสมณะและพราหมณ์ผู้เห็นผิด ปฏิบัติผิดแล้ว ก่อให้เกิดความเห็นความเชื่อและการปฏิบัติผิดที่ประกอบด้วยความสุดโต่งทั้ง 2 ทาง เกิดขึ้นและกระจาย อยู่ทั่วไปในสังคมยุคนั้น ผมที่เชื่อในพลังอำนาจพิเศษของพระเจ้าที่สามารถดลบันดาลให้ทุกซีให้โทษหรือ ให้สุขให้สมหวังได้ ก็เฝ้าแต่วิงวอนปรนเปรอด้วยเครื่องสักการบูชาด้วยวิธีการต่างๆ แม้กระทั่งการทรมาน ร่างกายให้ได้รับความลำบากเพื่อให้พระเจ้าพอใจแล้วมันนานให้ตนสมหวังในสิ่งที่ปรารถนา เป็นต้น

2.2 ไตรสิกขา

ไตรสิกขาเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาฝึกฝนอบรมมนุษย์ทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) และด้านความรู้ความคิด (ปัญญา) อนึ่งไตรสิกขานี้มีเนื้อหาครอบคลุมมรรค 8 ทั้งหมด องค์ประกอบ 8 อย่างของมรรค ดังปรากฏในจุฬหะทลสูตร ความว่า สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาค เจ้าประทับอยู่ที่พระวิหารเวฬุวัน อันเป็นสถานที่ให้เหยื่อแก่กระแตเขตพระนครราชคฤห์ ครั้งนั้น วิสาखा อุบาสกเข้าไปหาธัมมทินนาภิกษุณีถึงที่อยู่ที่อยู่ถ้ำแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้วสนทนาธรรมว่าด้วย เรื่อง มรรค 8 กับชั้น 3

ความหมายของไตรสิกขา

พระพุทธศาสนาได้เน้นความสำคัญเกี่ยวกับหลักไตรสิกขาเป็นอย่างมากเนื่องจากว่าหลักปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งหมดจัดเข้ารวมอยู่ในหลักสิกขานี้ เมื่อใดสืรับเป็นหลักคำสอนที่ครอบคลุมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนาก็กล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมแห่ง การศึกษา เรื่องของการศึกษาจึงเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นสำหรับความหมายของหลักไตรสิกขา ดังนี้ ความหมายของไตรสิกขา รวบรวมคำอธิบายจากวรรณกำลังชั้นรองลงมาซึ่งอรรถกถาจารย์ ได้ขยายความเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎกมากแล้วไว้ ดังต่อไปนี้

คัมภีร์พระไตรปิฎกได้บันทึกเกี่ยวกับความหมายของไตรสิกขาไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย สิ้นคำมีอยู่ 3 ประการ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา อธิศีลสิกขา” (อง.ติก. (ไทย) 20/91/319-320) พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2546 : 70) ความหมายว่า ไตรสิกขา คือ สิ้นขา สาม หรือข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษา 3 อย่าง คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา เรียกกันง่ายๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา คำว่า ไตรสิกขา แปลว่า สิกขา 3 คำว่า สิกขา แปลว่าการศึกษา การสำเหนียก การฝึก ฝึกปรี้อ ฝึกอบรม ได้แก่ข้อข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรม กาย วาจา จิต และปัญญา ให้เจริญงอก งามยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ ความหลุดพ้นหรือนิพพาน สิกขามีความหมายคร่าวๆ ดังนี้

- 1) อธิศีลสิกขา การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ให้มีสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ (Training in Higher Morality) 2) อธิจิตตสิกขา การฝึกอบรมทางจิต การปลูกฝัง คุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพจิต และรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนสมาธิ (Training in Higher Mentaliy หรือ Discipline) 3) อธิปัญญาสิกขา การฝึกอบรมทางปัญญาอย่างสูง ทำให้เกิดความรู้แจ้งที่

สามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ (Training in Higher Wisdom) นี้เป็นความหมายอย่างคร่าวๆ ถ้าจะให้สมบูรณ์ ก็ต้องให้ความหมายเชื่อมโยงถึงความมุ่งหมายด้วยโดยเติมข้อความแสดงลักษณะที่สัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายต่อท้ายสิขาทุกข้อ ได้ความตามลำดับว่า ไตรสิกขา คือ การฝึกปรือความประพฤติ การฝึกปรือจิต และการฝึกปรือปัญญา ชนิดที่ทำให้แก้ปัญหาของมนุษย์ได้เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ นำไปสู่ความสุข และความเป็นอิสระแท้จริง เมื่อความไม่แสดงความมุ่งหมายได้ชัดเจนแล้วก็จะทำให้มองเห็นสาระของไตรสิกขาในแต่ละข้อได้ชัดเจนตามไปด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) 2546 : 603-604)

คำว่า ไตรสิกขา แยกศัพท์ออกเป็น ไตร กับ สิกขา คำว่า ไตรหรือตรี (ภาษาอังกฤษ = Three) เป็นภาษาสันสกฤตแปลว่า 3 ตรงกับภาษากรีกว่า Tri ตรงกับภาษาละตินว่า Tres ตรงกับภาษามครหรือบาลีว่า ทิหรือ เต ซึ่งก็แปลว่า 3 เช่นกัน ส่วนคำว่าสิกขา เป็นภาษามครหรือภาษาบาลีแปลว่า “พอที่ฟังหรือก็ที่ต้องศึกษาและปฏิบัติ” ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า ศึกษา ภาษาไทยนำมาใช้เป็นศึกษาหลัก ไตรสิกขามาในพระสูตรตันตปิฎกที่มณีกาย ปาฎิกวรรค และ อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต (ที.ปา. (ไทย) 11/228/2 และ อง.ติก. (ไทย) 2/521/259)

การศึกษามาจากคำว่า สิกขา ในภาษาบาลีซึ่งแยกได้เป็น สะ กับ อิกขะ สะ แปลว่า เอง ตัวเอง อิกขะ แปลว่า เห็น กาลเห็น เมื่อรวมความกันแล้วแปลว่า การเห็นตนเองโดยตนเอง เพื่อประโยชน์แก่ตนเอง หรือเพื่อเข้าใจในตนเองให้แจ่มแจ้งและถูกต้อง ได้แก่ การมีสัมมาทิฐิ คือ เข้าใจเรื่องความดับทุกข์ ความรู้จากเหตุให้เกิดทุกข์ ความรู้จากการดับทุกข์ และความรู้จากทางให้ถึงความดับทุกข์ และยังได้ให้ความหมาย ของการศึกษาในพระพุทธศาสนาดังนี้ (พุทธทาสภิกขุ, 2530 : 42) การศึกษาในพระพุทธศาสนาหมายถึง Training เป็นอย่างน้อย คือ การทำลงไปจริงๆ ไม่ใช่เพียงแค่ศึกษาเล่าเรียน ให้รู้เข้าใจจดจำได้เท่านั้น แต่จะต้องมีการปฏิบัติพร้อมกันไปด้วยจนเกิดเป็นความเห็นแจ้งเป็นปัญญาในขั้นสูงเพื่อทำลายอาสวะกิเลส

นอกจากนี้ ดร.พระมหาจรรยา สุทธิญาณโณ ยอยากได้วิเคราะห์ศัพท์เพิ่มเติมอีก ดังนี้ คำว่า การศึกษา หากแปลตามรากศัพท์ภาษาบาลีก็จะมีความว่า

1. กาลเห็นด้วยปัญญา (สะหะ ปัญญาเย อิกขะตีติ สิกขา ธรรมชาติโดยอมเห็นด้วยปัญญา ธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา คือการมองสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญา)

2. การเห็นด้วยตนเอง (สะยัง อิกขะตีติ สิกขา ธรรมชาติโดยอมเห็นด้วยตนเองธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา คือรู้เห็นด้วยตนเอง สัมผัสเองด้วยใจ)

3. การเห็นตนเอง (สะกัง อิกขะตีติ สิกขา ธรรมชาติโดยอมเห็นซึ่งตนเอง ธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา คือการมองเห็นตนเอง)

4. การเห็นเท่าทัน (สะสม อิกษะตีติ สิกขา ธรรมชาติโดย้อมเห็นเท่าทันธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา คือการเห็นเท่าทัน)

5. การเห็นตามความเป็นจริง (พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ, 2544 : 3-4) (สันตัง อิกษะตีติ สิกขา ธรรมชาติโดย้อมเห็นสิ่งซึ่งมีอยู่ ธรรมชาตินั้นชื่อว่าการศึกษา คือ มองเห็นตามหลักอริยสัจ คือ ความจริงแท้)

จากความหมายของไตรสิกขาที่กล่าวมานั้นพอสรุปได้ว่า ไตรสิกขา หมายถึง การพัฒนามนุษย์ ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้องทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรคเป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของ มนุษย์ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนเอง เริ่มจากการรักษาศีลเพื่อขัดเกลาพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของตนเองให้บริสุทธิ์รวมถึงการฝึกหัดการอยู่ร่วมกันของเพื่อนร่วมงานให้มีความเกื้อกูลต่อกัน และ กระบวนการที่สำคัญในการศึกษาต้องพัฒนาตนเองให้บริบูรณ์ด้วยสินบริบูรณ์ด้วยสมาธิ และบริบูรณ์ด้วย ปัญญาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมไปสู่เป้าหมายสูงสุดในปัจจุบันและอนาคต

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2550 : 7) ได้ให้ความหมายไตรสิกขาว่า หมายถึงการ พัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้องทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรคเป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้อง ดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตน คือ สิกขามรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกันเมื่อมองใน แง่อริยสัจ 4 ก็เป็นอริยมรรค คือ วิถีชีวิตอันประเสริฐเมื่อเป็นมาก็ดำเนินก้าวหน้าไปสู่จุดหมายโดยกำจัด สมุทัยให้หมดไป ช่วยให้เราใช้ชีวิตที่พึ่งพาวิชา ตัณหา อุปทาน น้อยลงไป ไม่อยู่ใต้อาณาครอบงำของ มันพร้อมกับที่เรามีปัญญาเพิ่มขึ้นและดำเนินชีวิตด้วยปัญญามากขึ้นตามลำดับจนกระทั่งในที่สุดสมุทัย หมดทุกขัก็หมดก็บรรลุมหาเป็น นิโรธ โดยสมบูรณ์

เสถียรพงษ์ วรรณปก (2549 : 29) ให้ความหมายว่า ไตรสิกขา คือ อริยมรรคมีองค์ 8 แต่ก้าว ในฐานะที่เป็นระบบฝึกฝนอบรม เมื่อจัดเป็นระบบฝึกฝนอบรมก็จะฝึกฝนสามมิติเท่านั้นคือ ทางด้าน ปัญญา ทางด้านศีล ทางด้านจิตทางด้านปัญญา เป็นเรื่องทางความรู้ ความเข้าใจแนวคิด ค่านิยมที่ถูกต้อง ทางด้านศีล การควบคุมพฤติกรรม ทางการ ทางวาจาให้อยู่ในกรอบสอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจ ทางด้านจิตเป็นการพัฒนาจิตให้มีสมาธิพัฒนาจิตให้มีความเพียร พัฒนาจิตให้มีสติ ดังนั้น ศีล สมาธิ ปัญญา 3 องค์ประกอบนี้เป็น 3 มิติต้องทำไปด้วยกัน เรื่องเดียวกันทำไปด้วยกันเพื่อจุดประสงค์เดียวกัน จึงตัดรวมกัน ไม่ได้หมายความว่าต้องทำศีลก่อนให้สมบูรณ์แล้วต้องมาทำสมาธิทำสมาธิสมบูรณ์แล้วมาทำ ปัญญา

3. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา

3.1 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนวิถีพุทธ

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนวิถีพุทธต้องบูรณาการไตรสิกขาเข้ากับกลุ่มสาระและกิจกรรมต่างๆ ในหลักสูตร นั่นคือมีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเหมือนเส้นด้ายที่ร้อยเรียงทุกกลุ่มสาระและกิจกรรมเข้าด้วยกันจัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถของตนเองตามศักยภาพมุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่ได้จัดให้เรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ การเข้าร่วมและปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสมร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข กับกิจกรรมที่เลือกด้วยตนเองตามความถนัดและสนใจอย่างแท้จริง การพัฒนาที่สำคัญได้แก่ การพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ให้ครบทุกด้าน ทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม โดยอาจจะเป็นแนวทางหนึ่ง ที่จะสนองนโยบายในการสร้างเยาวชนของชาติให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัยและคุณภาพ เพื่อพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคมซึ่งสถานศึกษาจะต้องดำเนินการอย่างมีเป้าหมาย มีรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน (พระครูวินัยธรวัลลพ โกวิโล และคณะ, 2555 : 72)

3.2 การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจริยธรรม

การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจริยธรรม เป็นกระบวนการเรียนรู้มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนที่พึงปฏิบัติต่อผู้อื่นและสังคมโดยรวมที่อยู่ในปัทสถานของสังคม ซึ่งจะก่อให้เกิดความสันติสุขแก่สังคม

วัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจริยธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม โดยสร้างความตระหนักให้เกิดกับผู้เรียนถึงพฤติกรรมที่ควรและไม่ควรปฏิบัติ อันจะส่งผลต่อความสงบสุขและความเจริญของตนเอง ครอบครัวและสังคม

แนวการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจริยธรรม มีวิธีจัดดังนี้

1. ผู้สอนจะต้องวิเคราะห์ระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมของผู้เรียนเสียก่อนว่าอยู่ในระดับใด ซึ่งอาจจะกระทำการวิเคราะห์โดยการเล่าสถานการณ์ให้ฟัง อ่านกรณีศึกษา แล้วให้ผู้เรียนบอกเหตุผลเชิงจริยธรรมของตนเองหรือของตัวละครในเรื่อง หรือจากการสังเกตพฤติกรรม

2. ผู้สอนควรจัดโอกาสให้ผู้เรียนได้ยิน ได้ฟังการบอกหรือให้เหตุผลเชิงจริยธรรม ในระดับที่สูงขึ้นกว่าระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมที่เขามีอยู่

3. ผู้สอนควรจัดโอกาสให้ผู้เรียนได้พบกับปัญหาที่ขัดแย้งกับระดับความคิดของผู้เรียนเอง เพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาแนวคิดในระดับที่สูงขึ้น โดยเฉพาะผู้สอนจะต้องเป็นผู้ชี้แนะ เพื่อให้ผู้เรียนมีความเห็นคล้อยตามไปในทิศทางที่ปรารถนา

3.3 การจัดการเรียนการสอนสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา

สถานศึกษาจัดสภาพแวดล้อมในทุกๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรม อย่างบูรณาการ และส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาชีวิตให้สามารถกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น มีวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา ทั้งนี้การจัดสภาพจะส่งเสริมให้เกิดลักษณะของปัญญาวุฒิธรรม 4 ประการคือ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 : 50)

1. สปัจริสสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ครู อาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี
2. สัทธัมมัสสวณะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษา โดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี
3. โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์ พิจารณาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี
4. ธัมมานุสम्मปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถที่จะนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ และดำเนินชีวิตได้ถูกต้องตามธรรม

ปัญญาวุฒิธรรม 4 ประการนี้ จะส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักไตรสิกขาได้อย่างชัดเจน สำหรับแนวเบื้องต้นของการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาที่เหมาะสมในด้านต่างๆ รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 4 ประการคือ

1. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อส่งเสริมสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน การสร้างคุณธรรม จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาจะต้องมีหลักการเพื่อพัฒนาเด็ก คือผู้เรียนวิชาพระพุทธศาสนา

2. การใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี การใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีในการจัดสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน ได้แก่ 1) ใช้สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ 2) นิมนต์พระสงฆ์หรือเชียววิทยากรภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา มาสอนนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ และ 3) จัดให้นักเรียนไปเรียนรู้ที่วัดหรือศาสนสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง

3. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้นเป็นการปฏิบัติอย่างบูรณาการ ทั้ง ศิล สมาธิและปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิตซึ่งสถานศึกษาอาจจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่างๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษา เพื่อให้ให้นักเรียนได้ซึมซับนำไปสู่การมีพฤติกรรมถาวรที่พึงประสงค์ ดังนั้น โรงเรียนวิถีพุทธจึงควรจัดวางกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและเป็นวิถีชีวิต (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษารุงเทพมหานคร เขต 1, 2547 : 69)

4. การจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนวิถิปุทธ

4.1 ไตรสิกขากับการนำมาใช้ในสถานศึกษา

การเรียนการสอน ในด้านการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนกลุ่มสังคมศึกษาศาสนา และวัฒนธรรม กว้างเฉพาะที่เกี่ยวกับศาสนา ซึ่งสามารถบูรณาการกับกลุ่มอื่นได้

การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน นักวิชาการได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่าเราจะต้องเห็นตรงกันก่อนว่า คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนานั้นคือ คนเป็นตัวตั้งของการพัฒนาทั้งหลาย คนที่ได้รับการพัฒนาดีแล้วจะบรรลุถึงสภาวะที่เรียกว่ามนุษย์ที่สมบูรณ์ เมื่อคนชนิดนั้นไปอยู่จุดใดของสังคม อยู่จุดใดของสังคม เศรษฐกิจ สังคมการเมือง ศาสนา และวัฒนธรรมต่อไป(พระเทพโสมถ (ประยูร ธมฺมจิตโต), 2546 : 18)

แนวทางการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาระดับประถมศึกษาจึงมีความสำคัญต่อสถานศึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพื่อเน้นการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด ผู้เรียนควรได้รับการส่งเสริมศักยภาพตามความถนัดของตน สถานศึกษาจึงต้องระดมทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ให้พวกเขาเพื่อประโยชน์สุขของสังคม และความมั่นคงของประเทศ เมื่อเยาวชนของชาติตั้งมั่นอยู่บนหลักธรรม

ไตรสิกขาเป็นการก้าวเข้าสู่แดนแห่งสมาธิ คือ ความสงบมั่นคงแห่งจิตอันเป็นอุปกรณ์สำคัญในการใช้ปัญญา เมื่อจิตไม่ฟุ้งซ่าน ไม่สับสน ไม่วุ่นวาย ย่อมสายปัญญาได้อย่างดี ปัญญาที่ใช้บ่อยๆ ทำให้เสียแหลม ว่องไว พอกพูนมากขึ้น ซึ่งจะเป็ปัจจัยให้ศีล สมาธิดีขึ้นด้วยการสร้างรูปแบบการสอนแบบไตรสิกขาเป็นการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตนอย่างระมัดระวังทั้งทางกาย วาจา ใจ แล้วพิจารณาผลของการปฏิบัติของตนจนกำหนดก็ควบคุมประพฤติทางกาย วาจา (ศีล) ของตนได้วิธีสอนนี้มีท่านที่ผู้เรียนต้องปฏิบัติ 3 ขั้นดังนี้ (ดุขฎี สีตลวรงค์, 2524 : 3)

1. ศีลสิกขา คือ การสำรวมกาย วาจา ให้ถูกต้องต่อมารยาทสังคม กรอบของศีลธรรม ทั้งนี้โดยการควบคุมตนเอง เมื่อกาย วาจา อยู่ในศีลแล้วจิตจะปราณีมั่นคงขึ้น

2. จิตสิกขา คือ การฝึกจิตให้มั่นคง ไม่ค่อยตามความต้องการที่จะทำชั่วของตน จิตที่ฝึกดีแล้วจะสามารถพิจารณาธรรมได้ตรงกับสภาพที่เป็นจริง มีความมั่นคง ผ่องใสมีสมาธิและมีสินมั่นคงขึ้น

3. ปัญญาสิกขา คือ การเฝ้าสังเกตร่างกาย ความรู้สึก ความคิดของตนเอง ในขณะที่จิตเป็นสมาธิว่าต่างก็ไม่เที่ยง ทนทานอยู่ไม่ได้ ไม่มีตัวตนสำหรับการยึดมั่นแล้วนำมาเป็นหลักในการปฏิบัติตนเองอย่างเหมาะสมต่อสถานการณ์โดยไม่ก่อทุกข์หรือเบียดเบียนตนเอง หรือผู้อื่น ถ้ามีปัญหาแล้วสมาธิและสินก็จะมั่นคงขึ้นตามลำดับแห่งปัญญานั้น

การเรียนรู้ทางศาสนาต้องอาศัยภาษาเป็นเครื่องมือวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนามีมากมาย เมื่อได้อ่าน เขียน ฟัง พูด ตลอดจนได้วิเคราะห์วรรณกรรมต่างๆ เรานั้นผู้เรียนจะมีพัฒนาการทางภาษาที่ดีขึ้น ศิลปะช่วยให้มนุษย์เข้าใจโลกและชีวิตดีขึ้น สะท้อนให้เห็นความคิดและความหวังของ

มนุษย์ ซึ่งเรื่องโลกและชีวิตก็เป็นเรื่องของศาสนา ซึ่งต้องอาศัยศิลปะในการสะท้อนหรือถ่ายทอดออกมา เพื่อให้เข้าใจศาสนาได้ดีขึ้น ซึ่งผู้เรียนสามารถใช้วิธีการทางคณิตศาสตร์ในการจัดระบบ วิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกับศาสนาได้ เช่น เมื่อนักเรียนได้รับมอบหมายให้ทำโครงการในเชิงสถิติก็สามารถที่จะใช้วิธีการคำนวณแบบง่ายๆ เช่น แบบร้อยละ เป็นเครื่องมือในการประเมินแบบสัมพัทธ์ เป็นต้น

วิทยาศาสตร์ได้รับการยอมรับว่าเป็นศาสตร์ที่มีความน่าเชื่อถือมาก เพราะมีกระบวนการพิสูจน์ด้วยระบบของเหตุผลจนเป็นที่ประจักษ์ ซึ่งเปรียบเทียบกับได้กับหลักอริยสัจ 4 ของพระพุทธศาสนา เพราะเป็นกระบวนการแก้ปัญหาตามหลักเหตุผล คือกำหนดในสิ่งที่ปัญหา สืบสาวหาต้นเหตุของปัญหาด้วยวิธีการที่ถูกต้อง โดยผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองเพื่อให้เกิดทักษะทางพลและสุขศึกษาตามแนวทางพุทธศาสนาก็ได้ ศาสนาช่วยให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่องานมีจริยธรรมคุณธรรมในการทำงานมุ่งประโยชน์ตนและผู้อื่น ไม่ใช่เทคโนโลยีไปในทางที่ผิด งานที่ทำจริงเป็นสัมมาชีพจะเห็นได้ว่าศาสนาไม่ใช่เป็นเรื่องที่น่าเบื่อหน่ายต่อการเรียนรู้ หรือเป็นเรื่องที่ตนรู้ดีอยู่แล้วไม่ต้องให้ความสำคัญอะไรมาก แกเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญมากของชีวิตเพราะเป็นศาสตร์แห่งการดำรงชีวิตให้มีความสุข เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวเราในทุกขณะ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องควรให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก

สาระการเรียนรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา อย่างมุ่งเน้นการพัฒนาสติปัญญามากยิ่งขึ้น ให้รู้จักคิดและวิเคราะห์อย่างมีเหตุมีผล เป็นการได้ศึกษาหลักธรรมชั้นสูงในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งในที่นี่จะกล่าวเฉพาะการพัฒนาปัญญาด้วยการดำเนินชีวิตตามวิถีคิดแบบโยนิโสมนสิการ คือ คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม และวิถีคิดแบบคุณ-โทษ หลักปฏิจจสมุปบาทและหลักอริยสัจ 4

การมอง การมองเห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตเพื่อการเรียนรู้หรือ การมองเห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตเพื่อการเรียนรู้ถือว่าเป็นการมองปัญญาหรือสัมมาทิฐิเพราะเป็นการเข้าใจธรรมชาติได้ถูกต้อง โดยเฉพาะการคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของเด็กมาก เพราะเด็กในปัจจุบันถูกมอมเมาด้วยค่านิยมแบบตะวันตก บริโภคปัจจัย 4 แบบคุณค่าเทียม เช่น แต่งตัวทันสมัยเดินเที่ยวตามห้างสรรพสินค้าใช้เทคโนโลยีเกินความจำเป็น มีของใช้เพื่อความโก้เก๋ อวดแข่งกันนิยมกินอาหารแพงๆ ตามร้านที่หรูๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านลบต่อสิ่งอื่นๆ ตามมา คือ ไม่รู้จักความพอดี พอประมาณใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินตัว เมื่อตนเองอาศัยครอบครัวอยู่ก็เป็นภาระพ่อแม่หรือครอบครัวไม่มีให้อาจหาเงินด้วยวิธีที่ไม่ดีงาม เช่น ขายตัว เป็นต้น เมื่อเกิดความพลั้งพลาดตั้งท้องขึ้นมา ก็ทำแท้ง มีความผิดทางศีลธรรมอีก เป็นปัญหาของสังคม ดังนั้น ถ้าหากเด็กรู้จักคุณค่าแท้ของปัจจัย 4 ใช้ชีวิตด้วยความรู้จักพอดี พอประมาณ ก็สามารถแก้ปัญหาสังคมหลายๆ อย่างได้

4.2 รูปแบบวิธีจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาในสถานศึกษา

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขา มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ขั้นศีล

ให้ผู้เรียนเรียกการกระทำถูกหรือผิด ในการตอบสนองสถานการณ์ที่ผู้สอนกำหนดให้ ในขั้นตอนนี้จะเกี่ยวข้องกับหลักปฏิบัติที่เรียกว่า ศีลสิกขา เป็นการควบคุมตนเองให้อยู่ในความถูกต้องทางกาย วาจา ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุให้ความเห็นว่า หินมีขอบเขตตรงที่ปรากฏทางกาย วาจา เป็นการกระทำที่ทำให้ผู้ที่ประพฤติดบายใจ และทำให้โลกมีสันติ โดยการปฏิบัตินี้เน้นการควบคุมตนเอง เห็นได้จากอาราธนาศีล และศีลไม่ใช่พิธีรีตอง และพระราชาวรมณี

สรุปได้ว่า ศีลสิกขา คือการปฏิบัติตนให้ถูกต้องทางกาย วาจา โดยการควบคุมตนเองการฝึกในขั้นสีน หรือ ขั้นศีลสิกขานี้ ผู้สอนอาจฝึกให้ผู้เรียนรักษาศีล โดยการควบคุมกาย วาจา ของตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัย และศีลธรรม

2. ขั้นการกำหนดสมาธิ

เป็นการฝึกขั้นต้น ในการควบคุมสติให้ระลึกรู้อยู่กับลมหายใจ เพียงอย่างเดียว ในขั้นตอนนี้จะเกี่ยวข้องกับหลักปฏิบัติที่เรียกว่า จิตสิกขา คือ การปฏิบัติเพื่อความปกติมั่นคงต่อความดี โดยทั่วไปบุคคลมีจิตสมาธิอยู่แล้ว โดยธรรมชาติและบุคคลควรฝึกให้เป็นสมาธิด้วย ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวถึงจิตสิกขามีใจความว่า จิตสิกขาเป็นการฝึกเพื่อบังคับความคิดให้เป็นไปตามที่เราต้องการให้มีความสามารถในการข่มใจ มีความอดทนในการต่อสู้กับกิเลส เพราะมีกำลังใจ พุทธทาสภิกขุให้ความเห็นว่า ศีลมีขอบเขตตรงที่ปรากฏทางกาย วาจา เป็นความระลึกรู้แน่วแน่ที่จุดอื่นดำรงสภาพจิตให้พิจารณาสภาวธรรมเพื่อสร้างปัญญาตามต้องการ

3. ขั้นพิจารณาด้วยปัญญา

เป็นขั้นตอนสุดท้ายหลังจากการฝึกสมาธิระยะหนึ่ง จนสามารถระลึกรู้แน่วแน่ที่จุดเดียวจึงทำให้พิจารณาว่าสถานการณ์ที่เรียบกระทำครั้งแรกนั้นเหมาะสมหรือไม่ อะไรผิดอะไรถูกจนสามารถเลือกปฏิบัติได้ถูกต้องเหมาะสมอย่างสมเหตุผล ในขั้นตอนนี้จะเกี่ยวกับหลักปฏิบัติที่ว่าปัญญาสิกขา เป็นการทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามสถานะที่เป็นจริง โดยเน้นการมองเห็นอย่างนั้นจริง ไม่ใช่การภาพค่านิยมเอาเอง แล้วกำหนดหลักความประพฤติของตนให้ดำรงความดีไม่เป็นภัยต่อตนเองและผู้อื่น พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า ปัญญาสิกขา คือ การพิจารณาเห็นอริยสัจไตรลักษณ์ จนละความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ไม่ใช่สาระตัวตนแท้จริงลงได้

5. สรุป

กระบวนการจัดการเรียนของโรงเรียนวิถิพุทธตามแนวคิดทฤษฎีประวัติพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนวิถิพุทธตามหลักไตรสิกขานี้ครอบคลุมการปฏิบัติ จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมแห่งการศึกษา เรื่องของการศึกษาเป็นการพัฒนาตนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์หรือความหมายที่แท้

ของการศึกษาคือเป็นการพัฒนาคนขึ้นไป โดยพัฒนาตัวคนทั้งคนหรือชีวิตทั้งชีวิตตัวการพัฒนานั้นคือการศึกษ เมื่อผู้เรียนมีการศึกษาอย่างนี้แล้วก็จะเอาคุณสมบัติที่ตัวมีซึ่งเกิดจากการศึกษาไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตปัจจัยที่แท้จริงของการศึกษาคือ การพัฒนาเพื่อการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์โดยการเปลี่ยนแปลงจากภายในจิตใจ มีคุณธรรมกำกับการแสดงพฤติกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นไปตามหลักพุทธศาสนา

นอกจากนั้นยังพบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาจากผลที่กล่าวมานั้นเป็นการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียนวิถีพุทธประกอบด้วย ตัวปัจจัยหลายด้านทั้งผู้เรียนผู้สอน สภาพแวดล้อม ทั้งทางกายภาพและสภาพการบริหาร การจัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ การจัดกิจกรรม การเรียนการสอน การใช้สื่อเทคโนโลยี การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรและการวัดผลประเมินตามสภาพจริง ที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

กระบวนการจัดการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขานั้นมีรูปแบบของการจัดวิถีพุทธ เรียนรู้โดยบูรณาการพุทธธรรมสู่การเรียนรู้ ทุกสถานที่ ทั้งโดยทางตรง และทางอ้อม ประสานความร่วมมือ วัด/คณะสงฆ์ และชุมชนในการจัดการเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ คือ 1. โปรโตโฆสะ (ตามหลักกาลยามิตร) 2.โยนิโสมนสิการ 3. ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) 4. ปัญญาวุฒิธรรม และการจัดลักษณะทางกายภาพ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นตัวบุคคลไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่จำเป็นต้องผ่านการเรียนรู้และเข้าใจหลักธรรม

6. บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). **แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ**. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2552). **80 นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ แดเน็กซ์ อินเทอร์เน็ตปอเรชั่น.
- ดุขฎฐิ สีสถาวรศักดิ์. (2524). **การเปรียบเทียบวิธีสอนแบบไตรสิกขา และธรรมสากัจฉาในการสอนเบญจศีลและฆราวาสธรรม ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทการศึกษา มหาวิทยาลัย (การมัธยมศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระครูวินัยธรวัลลพ โกวิโล และคณะ. (2555). **รายงานการประเมินโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน**. กรุงเทพฯ : หจก.เซนปรินต์ตั้ง.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2546). **ทิศทางการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2547). **โรงเรียนวิถีพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2537). **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

_____ (2542). การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.

_____ (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2550). หัวใจพระพุทธศาสนา. พุทธจักร. 61(5) พฤษภาคม 2550.

พระมหาจรรยา สุทธิญาณ. (2544). ธรรมพรรณศรีปฏิบัติการศึกษา. กรุงเทพฯ : ประชาธรรม.

พุทธทาสภิกขุ. (2530). ความกลัว : พุทธศาสนา ศาสนาแห่งการบังคับตัวเอง. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1. (2547). การนำแนวทางการดำเนินงานโรงเรียน
วิถีพุทธสู่การปฏิบัติจริงในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
กรุงเทพมหานคร เขต 1.

เสถียรพงษ์ วรรณปก. (2549). “มัชฌิมาปฏิปทา : สายกลางสองมิติ” ในคอลัมน์ธรรมะใต้ธรรมาสน์
หนังสือพิมพ์ข่าวสด (24 กุมภาพันธ์ 2549). หน้า 29.

ผลกระทบการดื่มสุราที่มีต่อสังคมไทย

The Effect of Alcohol Drinking towards Thai Society

พระแสงจันทร์ ฐิตสาโร (เหล็กศรี)¹

Phrasaengchan Thitasaro(Leksri)¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Roi Et Buddhist College¹

E-mail : 04nongbaul@gmail.com

บทคัดย่อ

สภาพและผลกระทบการดื่มสุราในสังคมไทย ก่อให้เกิดปัญหาลูกโซ่ที่เกี่ยวข้องกันไปหมดแทบทุกเรื่อง ทั้งความฟุ้งเฟ้อความยากจน ครอบครัวแตกแยก และมีปัญหาทำให้เกิดอาชญากรรมต่างๆ อุบัติเหตุ โรคมัยสารพัดรุนแรง การสูญเสียทรัพยากรบุคคลและสูญเสียทางเศรษฐกิจของสังคมไทยโดยรวม ผลกระทบของการดื่มสุราต่อสังคมไทยซึ่งทำให้เกิดความเชื่อผิดคิดว่าการดื่มสุราเป็นวัฒนธรรมการดื่ม เครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่แทรกซึมอยู่ในทัศนคติจนทำให้ผู้คนในสังคมมองว่าการดื่มเป็นเรื่องปกติ แม้แต่งานบุญก็ยังไม่เว้นการดื่มด้วยเช่นกัน การดื่มสุรากลั้บทำให้ผู้ดื่มขาดสติขาดความยับยั้งชั่งใจ และมีการกระทำความรุนแรงอันเป็นปัญหาของสังคม

คำสำคัญ : ผลกระทบ; การดื่มสุรา; สังคมไทย

ABSTRACT

The states and effects of alcohol drinking in Thai society causing chain problems that are almost all connected both extravagance, poverty, family split and have problems causing various crimes, accidents, diseases, beset Loss of human resources and overall economic loss of Thai society. The impact of alcohol drinking on Thai society that it leads to the misconception that drinking is a culture. Drinking alcohol as part of a lifestyle is a tradition that permeates the attitude that makes people in society see drinking as normal. Even though the merit-making also does not drink. Drinking alcohol

causes the drinker to lose consciousness and lack restraint and there is acts of violence that are a social problem.

Keywords : Effect; Alcohol Drinking; Thai Society

1. บทนำ

สุรา หมายถึงเครื่องดื่มที่มีเอทิล แอลกอฮอล์ (ETHYL ALCOHOL)ผสมอยู่ในปริมาณไม่เกิน 60% ซึ่งถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่คนสามารถใช้ดื่มได้ (เป็นเกณฑ์กำหนดของสากลทั่วไป แต่ของคนไทยครอบคลุมถึงปริมาณไม่เกิน 80%)เอทิล แอลกอฮอล์เป็นสารที่เสพติดได้ ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ตอนว่าด้วยเรื่องสุราระบุมว่า คำว่าสุรา คือสุราที่ทำจากแป้ง สุราที่ทำจากขนม สุราที่ทำจากข้าวสุก สุราหมัก แป้งเชื้อสุรา สุราที่ผสมเครื่องปรุงหลายชนิด ส่วนเมรัย ได้แก่ น้ำหมักดองผลไม้ น้ำหมักดองน้ำผึ้ง น้ำหมักดองน้ำอ้อย น้ำหมักดองที่ผสมเครื่องปรุงหลายชนิด (วิ.มหา. (ไทย) 2/328/465) หมายความว่าสุราก็คือเหล้าหรือน้ำเมาที่กลั่นแล้ว (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2538) ในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ. 2551 ระบุว่า “เครื่องดื่มแอลกอฮอล์” หมายถึง สุราตามกฎหมายว่าด้วยสุรา ทั้งนี้ไม่รวมถึงยาวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท ยาเสพติดให้โทษตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น ส่วน “ผู้ติดเครื่องดื่มแอลกอฮอล์” หมายความว่าบุคคลที่ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์จนก่อให้เกิดผลเสียต่อสุขภาพร่างกายหรือจิตใจ โดยการดื่มนั้นมีลักษณะที่ต้องเพิ่มปริมาณมากขึ้นและเมื่อหยุดดื่มจะมีการแสดงของการขาดเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในร่างกาย

จากการดื่มสุราเป็นเหตุให้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ก็โดยที่เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ได้ก่อให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพ ครอบครัว อุบัติเหตุและอาชญากรรม ซึ่งมีผลกระทบต่อสังคมก่อให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพ ครอบครัว อุบัติเหตุและอาชญากรรม ซึ่งมีผลกระทบต่อสังคมและเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ สมควรกำหนดมาตรการต่างๆ ในการควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ รวมทั้งการบำบัดรักษาหรือฟื้นฟูสภาพผู้ติดเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ เพื่อช่วยลดปัญหาและผลกระทบต่อสังคมและเศรษฐกิจ ช่วยสร้างเสริมสุขภาพของประชาชนโดยให้ตระหนักถึงภัยของเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ตลอดจนช่วยป้องกันเด็กและเยาวชนมิให้เข้าถึงเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ได้โดยง่าย แม้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนหลายหน่วยงานจะพยายามรณรงค์เกี่ยวกับการลดละเลิกอบายมุข โดยเฉพาะการดื่มสุรา ไม่ว่าจะเป็นส่วนของกระทรวงสาธารณสุขกระทรวงวัฒนธรรมหรือแม้แต่ภาคเอกชนเช่นมูลนิธิธิดาไม่ขับ เป็นต้น พยายามที่จะกระตุ้นให้คนไทยลด ละ เลิก สิ่งเสพติด อันจะก่อให้เกิดผลเสียทั้งแก่ตนเองและส่วนรวมแต่ผลที่ตามมาก็ยังไม่ค่อยจะประสบความสำเร็จ ดังจะเห็นได้จากกรณีการกระตุ้นให้งดดื่มสุราในช่วงเทศกาลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเทศกาลสงกรานต์ หรือเทศกาลปีใหม่สุดท้ายก็ยังถือว่าไม่ประสบ

ผลสำเร็จเท่าที่ควร แม้คนทั่วไปจะรู้ว่าสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดอุบัติเหตุสูงสุดถึงขั้นเสียชีวิตและมีผู้บาดเจ็บคือผลสะท้อนจากการดื่มสุราแล้วขับรถ ดังผลสำรวจในช่วงเทศกาลสงกรานต์ปี 2550 ตลอดระยะเวลา 7 วันอันตราย จะเห็นได้ว่าอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นอันดับที่ 1 ก็คือการเมาสุราร้อยละ 39.56 พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงโทษของการดื่มสุราไว้ในสัพพหลุสสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลายการดื่มสุราและเมรัยที่บุคคลเสพเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานอำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งการดื่มสุราและเมรัยอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้วิกลจริตแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์” (อง.อภฏฐก. (ไทย) 23/40/302)

พุทธประสงค์ดังกล่าวนี้ ต้องการชี้ให้เห็นถึงผลกระทบ หรือผลสะท้อนที่จะได้รับในภพหน้า ซึ่งมีผลร้ายแรงตั้งแต่การต้องเข้าไปสู่นรก แม้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีกยังกลายเป็นคนบ้าไร้สติ นั่นคือผลกระทบที่บุคคลผู้ดื่มสุราจะต้องประสบตามหลักในทางพระพุทธศาสนาอันเป็นผลกระทบข้ามชาติ และผลที่บุคคลจะต้องประสบตามหลักการในทางพระพุทธศาสนาอันเป็นผลที่ประจักษ์อยู่อย่างแจ่มแจ้งทุกแห่งหนซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่าเป็นทางแห่งความเสื่อมทราม มีผลเป็นที่เกิดขึ้นทันตาตั้งที่ตรัสไว้ในสังคัลลสูตร ทัศนิกายปาฎิกวรรค คือ (1) เสียทรัพย์ทันตาเห็น (2) ก่อการทะเลาะวิวาท (3) เป็นบ่อเกิดแห่งโรคภัยต่างๆ (4) เป็นเหตุเสียชื่อเสียง (5) เป็นเหตุให้ไม่รู้จักอายุ (6) เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา (ที.ปา. (ไทย) 11/248/202-203)

นั่นเป็นผลของการดื่มสุราที่ทำให้คนที่ชอบดื่มเป็นนิจจะต้องได้รับผลกระทบดังกล่าว ซึ่งหากมองดูถึงเหตุผลที่ทำให้บุคคลในสังคมไทยดื่มน้ำเมา แม้จะดูเหมือนเป็นพฤติกรรมสังคม เช่น การอยากมีเพื่อน การอยากแสดงศักยภาพมนุษย์ในสังคมมีชีวิตที่วุ่นวายยุ่งเหยิงใช้ชีวิตกระเสือกกระสน ดิ้นรน เพื่อแสวงหาวัตถุปัจจัยมาสนองความปรารถนาทางใจโดยไม่มีขอบเขตสิ้นสุดไม่รู้จักพอ (ปัญญา สระทองตรง, 2540) บ้างก็ต้องการที่จะหลีกเลี่ยงออกจากปัญหาดังกล่าว เมื่อหาทางแก้ไม่ได้ ก็หวังพึ่งสุราเพื่อดับความทุกข์นั้น อันที่จริงถ้าคนเราเข้าใจได้ว่า ชีวิตนั้นก็คือสิ่งที่มีปัญหาหรือมีความทุกข์ หรือมีสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาอยู่ในตัวของเรา (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), 2545) หากหยุดคิดสักนิดว่าคนเราเกิดมาเพื่อต่อสู้กับปัญหา จิตใจอย่าไปวุ่นวาย คนเราก็คงตนเองต่อสังคมก็ตามแต่ ความเป็นจริงก็คือบุคคลส่วนใหญ่ที่ล้วนมีปัญหาเกี่ยวกับชีวิตของตนเองจะมองเห็นหนทางรอดจากภัยดังกล่าวได้ วิฤตการณ์โลกปัจจุบันเกิดจากการพัฒนาอย่างไม่สมดุล การพัฒนายังคงเน้นถึงแหล่งความรู้ด้านจิตวิญญาณที่ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่ง ซึ่งสามารถนำมาใช้เพื่อฟื้นฟูระบบการพัฒนาให้เกิดความสมดุลเพื่อเยียวยาวิฤตการณ์ของโลกได้ ประเทศไทยเองแม้จะประสบกับภาวะวิฤตหลายครั้งเรายังมีขุมความรู้ทางจิตวิญญาณตามหลักพระพุทธศาสนา ที่มีศักยภาพ และจะนำมาใช้ได้ ซึ่งถ้าหากได้รับหารเพิ่มพูนให้มีศักยภาพเข้มข้น และมีการนำไปใช้อย่างเหมาะสมแล้วก็จะสามารถช่วยหลีกเลี่ยงวิฤตการณ์ของมนุษยชาติและสิ่งแวดล้อมได้ ปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบันเป็นสังคมไทยในปัจจุบันเป็นสังคมที่คอยการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ความบกพร่องหรือ

ปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่กับสังคมทุกวันนี้เกิดจากการกระทำของมนุษย์และความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ คนไทยส่วนใหญ่ร้อยละ 90 เป็นพุทธศาสนิกชน ปัญหาที่เกิดขึ้นย่อมเกิดจากชาวพุทธและจำเป็นต้องอาศัยพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการแก้ไขพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่จะชี้นำจิตวิญญาณ และแก้ปัญหาของสังคมทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ปัญหาทางการเมือง การปกครอง ปัญหาทางด้านสภาพแวดล้อมและปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

โดยเฉพาะปัญหาการดื่มสุราที่ก่อตัวขึ้นมาตั้งแต่ระดับเด็กและเยาวชนจนกระทั่งประชาชนคนไทยทั่วไปได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตสังคมไทยทั้งระบบ โดยเริ่มตั้งแต่ปัญหาส่วนตัวของบุคคลผู้ดื่มเอง เช่น ก่อให้เกิดการเสียทรัพย์สินเงินทองโดยไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ และก่อให้เกิดโรคร้ายต่อสุขภาพร่างกายของตัวเอง เป็นต้น และยังส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตครอบครัวผ่านความสงบสุขภายในครอบครัวก็จะลดน้อยถอยลงไป ส่งผลให้เกิดเป็นมหันตภัยเงียบ คอยบั่นทอนความมั่นคง

2. สภาพปัญหาการดื่มสุราในสังคมไทย

การดื่มสุรามีอยู่ในวิถีชีวิตและสังคมไทยมายาวนานตั้งแต่สมัยอดีตแต่ไม่ได้มีกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคจนกระทั่งในสมัยพระเจ้าปราสาททองจึงมีการเก็บอากรสุรา ทั้งจากผู้ผลิตและผู้ขาย โดยรัฐแต่ละยุคแต่ละสมัยต่างพยายามที่จะกำหนดนโยบายเพื่อควบคุมปัญหาสุรา เพื่อประโยชน์ทางระบบเศรษฐกิจของประเทศและประโยชน์ด้านสุขภาพของประชาชนและสังคมโดยรวม (บัณฑิต ศรีไพศาล และคณะ, 2549) เมื่อวัฒนธรรมตะวันตกได้แผ่ขยายเข้ามาสู่ประเทศอย่างรุนแรง ทำให้ระบบสังคมครอบครัวไทยเริ่มแตกสลายและวัฒนธรรมดังกล่าวยังก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นในสังคมไทย ทั้งปัญหาที่สะท้อนถึงความเสื่อมโทรมของสังคมไทยอย่างเห็นได้ชัด บางคนหาทางออกจากปัญหาดังกล่าวด้วยการพึ่งพาอบายมุข โดยเฉพาะสุรา ทำให้ความสุขในสังคมเดิมลดบทบาทลงมาก ดังที่ศูนย์เครือข่ายวิชาการเพื่อสังเกตการณ์และวิจัยความสุขชุมชน มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญหรือเอแบคโพลล์ ซึ่งความสุขมวลรวมของคนไทยในเดือนกรกฎาคม 2552 หดฮวบจาก 7.15 หรือ 5.92 กรุงเทพฯ มีความสุขที่สุดในขณะที่ภาคอีสานมีความสุขสูงสุด (ศูนย์เครือข่ายวิชาการเพื่อสังเกตการณ์และวิจัยความสุขชุมชน มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ, 2552) เหตุผลหนึ่งนั้นก็มาจากสุรา ซึ่งบริษัทที่ดำเนินธุรกิจด้านสุราต่างโฆษณาให้บุคคลหากำไรให้กับชีวิตในทางที่ต้องการกระตุ้นการขายสินค้าน้ำเมาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเหล้า เบียร์ และสิ่งของมีนเมาอื่นๆ และการดื่มสุรานั้นยังก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาชีวิตของบุคคลปัญหาครอบครัว และยังส่งผลกระทบต่อปัญหาสังคมระดับชุมชนและระดับประเทศด้วย จากการตรวจสอบสภาพการดื่มสุราของคนไทยที่สำนักงานสถิติแห่งชาติเก็บล่าสุดในปี 2550 พบว่าประชากรกว่า 15 ล้านคน หรือคิดเป็น 30% ของประชากรดื่มสุราและเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นประจำ เป็นเพศชายประมาณ 13 ล้านคน และ

หญิง 2 ล้านคน ส่วนใหญ่อายุ 15 ปีขึ้นไป เครื่องดื่มที่ประชานิยมดื่มมากที่สุดคือเบียร์ รองลงมาคือเหล้าขาวและสุราผสม

3. ปัญหาการรับผิดชอบต่อครอบครัว

การรับผิดชอบต่อครอบครัวถือว่าเป็นคุณธรรมของผู้นำครอบครัว เพราะสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นสังคมเมืองหรือสังคมชนบท ต่างได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกให้ผู้ชายเป็นใหญ่หรือมีอำนาจมากที่สุดในบ้าน หากว่าผู้นำครอบครัวไร้คุณธรรมเสีย ใช้อำนาจมากกว่าเหตุผล ย่อมทำให้ความสุขในครอบครัวลุดหายไป ได้ โดยเฉพาะครอบครัวชนบทที่ย้ายเข้ามาทำงานในเมืองแล้วพักอาศัยอยู่ในบ้านเช่า ซึ่งปัญหาที่สำคัญนั้นก็มาจากสุรา เพราะในการบริโภคสุรา ผู้บริโภคก็ต้องใช้เวลาชลุกอยู่กับการบริโภคสุราจน วัฒนธรรม ความเชื่อ และทัศนคติเหล่านี้ ส่วนหนึ่งได้ถูกสร้างขึ้นจากธุรกิจเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ในช่วงการพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นส่งเสริมให้มีการบริโภคจำนวนมาก เพื่อนำมาสู่การมีกำไรสูงสุด โดยธุรกิจแอลกอฮอล์ได้มีความพยายามในการขยายช่องทางการขายสินค้า เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่ม รวมถึงด้านการส่งเสริมการตลาด พบว่า ธุรกิจดังกล่าวมีการโฆษณาใช้สื่อการตลาดอย่างเต็มรูปแบบ ตั้งแต่การโฆษณาผ่านวิทยุ โทรทัศน์เพลงหนังละครเป็นต้น รวมถึงมีการส่งเสริมการขายการใช้พนักงานขาย การตลาดขายตรง และการจัดกิจกรรมการตลาด ทำให้คนในสังคมยิ่งมองว่าการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดมานานและเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต นำมาซึ่งผลกระทบจากการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อคนทุกกลุ่มในสังคมไทยโดยเฉพาะผลกระทบในด้านต่างๆ เช่น ปัญหาอุบัติเหตุ สุขภาพ ความรุนแรงทางเพศและปัญหาภายในครอบครัว อาชญากรรม การสูญเสียด้านเศรษฐกิจ การทะเลาะ การตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ ปัญหาการติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์ เช่น โรคเอดส์ เป็นต้น

4. การแก้ปัญหาการดื่มสุราด้านสุขภาพชีวิตส่วนบุคคล

การดื่มสุราจัดได้ว่ามีผลกระทบต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก ทั้งผลกระทบต่อบุคคลผู้ดื่ม ครอบครัว ชุมชน และระดับประเทศ ดังกล่าวแล้วในบทที่ผ่านมาในประเด็นที่เกี่ยวกับปัญหาดังกล่าวได้ด้วยการนำหลักพุทธธรรมเข้าไปเยียวยา หลักธรรมที่ถือว่าเป็นบทพื้นฐานแห่งชีวิตที่สามารถลดระดับปัญหาและสามารถนำไปเป็นทางออกจากปัญหาการดื่มสุราของปัจเจกบุคคลกลายเป็นบุคคลต้นแบบ เป็นตัวอย่างของคนอื่น ด้วยหลัก 3 ประการ คือ

1. หลักอบายมุข อบายมุข 6 ประการ อันเป็นหนทางเสื่อมแห่งตน (ที.ปา. (ไทย) 11/247/202) อบายมุข คือ ทางแห่งความเสื่อม ทางแห่งความพินาศ เหตุย่อยยับแห่งโรคภัยอันเป็นเหตุนำมาซึ่งความหายนะ (พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต), 2539) นั่นคนที่จมปลักอยู่ในอบายมุขนี้เป็นฆราวาสพวกที่จม

ปลัก มีความยากจน มีความเสื่อมสภาพอนามัย แล้วก็ยังเบียดเบียนกันอีก เพราะความหลงใหลในสิ่งที่เป็นอบายมุข (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป.) หลักอบายมุข 6 คือ การดื่มน้ำเมาการเที่ยวกลางคืน การเที่ยวดูมหรสพ การละเล่นต่างๆ การเล่นการพนัน การคบคนชั่วเป็นมิตร และความเกียจคร้านในการทำงาน จะไม่ใช่ประเด็นที่เกี่ยวกับสุรา แต่เป็นส่วนหนึ่งที่จะเอื้อให้คนดื่มสุราและติดสุราในที่สุด ซึ่งการจะนำหลักธรรมดังกล่าวไปปฏิบัติในเชิงรูปธรรมนั้น ผู้ที่ดื่มสุรานั่นเมื่อรู้โทษของสุรา ดังกล่าวแล้วต้องมีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ โดยคิดเสมอว่าหนทางดังกล่าวเป็นความเสื่อมที่จะเกิดขึ้นทั้งแก่ตนและแก่บุคคลที่อยู่ร่วมกันเมื่อสามารถกระทำได้นั้นโรคร้ายไข้เจ็บก็จะทุเลาเบาบางลงไป และสามารถหายได้ในที่สุดสำหรับผู้ที่มีผลกระทบไม่มาก

2. เบญจศีล มนุษย์เกิดมามีรูปพรรณสัณฐานต่างกัน สุดแท้แต่เหตุแต่งมา ทำให้บางคนที่มีรูปร่าง บางคนมีรูปพราม ผู้มีรูปร่างย่อมเป็นที่ชอบของผู้พบเห็น ตรงกันข้ามกับผู้ที่มีรูปร่างย่อมไม่เป็นที่ชอบใจ เหมือนดอกไม้ที่ทั้งสวยและยังมีกลิ่นหอม และที่ไม่สวยซ้ำยังมีกลิ่นเหม็น ถ้าเป็นดอกไม้สวยมีกลิ่นหอม ก็ย่อมเป็นที่ชอบใจของคนทั้งหลาย แต่ถ้าเป็นดอกไม้ที่มีรูปและมีสีอันไม่สวยงาม ซ้ำยังมีกลิ่นเหม็นแล้วย่อมไม่มีใครปรารถนาเลยเช่นเดียวกับคนที่มีรูปร่างน่าใจไม่ได้ และถ้ายังเป็นคนรูปชั่วยังใจร้ายใจดำด้วย ก็จะหาคนคบค้าสมาคมด้วยไม่ได้เลย ส่วนใจนั้นก็มักเป็นไปตามพื้นเดิมแต่ก็ยังมีทางแก้ไขให้ดีขึ้นได้ด้วยการตั้งใจดี เช่นเดียวกับดอกไม้ที่ไมหอมมาแต่เดิมเขายังอบให้หอมได้ พระพุทธองค์ได้ทรงกำหนดวางแบบแผนแห่งความประพฤติไว้เป็นหลักฐาน การตั้งใจประพฤติตามบทบัญญัตินั้นชื่อว่า ศีลเมื่อบำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์แล้ว ก็จะพบแนวทางสำหรับประพฤติกุศลและสามารถปฏิบัติตามคุณธรรมอย่างอื่นได้ยั่งยืนไม่แปรผัน

3. สติสัมปชัญญะ สติสัมปชัญญะเป็นธรรมที่มีอุปการะมาก (อง.ทศ. (ไทย) 20/180/129) เกื้อกูลในการทำกุศลทุกอย่าง พระธรรมทั้งมวลสรุปลงที่สติสัมปชัญญะตามหลักไตรสิกขา คือศีลสมาธิปัญญาที่ต้องอาศัยสติสัมปชัญญะทั้งนั้นสติหมายถึงความระลึกได้ มีความรอบคอบ ไม่ลืม ไม่เผลอ ไม่ประมาทเป็นพื้นฐาน สัมปชัญญะหมายถึงความรู้สึกตัวไม่หลงลืม รู้สึกตัวอยู่เสมอทุกขณะจิตที่กำลังทำอะไรอยู่ที่เกี่ยวข้องกับปัจจุบัน ไม่สนใจไปในอดีตหรืออนาคต สติสัมปชัญญะเป็นสติที่มีปัญญาสนับสนุนให้หันมามองเข้ามาดูจิตใจตัวเอง มองตัวเองในการกระทำการพูดการคิด เป็นสภาวะที่รู้เท่าทัน ไม่หลงผิดไปตามกิเลส ตัณหาและอารมณ์ที่มากกระทบ เมื่อมีสมาธิสมบูรณ์แล้วจึงจะเกิดสติสัมปชัญญะขึ้นได้ สติคือความระลึกได้ สัมปชัญญะคือการรู้ตัวหลักธรรมข้อนี้ ทำให้บุคคลรู้จักตนเองว่าเป็นใคร กำลังทำอะไรอยู่ และรู้ว่าจะทำอะไรสามารถครองตนระงับอารมณ์ต่างๆ ได้

5. สรุป

การหาทางออกจากปัญหาการดื่มสุรา เพื่อแก้ปัญหาสุขภาพส่วนบุคคลนั้นเป็นการรู้จักใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ปัญหาอันเกิดขึ้นแก่ตัวบุคคล ผู้ดื่มสุราด้วยอาศัยหลักธรรมทั้ง 3 ประการ คือ (1) อบายมุข 6 เป็นเครื่องชี้ให้เห็นโทษทัณฑ์ของการเข้าไปเกี่ยวข้องกับสุรามีผลเป็นอย่างไร เช่น เสียทรัพย์สินทันตา หรือเกิดโรคร้ายต่างๆ เป็นต้น และมีรูปแบบอย่างไรที่จะเอื้อให้เข้าไปคลุกคลีกับการดื่มสุรา เช่น การคบคนชั่วเป็นมิตรซึ่งจะชักนำไปในทางฉิบหายต่างๆ อันมีการเที่ยวกลางคืน และตกหนักที่การดื่มสุราแล้วเมาในที่สุด (2) ส่วนเบญจศีลเป็นเสมือนตะปูที่ตอกย้ำให้รู้ว่าเมื่อเรารู้ภัยแล้วควรที่จะหยุดเสียแล้วด้วยหลักการที่มีอยู่ เป็นการงดเว้นจากการดื่มสุรานั่นอย่างเด็ดขาด และ (3) สติสัมปชัญญะเป็นเสมือนยามรักษาการณ์ ที่คอยระแวดระวังภัยต่างๆ รอบตัวเราไม่ให้ผิดพลาดพลั้งอีกครึ่งหนึ่ง

6. บรรณานุกรม

- จักรกฤษณ์ ฤกษ์ดี. (2546). **ผลกระทบทางสุขภาพของประชาชนจากอุตสาหกรรมการผลิตเบียร์ในบ้านแม่ลาด หมู่ 2 ตำบลแม่ลาด อำเภอลองขลุ้ง จังหวัดกำแพงเพชร**. งานวิจัย. สำนักวิจัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บัณฑิต ศรีไพศาล. นายแพทย์ และคณะ. (2549). **วิวัฒนาการนโยบายควบคุมปัญหาสุราของประเทศไทย**. เอกสารศูนย์วิจัยปัญหาสุรา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.
- ปัญญา สระทอง. (2540). **ธรรมคดี**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- แผนกตำรา กองวิชาการ สภาการศึกษาหมามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). **ธรรมสมบัติ หมวดที่ 2 สังคี่ติถกถา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์หมามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต). (2539). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2545). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไพศาล วิสาโล. (2536). **ประวัติศาสตร์การบริโภคสุราในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการระดับชาติแห่งชาติ สถาบันวิจัยสาธารณสุขไทย มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.
- พุทธทาสภิกขุ (ม.ป.ป.). **หลักธรรมของผู้ครองเรือน**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิเพื่อนหญิง. (2549). **เลิกเหล้าชุมชนสร้างสุข**. กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด.

- ศราวุธ ดีหมื่นไวย. (2549). เงินค่าเหล่า-เรียน. **เดลีเดธ ตายรายวัน**. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด.
- ศูนย์เครือข่ายวิชาการเพื่อสังเกตการณ์และวิจัยความสุขชุมชน มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ. (ออนไลน์). **ศึกษาแนวโน้มดัชนีความสุขมวลรวมของประชาชนในประเทศไทยตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2552**. รายงานผลการสำรวจ สำนักวิจัยเอแบคโพลล์ สืบค้นเมื่อ 15 มีนาคม 2561. จาก www.abacpoll.au.edu.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2534). **อธิบายคิทธิปฏิบัติ ทิศวิภาค**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2534). **อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 1**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุนันทา ศิริวาท. (2548). **การทำหน้าที่ของครอบครัวตามการรับรู้ของเด็กวัยรุ่นที่เสพสุราในจังหวัดแพร่**. งานค้นคว้าอิสระพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

คุณธรรมสำหรับผู้บริหารในศตวรรษที่ 21 Moral for Executives in the 21st Century

บรรจง ลาวะลี¹

Banjong Lawalee¹

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด¹

Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus¹

Email : puysound1@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอคุณธรรมสำหรับผู้บริหารเพื่อความสำเร็จในการบริหารงาน เพราะผู้บริหารสถานศึกษาเป็นตัวแปรที่สำคัญในการปฏิรูปการเรียนรู้ในสถานศึกษา ซึ่งในปัจจุบันสังคมไทยมีความคาดหวังและมีความตื่นตัวที่จะได้ผู้นำ ผู้บริหารที่เป็นคนดี มีความซื่อสัตย์ มีความตั้งใจในการบริหารงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม คุณธรรมสำหรับผู้บริหารในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วยคุณธรรมในการครองตน ครองคน และครองงาน ผู้บริหารสามารถเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบริบทการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดความสมดุลลงตัวสอดคล้องกันตลอดจนให้เกิดการบริหารจัดการและบริหารงาน คือ การบริหารตนเอง การบริหารคน และการบริหารงานตามหลักการบริหารงานในทางทฤษฎีทางการบริหาร กระบวนการในการบริหารงานต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างสมบูรณ์ จะมีผลทำให้เกิดความรักความสามัคคี ในหมู่คณะเกิดการพัฒนางานอย่างต่อเนื่องเป็นผลดีกับสถานศึกษา องค์กร หน่วยงาน ตลอดจนประเทศชาติต่อไป

คำสำคัญ : คุณธรรม; ผู้บริหารในศตวรรษที่ 21

ABSTRACT

This article aims to present the moral for administrators for success in administration because school administrators are an important variable in learning reform in academies. Nowadays, Thai society has an expectation and a sense of alertness to the leadership. Executives who are good people, have integrity, have the intention of managing the public interest. The virtues of executives in the 21st century consist of the

virtues of their own people, the person and the management in accordance with the management principles of management. The process of managing the various things completely will result in love and harmony. Among the group, the development of work continues to be good for educational institutions, organizations, agencies and the nation.

Keywords : Moral; 21st Century Executives

1. บทนำ

ผู้บริหาร หมายถึง บุคคลที่มีหน้าที่ดำเนินการ จัดการ และควบคุมดูแล กิจกรรมทั้งหมดที่มีอยู่ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญหากได้ผู้บริหารที่ดี ความสามารถดี ความประพฤติดี โอกาสที่จะประสบผลสำเร็จก็มีสูง ในอดีตกาล คนที่ได้รับการยอมรับ นับถือ ยกย่อง ยกย่องให้ดำรงตำแหน่ง ผู้นำนั้นจะต้องเป็นผู้ที่ทรงไว้ซึ่งพลังกำลัง ร่างกายอุดมสมบูรณ์ สามารถที่จะเป็นที่พึ่งพิงของตน ปกป้องคุ้มครองให้พ้นจากภัยอันตรายต่างๆ บำบัดทุกข์ บำรุงสุขแก่ลูกเฝ้าตน ให้เป็นไปด้วยความราบรื่นและเรียบร้อย ต่อมา เป็นยุคที่ผู้คนได้พัฒนาระบบการเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าอดีต ให้การยอมรับ ยกย่อง นับถือคนที่มีความรู้ ความสามารถดี ความประพฤติดี อนามัยดี และการงานดี ก็ได้รับการสถาปนา หรือถูกคัดเลือกจากเหล่าสมาชิกให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้า หรือผู้นำในองค์กรนั้นๆ ในสมัยปัจจุบันมีความนิยมให้การยอมรับนับถือผู้มีข้อมูลดี ยกย่องให้เป็นผู้นำ ทั้งนี้เป็นเพราะผู้ที่มีข้อมูลดีย่อมสามารถที่จะให้ความรู้ความเข้าใจแก่สมาชิก และชี้แนะแนวทางในการดำเนินงานให้เป็นไปด้วยความราบรื่นและเรียบร้อย เป็นประโยชน์แก่เหล่าสมาชิกมากที่สุด การมีข้อมูลดีจึงเป็นสิ่งสำคัญและควรคำนึงถึงมากที่สุดในยุคปัจจุบัน

2. ความหมายของผู้บริหาร

ผู้นำกับผู้บริหาร (Leaders and administrators) นั้นอาจจะเป็นคน ๆ เดียวกัน หรือคนละคนก็ได้ ลักษณะที่ต่างกันอยู่เล็กน้อยระหว่างผู้นำกับผู้บริหาร คือ ผู้นำมักเป็นตัวละครสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในหน่วยงานได้ง่าย ทั้งนี้ เพราะเป็นผู้มีอิทธิพลเหนือจิตใจบุคลากรอื่นจำนวนมาก และไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบตำแหน่งสูงๆ ส่วนผู้บริหารนั้น ในฐานะที่ดำรงตำแหน่งบริหาร จึงทำให้ต้องคิดทบทวนให้มากก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงอะไรลงไป ผู้บริหารมุ่งรักษาความมั่นคงของหน่วยงาน มีหน้าที่วางโครงการ กำหนดกฎเกณฑ์ และระเบียบปฏิบัติต่างๆ รวมทั้งกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของงานทุกอย่างในหน่วยงาน หรืออาจจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้นำเป็นผู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แต่ผู้บริหารเป็นผู้รักษาความมั่นคงของหน่วยงาน (Maintaining organization security) จึงไม่ชอบการ

เปลี่ยนแปลง องค์กรหรือหน่วยงานทุกประเภทควรมีทั้งผู้บริหารและผู้นำ ซึ่งอาจจะเป็นคน ๆ เดียวกัน หรือต่างคนก็ได้ กิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กรหรือหน่วยงานจึงจะเจริญก้าวหน้าบรรลุจุดหมายของ องค์กร ซึ่งเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า ความสามารถและประสิทธิภาพขององค์กรจะดีหรือไม่เพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของผู้บริหารและผู้นำในองค์กร และลักษณะพฤติกรรมที่ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติใน องค์กรจะเป็นอย่างไรย่อมขึ้นอยู่กับอิทธิพลทางพฤติกรรมของหัวหน้างาน ผู้บริหารหรือผู้นำ หากผู้นำ เป็นคนดีมีความรู้ มีจริยธรรม และมีความสามารถสูงแล้ว งานย่อมดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ สู่จุดหมายที่วางไว้ทุกประการ (ผู้นำกับผู้บริหารองค์กร, 2560 : ออนไลน์)

3. คุณสมบัติของนักบริหาร

ผู้บริหาร คือผู้ที่แบ่งงานให้ตามความสามารถของแต่ละบุคคลและให้คำแนะนำการทำงานนั้น อย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ดังนั้น ผู้บริหารเป็นผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายตาม กฎหมายในการที่ใช้ความรู้ ความสามารถของตนเองนำบุคลากรในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่ตามแผนและ นโยบายที่ได้วางไว้ให้บรรลุผลสำเร็จ หรือในอนาคตอันใกล้ ผู้บริหารต้องเป็นผู้บริหารที่มีคุณภาพ ที่สามารถจัดการบริหารการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลซึ่ง คุณสมบัติของนักบริหาร ประกอบด้วย 3 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 แผลม คือความลาดเฉียบแหลม เอาไว้เจาะปัญหาต่างๆ ให้บรรลุรูปปรุงรูปชัดเจน

ประการที่ 2 คม คือ คมสัน แปลว่า ปัญญาดี เอาไว้ตัดปัญหาต่างๆ เพื่อเข้าถึงความจริง

ประการที่ 3 หนัก คือ หนักแน่น มีเหตุผล เอาไว้ทุบปัญหาให้แตก แยกประเด็นออก เพื่อเข้าถึง ความจริงของสิ่งนั้นๆ

ปัญหาบางอย่างต้องเจาะลึกเข้าไปดูว่าเป็นอย่างไร บางอย่างต้องใช้ความคมตัด บางอย่างต้อง ใช้ความหนักทุบ ขณะเดียวกันผู้บริหารที่ไม่พึงประสงค์ ได้แก่

1. โง่ง่า คือ ขาดความเฉลียวฉลาด หรือฉลาดน้อยเกินไป

2. ง่วงเหงา คือ เอาแต่นอน เกียจคร้าน ไม่สนใจงาน

3. เจื่องหงอย คือ เฉื่อยชา ไม่กล้าตัดสินใจ และขาดความกระตือรือร้น

4. งุ่นง่าน คือ เป็นคนเจ้าอารมณ์ โมโห หงุดหงิดเป็นประจำ

5. โงนงน คือ เป็นคนโลเล จะเอาหรือไม่เอา ไม่แน่นอน การเป็นคนอย่างนี้บางที่อาจสูญเสีย โอกาสที่ควรจะได้ ที่ควรจะเป็น

6. เงื่อง่า คือ ชักช้า อืดอาด ยืดเยื้อ กว่าทำอะไรก็ต้องใช้เวลานาน ทำอะไรไม่ค่อยทันกาล

(ศุภย์ฝีกอบรมพระธรรมกถึกภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2553 : 85)

ถวิล อรัญเวศ ได้กล่าวถึง การบริหารในยุคไทยแลนด์ 4.0 ไว้ดังนี้

1. มีวิสัยทัศน์นักบริหารจะต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์อันกว้างไกลสามารถมองเห็นภาพในอนาคตและแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาทั้งปัจจุบันและอนาคตได้เป็นอย่างดี
2. กล้าตัดสินใจการตัดสินใจเป็นคุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของนักบริหาร นักบริหารจะต้องมีข้อมูลที่เพียงพอในการตัดสินใจหรือวินิจฉัยสั่งการ เป็นคนที่สุขุมรอบคอบมีเหตุผลในการตัดสินใจ
3. ไวต่อข้อมูลนักบริหารจำเป็นต้องเป็นคนที่ทันสมัยไวต่อข้อมูลหรือการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ฉะนั้นจำเป็นต้องเป็นผู้ที่ติดตามข่าวสารต่างๆ อยู่เสมอ
4. เกิดทุนความเชื่อศรัทธาในนักบริหารหรือคนที่จะเป็นใหญ่เป็นผู้นำได้ดั่งนั้น ต้องเป็นคนใจเชื่อมั่นสะอาดบริหารงานด้วยความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้
5. คัดสรรเทคนิควิธีการทำงานนักบริหารจะต้องเป็นบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ผลงานให้ปรากฏต่อสายตาเพื่อนร่วมงานอยู่เสมอมีวิธีปฏิบัติงานที่ดีหรือเป็นเลิศ (Best Practice)
6. ประสานสิบทิศนักบริหารมีอาชีพจำเป็นต้องเป็นบุคคลที่สามารถประสานงานกับหน่วยงานหรือบุคคลต่างๆ ได้เป็นอย่างดีสามารถไกล่เกลี่ยข้อกรณีพิพาทได้ และสามารถ ขจัดปัดเป่าปัญหา ต่างๆ ในหน่วยงานได้
7. มีจิตยึดมั่นในความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์นักบริหารยุคนี้ต้องสร้างความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในหน่วยงานองค์กร สังคม ชุมชน ประเทศชาติ
8. ผลักดันจิตใจเพื่อร่วมงานจำเป็นต้องมีบุคคลที่สามารถโน้มน้าวผลักดันหรือจูงใจเพื่อนร่วมงานให้เกิดความกระตือรือร้นในการทำงานและมีความรับผิดชอบต่องานสูงประเมิณผลการปฏิบัติงานด้วยความโปร่งใส ยุติธรรมรู้จักให้การชมเชย ให้รางวัลหรือบำเหน็จ ความชอบ
9. ทนทานต่อปัญหาและอุปสรรคนักบริหารจะต้องมีความอดทนอดกลั้นต่อปัญหาอุปสรรคที่กำลังเผชิญและพร้อมที่จะต่อสู้เพื่อการแก้ไขปัญหาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยอย่างสันติสุขไม่หนีปัญหาและไม่พอกพูนปัญหาไว้
10. รู้จักยืดหยุ่นตามเหตุการณ์นักบริหารมีอาชีพจะต้องรู้จักยืดหยุ่นและอ่อนตัวตามเหตุการณ์นั้นๆ ไม่ตึงเกินไปหรือไม่หย่อนเกินไปบางครั้งก็ต้องดำเนินการในสายกลางแต่ในบางครั้งต้องมีความเด็ดขาดมีทั้งไม้เด็ดไม้ نرمั่นนั่นเอง
11. บริหารงานแบบมีส่วนร่วมจะต้องบริหารงานแบบให้ทีมงานมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจและร่วมรับผิดชอบ (ถวิล อรัญเวศ, 2560 : ออนไลน์)

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับคุณสมบัติของนักบริหารสรุปได้ว่า คุณสมบัติของนักบริหารประกอบด้วย 3 ประการ ดังนี้ 1) แผลม คือความลาดเฉียบแหลม เอาไว้จะแก้ปัญหาต่างๆ ให้บรรลุปรุ

โปร่งชัดเจน 2) คม คือ คมสัน แปลว่า ปัญญาดี เอาไว้ตัดปัญหาต่างๆ เพื่อเข้าถึงความจริง และ 3) หนัก คือ หนักแน่น มีเหตุผล เอาไว้ทุบปัญหาให้แตก แยกประเด็นออก เพื่อเข้าถึงความจริงของสิ่งนั้นๆ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ได้กับนักบริหารยุคไทยแลนด์ 4.0 กล่าวคือ นักบริหารจะต้องมีวิสัยทัศน์ กล้าตัดสินใจ ไวต่อข้อมูลเทคโนโลยีความซื่อสัตย์ คัดสรรเทคนิควิธีการทำงาน ประสานสืบทอด มีจิตยึดมั่นในความสามัคคี ประองตองสมานฉันท์ ผลักดันจูงใจเพื่อร่วมงาน ทนทานต่อปัญหาและอุปสรรค รู้จักยืดหยุ่นตามเหตุการณ์ และบริหารงานแบบมีส่วนร่วม งานที่ได้บริหารจึงจะมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อองค์กร

4. การบริหารงานเชิงพุทธ

หลักการบริหารทางพุทธศาสนา หลักการสำคัญ คือ การเพียรพยายามขัดเกลาจิตตน ด้วยการเพิ่มปัญญา วิชา อันเป็นตัวความรู้ให้สามารถบริหารตนได้มากพอสมควร ที่จะเข้าไปมีส่วนในการบริหารคนอื่นจากคนหนึ่งไปถึงหลายๆ คน จนถึงบริหารองค์การต่างๆ ที่ถ้ามองในแง่ของความจริงแล้ว การบริหารทุกอย่างต้องเริ่มที่การบริหารตนมาก่อนทั้งนั้น การบริหาร องค์การตลอดถึงประเทศชาติ การทำงาน ประสานงาน ร่วมแรงร่วมใจกันในการทำหน้าที่ป้องกัน บำบัด บำรุง รักษา องค์การของคนที่ศึกษาฝึก หรืออบรมตนมาดีแล้วนั่นเอง การบริหารองค์การจึงเป็นผลสืบเนื่องมาจากคนเป็นจำนวนมากที่ฝึกปรือกันมาในด้านต่างๆ จนเกิดความรู้ ความคิด ความสามารถ คุณธรรมเหมาะสมที่จะทำงานในฐานะนั้นๆ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ธรรมนุญชิวิต เรื่อง พุทธจริยศาสตร์สำหรับผู้บริหาร ดังนี้

1. คุณลักษณะสำหรับผู้บริหารในหุติยาปานิฎฐสูตร ได้พูดถึงคุณลักษณะของบุคคลที่จะทำหน้าที่ให้สำเร็จจุลวงได้ด้วยดี มีลักษณะ 3 ประการได้แก่ 1) จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการณ์ไกล 2) วิฐูโร หมายถึง จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และ 3) นิสสยสัมปนโน หมายถึง พึงพาอาศัยคนอื่นได้เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

2. วิธีการบริหาร ในอธิปไตยสูตร ผู้บริหารต้องมีรูปแบบ และวิธีการบริหาร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวได้ สามารถสรุปแนวทางการบริหารได้ 3 วิธี ได้แก่ 1) อตฺตาทิปไตย ถือตนเป็นใหญ่ กล่าวคือ เอาตนเอง เอาฐานะ ศักดิ์ศรี เกียรติภูมิของตนเองเป็นใหญ่ การกระทำด้วยปรารถนา และสิ่งที่เนื่องด้วยตนเป็นประมาณ ในฝ่ายกุศล คือ เว้นทำชั่ว ทำดี เคารพตน 2) โลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ คือ การถือเอาความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงนินทาและสรรเสริญ การกระทำด้วยปรารถนาจะเอาใจหมู่ชน หาความนิยมหรือ ในฝ่ายกุศล ได้แก่ การเว้นทำชั่ว ทำแต่ความดี ด้วยความเคารพเสียงหมู่ชน และ 3) ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือ หลักการ ความจริง ความถูกต้อง ความดี ผลเป็นใหญ่ เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงาม

3. หลักธรรมเพื่อการบริหาร นักบริหารแบบธรรมาธิปไตย ยึดหลักธรรมในการบริหารงาน ซึ่งธรรมในการบริหารมีดังนี้ นักบริหารแบบธรรมาธิปไตย ยึดหลักธรรมในการบริหารงาน ซึ่งธรรมในการบริหาร มีดังนี้

3.1 หลักผล 4 ประการ ได้แก่ 1) ปัญญาผล เป็นพลังทางปัญญาที่ใช้ในการศึกษา มีความรู้ความเข้าใจอย่างมีเหตุผลที่ชัดเจน 2) วิริยะผล เป็นผู้ประกอบกิจการหน้าที่การงาน ด้วยความเพียรมานะบากบั่นพยายาม 3) อนวัชชผล กำลังสุจริตหรือกำลังบริสุทธิ์ การประพฤติปฏิบัติที่สะอาดบริสุทธิ์ 4) สังคหผล กำลังการสงเคราะห์ คือ การช่วยเหลือเกื้อกูล สร้างประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ และส่วนรวม

3.2 อิทธิบาทธรรม 4 ได้แก่ 1) ฉันทะ ความรักงาน คือ จะต้องเป็นผู้รักงานที่ตนมีหน้าที่รับผิดชอบอยู่และทั้งจะต้องเอาใจใส่กระตือรือร้นในการเรียนรู้งานและเพิ่มพูนวิชาความรู้ความสามารถใน 2) วิริยะ ความเพียร คือ จะต้องเป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียรประกอบด้วยความอดทนไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากในการประกอบกิจการงานในหน้าที่หรือในอาชีพของตน 3) จิตตะ ความเป็นผู้มีใจจดจ่ออยู่กับการทำงานผู้ที่ทำงานได้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพ จะต้องเป็นผู้เอาใจใส่ต่อกิจการงานที่ทำและมุ่งกระทำการอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะสำเร็จ และ 4) วิมังสา ความเป็นผู้รู้จักพิจารณาเหตุสังเกตผลในการปฏิบัติงานของตนเองและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาได้ดำเนินไปตามนโยบายและแผนงานที่วางไว้

3.3 สังคหวัตถุ 4 ประการ เป็นธรรมที่ผู้บริหารผู้ใจผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา ได้แก่ 1) ทาน การให้การแบ่งปัน คือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอนตามสมควร 2) ปิยวาจา การพูดไพเราะ คือ การใช้คำสุภาพ ไพเราะน่าฟัง ชี้แจงในสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผล หรือคำที่แสดงถึงความเห็นอกเห็นใจ และ 3) อัตถจริยา การทำประโยชน์แก่บุคคลอื่น คือ การช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนชวน ช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งการแก้ปัญหาและการส่งเสริมสนับสนุน 4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอด้วยปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้อารมณ์แก่ใจ ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

3.4 พรหมวิหารธรรม 4 ประการ ได้แก่ 1) เมตตา ความรัก คือ ความปรารถนาดีมีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้คนอื่นประสบสุข 2) กรุณา ความสงสาร คือ อยากรักษาผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์เดือดร้อน 3) มุทิตา ความเบิกบานยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นมีสุข ก็แสดงความยินดี ชื่นชม พร้อมทั้งจะส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จ และ 4) อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง ความสม่ำเสมอ การมีพฤติกรรมที่ทำให้ประโยชน์หรือการเคารพเสมอต้นเสมอปลายทั้งต่อหน้า และลับหลัง

3.5 สปัจริยธรรม 7 ประการ เป็นหลักธรรมสำหรับสัตตบุรุษ ได้แก่ 1) ัมมัญญตา คือ การรู้จักเหตุ 2) อตถัญญตา คือ การรู้จักผล 3) อตตัญญตา คือ การรู้จักตนเอง 4) มัตตัญญตา คือ การรู้จัก

พอประมาณ 5) กาลัญญตา คือ การรู้จักกาลเวลา 6) ปริสัญญุตตา คือ การรู้จักชุมชน และ 7) ปุคคัลญุตตา คือ การรู้จักบุคคล

3.6 ทศพิธราชธรรม หมายถึง ธรรมสำหรับพระราช แต่ความเป็นจริงสามารถนำมาปรับใช้กับข้าราชการทั่วไปได้ ได้แก่ 1) ทาน คือ การรู้จักแบ่งปัน 2) ศีล คือ การรู้จักห้ามประพฤติปฏิบัติ 3) ปริจจาคะ คือ การเสียสละ เพื่อโยชน์สุขแก่ประชาชน 4) อาชชวะ คือ การปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต 5) มัททวะ คือ การประพฤติปฏิบัติที่สุภาพ อ่อนโยน มีอัธยาศัยที่ดี 6) ตะปะ คือ มีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติงาน ไม่หลงระเหิงในกิเลสตัณหา 7) อักโกธะ คือ ไมโลภ โกรธ หลง ในสิ่งที่เป็นอบายมุข 8) อวิหิงสา คือ การรักความสงบ ไม่สร้างความเดือดร้อนต่อบุคคลอื่น 9) ชันติ คือ ความอดทนต่อความยากลำบาก ปัญหาอุปสรรค ไม่ท้อถอย และ 10) อวิโรธนะ คือ การปฏิบัติตามครรลองครองธรรมของบ้านเมืองและจารีตประเพณีของสังคม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546, อังใน ชัยยนต์ เพาพาน, ออนไลน์)

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549 : 23) ได้กล่าวในหนังสือพุทธวิธีบริหาร ไว้ว่า ผู้บริหารที่ดีต้องเป็นธรรมาธิปไตย เขายึดถือคติว่า ถูกต้องไม่จำเป็นว่าต้องถูกใจข้าพเจ้าหรือต้องถูกใจทุกคน เขากล้าตัดสใจลงมือทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม โดยไม่พยายามลยตัวหนีปัญหา เขาคือคนที่ว่าอำนาจหน้าที่มาพร้อมกับความรับผิดชอบ เขายอมเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่า นั่นคือ ประโยชน์สุขส่วนรวม ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ถ้าเห็นว่าจะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่เพราะสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อยเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่”

พระธรรมฐิติญาณ (2552 : 39) กล่าวว่า หลักของผู้บริหาร มีดังนี้คือ

1. หัวการเมือง หมายความว่า หัวรอบรู้ เข้าใจปัญหาทุกรูปแบบ และพยายามที่จะสรรหาวิธีการที่จะแก้ปัญหาล่วงหน้า ในความหมายทางพระพุทธศาสนา หมายถึงการรู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง นั่นคือ รู้เรื่องที่คิด รู้จิตที่ทำ รู้คำที่ผู้ รู้จุดประสงค์ รู้ตรงความจริง รู้สิ่งทั้งปวง

2. ลีณาการพูด หมายความว่า พูดได้และพูดเป็น เป็นประโยชน์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ฟังแล้วสบายหู ดูแล้วสบายตา พาให้สบายใจ เป็นไปเพื่อสร้างสรรค์พัฒนา

3. กุศลโลบาย หมายความว่า วิธีการอันชาญฉลาดในการบริหารงาน บริหารบุคคล พัฒนากระบวนการให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และบรรลุเป้าหมาย รู้จักงาน รู้จักบุคคลที่จะมาทำงาน และตรงตามเป้าหมาย

การบริหารคือการใช้ศาสตร์และศิลป์ของบุคคลตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมหรืองานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน โดยอาศัยกระบวนการ และทรัพยากรทางการบริหารเป็นปัจจัยอย่างประหยัด และให้เกิดประโยชน์ สูงสุด ผู้บริหารจะบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎีและหลักการบริหาร เพื่อจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการทำงาน สถานการณ์และสิ่งแวดล้อม จึงพูดได้ว่าผู้บริหารที่ประสบ

ความสำเร็จ คือ ผู้ที่สามารถประยุกต์เอาศาสตร์การบริหารไปใช้ได้อย่างมีศิลปะนั่นเอง (ผู้บริหาร, ออนไลน์.) ดังนั้น การศึกษาพุทธวิธีการบริหารในครั้งนี้ขอใช้หน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่ของนักบริหารมีอยู่ 5 ประการ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549 : 4-5) ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบันเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีจะต้องมีวิสัยทัศน์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากรเป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

ดังนั้น เมื่อพิจารณาพุทธวิธีบริหารในประเด็นที่เกี่ยวกับการวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ และการกำกับดูแล ตามลำดับดังต่อไปนี้ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549 : 5-22)

1) พุทธวิธีในการวางแผน คือ การใช้วิสัยทัศน์กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และพันธกิจให้ชัดเจน เพื่อให้สมาชิกได้ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน วิสัยทัศน์ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวาดภาพจุดหมายปลายทางได้ชัดเจนและใช้สื่อสารให้สมาชิกภายในองค์กรยอมรับ และดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางนั้น องค์กรทั้งหมดก็จะถูกขับเคลื่อนไปด้วยวิสัยทัศน์นี้

2) พุทธวิธีในการจัดองค์กร คือ การกระจายอำนาจ การให้ความเคารพซึ่งกันและกัน หมายถึง ลูกน้องต้องให้ความเคารพหัวหน้า ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุต้องเคารพกันตามลำดับพรรษา ผู้บวชทีหลังต้องแสดงความเคารพต่อผู้บวชก่อน และการใช้คนให้เหมาะกับงานในองค์กร

3) พุทธวิธีในการบริหารงานบุคคล คือ การจัดอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากร การจัดสรรภาระหน้าที่ให้ปฏิบัติงานตามความรู้ความสามารถ มีระบบการให้รางวัลและการลงโทษ นั่นคือ ใครทำดีก็ควรได้รับการยกย่อง ใครทำผิดก็ควรได้รับการลงโทษ

4) พุทธวิธีในการอำนวยการ คือ การสื่อสารเพื่อการบริหารการดำเนินงาน ใช้หลัก 4ส. (ที.สี. (ไทย) 9/189/161) ได้แก่ 1) สันทิสสนา (แจ่มแจ้ง) หมายถึง อธิบายขั้นตอนการดำเนินงานได้อย่าง

ชัดเจนแจ่มแจ้งช่วยให้สมาชิกปฏิบัติตามได้ง่าย 2) สมาทปนา (จงใจ) หมายถึง อธิบายให้เข้าใจและเห็นชอบกับวิสัยทัศน์จนเกิดศรัทธาและความรู้สึกที่ต้องฝืนให้ไกลและไปให้ถึง 3) สมุตเตชนา (แก้หลัก) หมายถึง ปลุกใจให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและมีความกระตือรือร้นในการดำเนินการไปสู่เป้าหมาย และ 4) สัมปหังสนา (ร่าเริง) หมายถึง สร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตรซึ่งจะส่งเสริมให้สมาชิกมีความสุขในการทำงาน และความสามารถในการจงใจคนของพระพุทธเจ้า ตรงกับพระสมัญญาว่า ตถาคต หมายถึง คนที่พูดอย่างไรแล้วทำอย่างนั้น (ที.ม. (ไทย) 10/211/255) พระพุทธเจ้าทรงมีภาวะผู้นำสูงมากเพราะทรง สอนให้รู้ (ยถาวาทิ) ทำให้ดู (ตถากาโร) และอยู่ให้เห็น (ยถาวาทิ ตถากาโร) ยิ่งไปกว่านั้น การสั่งการแต่ละครั้งของพระพุทธเจ้าเป็นที่ยอมรับได้ง่ายเพราะไม่ทรงใช้วิธีเผด็จการ แต่ทรงใช้วิธีการแบบธรรมาธิปไตย ดังที่ทรงจำแนกแรงจูงใจในการทำมาดี ซึ่งเรียกว่าอธิปไตย 3 ประการ ดังนี้ (อง.ต.ก. (ไทย) 20/479/176) 1) อัตตธาธิปไตย การทำความดีเพราะยึดผลประโยชน์หรือความพอใจของตนเป็นที่ตั้ง 2) โลกาธิปไตย การทำความดีเพราะต้องการให้ชาวโลกยกย่อง นั่นคือ ยึดทัศนคติหรือค่านิยมจากคนอื่นเป็นที่ตั้ง 3) ธรรมาธิปไตย การทำความดีเพื่อความดี ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ นั่นคือยึดธรรมคือหน้าที่เป็นสำคัญ

5) พุทธวิธีในการกำกับดูแล คือ การควบคุม การกำกับดูแลสมาชิกภายในองค์กรให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การกำกับดูแลองค์กรเป็นอย่างดี ดังที่ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อให้พระสงฆ์ใช้เป็นมาตรฐานควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบเดียวกัน ทรงให้เหตุผลในการบัญญัติพระวินัยไว้ 10 ประการ (อง.ต.ก. (ไทย) 20/479/176) เช่น เพื่อความผาสุกแห่งคณะสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้ไร้ยางอาย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับหลักการบริหารสรุปได้ว่า การบริหารคือการใช้ศาสตร์และศิลป์ของบุคคลตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมหรืองานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน โดยอาศัยกระบวนการ และทรัพยากรทางการบริหารเป็นปัจจัยอย่างประหยัด และให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งพุทธวิธีการบริหารยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้บริหารเองต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร พุทธวิธีบริหารจึงไม่เป็นทั้งเป็นอัตตธาธิปไตย (การถือตนเองเป็นใหญ่) และ โลกาธิปไตย (การถือคนอื่นเป็นใหญ่) และต้องมีหลักในการบริหารประกอบด้วย การวางแผน การจัดระบบ การรับบุคลากรเข้าทำงาน การอำนวยการ การควบคุม การประสานงาน การเสนอรายงาน และการจัดการงบประมาณ และหลักของผู้บริหารที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้สมัยปัจจุบันคือ 1) หัวการเมือง คือ หัวรอบรู้ เข้าใจปัญหาทุกรูปแบบ และพยายามที่จะสรรหาวิธีการที่จะแก้ปัญหา ล่วงหน้า 2) ลิ่นการทูต คือ พูดได้และพูดเป็น เป็นประโยชน์ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นไปเพื่อสร้างสรรค์พัฒนา และ 3) กุศโลบาย คือ วิธีการอันชาญฉลาดในการบริหารงาน บริหารบุคคล พัฒนา

กระบวนการให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และบรรลุเป้าหมาย รู้จักงาน รู้จักบุคคลที่จะมาทำงาน และตรงตามเป้าหมาย

5. คุณธรรมสำหรับผู้บริหาร

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นตัวแปรที่สำคัญในการปฏิรูปการเรียนรู้ในสถานศึกษา เพราะผู้บริหารสถานศึกษาคือผู้นำการเปลี่ยนแปลง ที่จะต้องเป็นตัวอย่างของการปฏิรูปปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้และการบริหารให้กับครู นักเรียน พ่อแม่ผู้ปกครองและชุมชน ถ้าผู้บริหารไม่เอาจริง ไม่ตั้งใจบริหาร ไม่มีทักษะการบริหาร ทำงานไม่มีระบบ ขาดศีลธรรม การปฏิรูปสถานศึกษาก็คงจะประสบผลสำเร็จได้ยาก ซึ่งในปัจจุบันสังคมไทยมีความคาดหวังและมีความตื่นตัวที่จะได้ผู้นำ ผู้บริหารที่เป็นคนดี มีความซื่อสัตย์ มีความตั้งใจในการบริหารงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งการที่จะเป็นผู้นำ ผู้บริหารที่ดี พฤติกรรมอันพึงประสงค์ได้นั้นควรมีคุณธรรมพื้นฐานดังนี้

5.1 คุณธรรมในการครองตนสำหรับผู้บริหาร กล่าวคือ มีการครองตนอย่างเหมาะสมหลักการครองตน ประกอบด้วยหลักธรรมดังต่อไปนี้

5.1.1 เป็นผู้มืบุคลิกภาพที่ดี คือ เป็นผู้มืสุขภาพกาย และ สุขภาพจิตที่ดี

1) มีสุขภาพกายที่ดี คือ เป็นผู้มืสุขภาพอนามัยที่ดี มีท่วงท่ากิริยา รวมทั้งการแต่งกาย ที่สุภาพ เรียบร้อย ดึงาม สะอาด และดูสง่างามสมฐานะ

2) มีสุขภาพจิตที่ดี คือ เป็นผู้มือหยาศัยใจคอที่งาม เป็นคนดี มีศีลธรรม ได้แก่ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา

2.1) ผู้มีศรัทธา หมายถึง เป็นผู้รู้จักศรัทธาบุคคล และข้อปฏิบัติที่ควรศรัทธา ไม่ลุ่มหลง งมงายในที่ตั้งแห่งความลุ่มหลง

2.2) ผู้มีศีล คือ ผู้ที่รู้จักสำรวมระวัง ความประพฤติปฏิบัติ ทางกาย และทางวาจา ให้เรียบร้อย ดึงาม ไม่ประพฤติเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

2.3) ผู้มีสุตะ คือ ผู้ได้เรียนรู้ทางวิชาการ และได้ศึกษาค้นคว้าในวิชาชีพอิต

2.4) ผู้มีจาคะ คือ เป็นผู้มืจิตใจกว้างขวาง ไม่คับแคบ รู้จักเสียสละ

2.5) ผู้มีวิริยะ คือ ผู้ขยันหมั่นเพียร ในการประกอบกิจการงานงานอาชีพ และ/หรือ ในหน้าที่ รับผิดชอบ

2.6) ผู้มีสติ คือ ผู้รู้จัก ยับยั้ง ชั่งใจ รู้จักคิดไตร่ตรองให้รอบคอบ ก่อนคิด พูด ทำ

2.7) ผู้มีสมาธิ คือ ผู้มีจิตใจตั้งมั่น ช่มกิละสนิวรรณ

2.8) ผู้มีปัญญา คือ ผู้มีปัญญาอันเห็นชอบรอบรู้ทางเจริญ ทางเสื่อมแห่งชีวิต ตามที่เป็นจริง

5.1.2 ผู้มีกัลยาณมิตตธรรม คือ ผู้มีคุณธรรมของมิตรที่ดี 7 ประการ คือ

- 1) เป็นผู้น่ารัก (ปิโย) คือ เป็นผู้ที่มีจิตใจก่อปรด้วยเมตตากรุณาพรหมวิหาร
- 2) เป็นผู้น่ารักพบปะ (ครุ) คือ เป็นผู้ที่สามารถเอาเป็นที่พึ่งอาศัย เป็นที่พึ่งทางใจ
- 3) เป็นผู้ไม่นับถือ นำเจริญใจ (ภาวนีโย) ด้วยว่าเป็นผู้ได้ฝึกฝนอบรมตนมาดีแล้วควรแก่การยอมรับและยกย่องนับถือ เอาเป็นเยี่ยงอย่างได้
- 4) เป็นผู้รู้จักพูดจาโดยมีเหตุผลและหลักการ (วัตตา) รู้จักชี้แจงแนะนำให้ผู้อื่นเข้าใจดี แจ่มแจ้ง เป็นที่ปรึกษาที่ดี
- 5) เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำที่ล่วงเกิน วิพากษ์วิจารณ์ ชักถาม หรือขอปรึกษาหารือ ขอให้คำแนะนำต่างๆ ได้ (วจนักขโม)
- 6) สามารถแถลงชี้แจงเรื่องที่ลึกซึ้ง หรือเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจอย่างถูกต้องและตรงประเด็นได้ (คัมภีรญ จะ กะถัง กัตตา)
- 7) ไม่ชักนำไปในอฐานะ (โน จัญฐาเน นโยชเย) คือไม่ชักจูงไปในทางเสื่อม (อบายมุข) หรือไปในทางที่เหลวไหลไร้สาระ หรือที่เป็นโทษ เป็นความทุกข์ เดือดร้อน

5.2 คุณธรรมเป็นการครองงานสำหรับผู้บริหาร (มีการครองงานอย่างเหมาะสม)

ผู้บริหารที่มีหลักการครองงานที่ประสบความสำเร็จได้นั้น ควรต้องมีพื้นฐานในการครองงาน ครองตน และครองคนให้ได้ดีเสียก่อน เพราะการครองตนที่ดี และเป็นตัวอย่างในการเกิดความรักความศรัทธาของผู้ใต้บังคับบัญชา และการครองตน เมื่อผู้บริหารเกิดปัญหาในการครองคน ย่อมทำให้เกิด ความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะ เกิดแรงบันดาลใจ ความตั้งใจ มีความรับผิดชอบสูง ที่จะปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเมื่อบริหารแบบมีหลักและทักษะในการครองงานอย่างสมเหตุสมผล อยู่ในครรลองของวิธีการบริหารงานอันพึงประสงค์ ซึ่งเกิดจากการนำหลักบริหารงานตามหลักวิธีการที่เรียกว่า POSDCROB มีรูปแบบขั้นตอน วิธีการควบคุมงาน 7 ข้อ คือ 1)การวางแผน (Planning) 2)การจัดองค์การ (Organizing) 3)การบริหารงานบุคคล (Staffing) 4)การวินิจฉัยสั่งการ (Directing) 5)การประสานงาน (Co-ordination) 6)การรายงาน (Reporting) และ 7)การจัดทำงบประมาณ (Budgeting)

ซึ่งในที่นี้ผู้บริหารของสถานศึกษาใด ๆ ได้เลือกวิธีการครองงานโดยวิธีการของ POSDCROB 7 ขั้นตอน เป็นแนวทางในการบริหารงานในภาพรวมและใช้กระบวนการคุณภาพที่เรียกว่า PDCA งานย่อยแต่ละหน่วยงาน แต่ละไตรภาคในสถานศึกษา 4 ขั้นตอน คือ 1) P (Planning) การวางแผนงานในการปฏิบัติงาน 2) D (Doing) การลงมือปฏิบัติงานการวางแผนงานข้อกำหนดขั้นตอนไว้ 3) C (Checking) การตรวจสอบผลการใช้แผนงานและปฏิบัติงาน และ 4) A (Acting) การปรับปรุงและแก้ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ในการปฏิบัติงาน ต้องมีการควบคุมหรือการครองงานที่เหมาะสมกัน นอกจากใช้หลักวิธีการ หลักวิชาการ ทฤษฎีการบริหารงานของสถานศึกษาใด ๆ ที่เป็นที่ยอมรับใช้กันทั่วไป ในช่วงต้นดังกล่าว พุทธธรรม

คำสอนเป็นคตินิยมในการใช้เตือนสติ และบรรทัดฐานในการบริหารงานในลักษณะของการครองงานที่ดีมีคุณธรรม โดยหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับการครองงานที่มีอยู่มากมายหลายพุทธธรรม ซึ่งในที่นี้จะขอยกตัวอย่างหลักพุทธธรรมในการครองงาน เพื่อเป็นแนวทางพอเป็นสังเขป ดังนี้

หลักพุทธธรรม อิทธิบาท 4 เป็นหลักพุทธธรรมที่ทำให้ประสบผลสำเร็จในการทำงาน คือ

1. ฉันทะ ความรักงาน คือ จะต้องเป็นผู้รักงานที่ตนมีหน้าที่รับผิดชอบอยู่ และทั้งจะต้องเอาใจใส่กระตือรือร้นในการเรียนรู้งาน และเพิ่มพูนวิชาความรู้ความสามารถในการทำกิจการงาน และมุ่งมั่นที่จะทำงานในหน้าที่รับผิดชอบหรือกิจการงานอาชีพของตนให้สำเร็จเรียบร้อยอยู่เสมอ

2. วิริยะ ความเพียร คือ จะต้องเป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียร ประกอบด้วยความอดทน ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากในการประกอบกิจการงานในหน้าที่หรือในอาชีพของตน จึงจะถึงความสำเร็จ และความเจริญก้าวหน้าได้

3. จิตตะ ความเป็นผู้มีใจจดจ่ออยู่กับการงาน ผู้ที่จะทำงานได้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องเป็นผู้เอาใจใส่ต่อกิจการงานที่ทำ และมุ่งกระทำงานอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะสำเร็จ ไม่ทอดทิ้งหรือวางธุระเสียกลางคัน ไม่เป็นคนจับจดหรือทำงานแบบทำๆ หยุดๆ หัวหน้าหน่วยงานหรือผู้บริหารจะต้องคอยดูแลเอาใจใส่ “ติดตามผลงาน และ/หรือ ตรวจงาน” หน่วยงานต่างๆ ภายในองค์กรของตน เพื่อประกอบการพิจารณาวินิจฉัย ตัดสินใจ และสั่งการ ให้กิจการงาน ทุกหน่วยดำเนินตามนโยบายและแผนงาน ให้ถึงความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

4. วิมังสา ความเป็นผู้รู้จักพิจารณาเหตุสังเกตผลในการปฏิบัติงานของตนเอง และของผู้น้อยหรือของผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาว่า ดำเนินไปตามนโยบายและแผนงานที่วางไว้หรือไม่ได้ผลสำเร็จ หรือมีความคืบหน้าไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงไร มีอุปสรรคหรือปัญหาที่ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขวิธีการทำงาน หรือวิธีการบริหารกิจการงานนั้นให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้อย่างไร ขั้นตอนนี้เป็นกรนำข้อมูลจากจากที่ได้ติดตามประเมินผลงานหรือตรวจงานนั้นแหล่มาวิเคราะห์ วิจัยให้ทราบเหตุผล ของปัญหาหรืออุปสรรคข้อขัดข้องในการทำงานแล้วพิจารณาแก้ไขปัญหานั้น และปรับปรุงพัฒนาวิธี การทำงานให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จให้ถึง ความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปได้

อนึ่ง อิทธิบาทธรรม ข้อ “วิมังสา” คือความเป็นผู้รู้จักพิจารณาเหตุสังเกตผลในการทำงาน ให้ได้ผลดีนี้ กล่าวโดยความหมายอย่างกว้าง จะเห็นมีข้อปฏิบัติที่จะช่วยให้การปฏิบัติงานในหน้าที่รับผิดชอบหรือในการประกอบสัมมาอาชีพะให้ได้ผลดีและมีความเจริญมั่นคงยิ่งกว่าข้ออื่น ๆ อีกที่ในวงวิชาการบริหาร ได้ศึกษาวิจัยเห็นผลดีมาแล้ว ได้แก่

1) เป็นผู้มีความคิดริเริ่ม (Initiatives) ด้วยความคิดสร้างสรรค์ (Creative) โครงการ ใหม่ ๆ ที่ เป็นประโยชน์สุขแก่หมู่คณะ สังคม และประเทศชาติ และวิธีการทำงานใหม่ๆ ให้การปกครอง การบริหาร กิจการงานได้บังเกิดผลดี มีประสิทธิภาพสูงยิ่งขึ้น

2) มีความคิดพัฒนา (Development) คือ เป็นนักพัฒนา ปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่ล่าช้าหรือข้อบกพร่องในการทำงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

3) เป็นผู้มีความสำนึกในภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ (Sense of Responsibilities) สูง คือ มีสำนึกในความรับผิดชอบต่อตนเอง โดยการศึกษาหาความรู้ เพิ่มพูนศักยภาพ และสำนึกในการสร้างฐานะของตน และมีสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม คือต่อครอบครัว ต่อองค์กรและหมู่คณะ ที่ตนรับผิดชอบอยู่ และต่อสังคมประเทศชาติ ให้เจริญสันติสุข และมั่นคง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนึกในหน้าที่ รับผิดชอบต่อสถาบันหลักทั้ง 3 ของประเทศชาติไทยเรา คือ สถาบันชาติ 1 สถาบันพระพุทธศาสนา 1 และสถาบันพระมหากษัตริย์ 1 เพราะสถาบันหลักทั้ง 3 นี้ หากสถาบันใดคลอนแคลน ไม่มั่นคง ไม่ว่าจะเพราะถูกศัตรูภายใน และ/หรือ ศัตรูจากภายนอกกรุกราน ย่อมกระทบกระเทือนถึงสถาบันหลักอื่นๆ ของชาติไทยเรา ให้พลอยคลอนแคลนอ่อนแอไปด้วย

ผู้นำที่ดี จึงย่อมต้องสำเหนียก และจักต้องมีความสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสถาบันหลักทั้ง 3 นี้ อย่างจริงจัง และจะต้องรับช่วยกันดำเนินการ ให้ความคุ้มครองป้องกัน แก้ไข บำรุงรักษาอย่างเข้มแข็งจริงจัง และต่อเนื่องให้เกิดความเจริญ และความสันติสุขอย่างมั่นคงให้ได้

4) มีความมั่นใจตนเอง (Self Confidence) สูง นี้หมายถึง มีความมั่นใจ โดยธรรม คือ มีความมั่นใจในความรู้ ความสามารถ สติปัญญาและวิสัยทัศน์ และทั้งคุณธรรม คือ ความเป็นผู้มีศีล มีธรรมอันตนได้ศึกษาอบรมมาดีแล้ว มิใช่มีความมั่นใจอย่างผิดๆ ลอยๆ อย่างหลงตัวหลงตน ทั้งๆ ที่แท้จริงตนเอง หาได้มีคุณสมบัติและคุณธรรมดีสมจริงไม่ และจักต้องรู้จักแสดงความ มั่นใจ ในเวลาคิด พูด ทำให้เหมาะสมกับกาละ เทศะ บุคคล สถานที่ และ ประชุมชน ด้วย

หลักพุทธธรรม สัปปุริสธรรม 7 ประกอบด้วย 1)อัมมัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักเหตุ 2)อัตถัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักผล 3)อัตตัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักตน 4)มัตตัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักประมาณ 5) กาลัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา 6)ปริสัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักชุมชนสังคม และ 7)ปุคคลัญญูตา คือ ความเป็นผู้รู้จักบุคคล

หลักธรรม อริยทรัพย์ 7 เป็นหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการครองตน ครองคน ครองงาน คือ 1)ศรัทธา คือ เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ 2)ศีล คือ มีความประพฤติเรียบร้อย 3)หิริ คือ มีความละอายต่อบาป การทุจริตไม่ซื่อตรง 4)โอตตปปะ คือ มีความสะดุ้ง เกรงกลัวต่อบาป 5)พหุสัจจะ คือ ความเป็นคนที่ได้รับฟังมามาก 6)จาคะ คือ การให้เป็นสิ่งของสำหรับคนที่ควรให้ และ 7)ปัญญา คือ ความรอบรู้ ทำในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ นอกจากนี้ การเป็นผู้บริหารที่ดีนั้น จะมีเหตุเป็นปัจจัยสำเร็จ “การตั้งใจดี” และมีอสะอาด ซึ่ง พระพุทธองค์ได้กำหนดแนวทางสู่การปฏิบัติตามไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. เว้นจากการทุจริต การประพฤติชั่ว ทั้งกาย วาจา และใจ
2. การประกอบการทำงาน อาชีพที่สุจริต ประพฤติชอบ ทั้งกาย วาจา และใจ

3. การทำใจคนให้สะอาด บริสุทธิ์ ไมโลภ ไมโกรธ ไม่หลง

5.3 หลักการครองคนสำหรับผู้บริหาร (มีการครองคนอย่างเหมาะสม)

หลักการครองคน ประกอบด้วยหลักธรรมดังต่อไปนี้

1. รู้จักหลักปฏิบัติต่อกันด้วยดี ระหว่างผู้บังคับบัญชากับลูกน้อง หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ชื่อ “เหตุฉิมทิต” มีเนื้อความว่า “เหตุฉิมทิต” คือ ทิศเบื้องต่ำ เจ้านาย หรือผู้บังคับบัญชา พึงบำรุงบ่าว คือ ผู้ใต้บังคับบัญชา ด้วยสถาน 5 คือ

1.1 ด้วยการจัดงานให้ตามกำลัง กล่าวคือ มอบหมายหน้าที่การงานให้ตามกำลังความรู้ สติปัญญา ความสามารถ (Put the right man on the right job - รู้จักใช้คนให้ถูกกับงาน)

1.2 ด้วยการให้อาหารและบำเหน็จรางวัล กล่าวคือ เมื่อทำดี ก็รู้จักยกย่องชมเชย และ/หรือ สนับสนุน อดทน ให้ได้รับบำเหน็จรางวัล เลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่งตามสมควรแก่ฐานะ เมื่อทำไม่ดี ก็ให้คำตักเตือน แนะนำ สั่งสอน ให้พัฒนาสมรรถภาพให้ดีขึ้น ถ้าไม่ยอมแก้ไขพัฒนาตนให้ดีขึ้น ก็ต้องตำหนิ และมีโทษตามกฎหมายโดยชอบธรรม

1.3 ด้วยการรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ กล่าวคือ ต้องรู้จักดูแลสารทุกข์ สุขดิบของ ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ไม่เป็นผู้แล้งน้ำใจ คือไม่ปฏิบัติกับลูกน้อง หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา

1.4 ด้วยแจกของมีรสดีแปลกๆ ให้กิน หมายความว่า ใ้รู้จักมีน้ำใจแบ่งปันของกิน ของใช้ดีๆ ให้ลูกน้อง

1.5 ด้วยปล่อยในสมัย คือ รู้จักให้ลูกน้อง หรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาได้ลาพักผ่อนบ้าง ส่วนบ่าว หรือลูกน้องผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา เมื่อเจ้านาย หรือผู้บังคับบัญชา ทำนุบำรุง อย่างนี้แล้ว ก็พึงปฏิบัติอนุเคราะห์เจ้านาย ผู้บังคับบัญชาด้วยสถาน 5 ตอบแทนด้วยเช่นกัน คือ

1) ลูกขึ้นทำงานก่อนนาย คือ ใ้รับสนองงานผู้บังคับบัญชาด้วยความขยันขันแข็ง ความสำเร็จก่อนนาย หรือผู้บังคับบัญชา อย่างน้อย ก็มาให้ทันเวลาทำงาน ไม่มาสายกว่านาย หรือสายกว่าเวลาทำงานตามปกติ

2) เลิกการทำงานที่หลังนาย คือ ทำงานด้วยความขยันขันแข็ง แม้เลิก ก็ควรเลิก ที่หลังนาย หรือผู้บังคับบัญชา อย่างน้อยก็อยู่ทำงานให้เต็มเวลา ไม่หนีกลับก่อนเวลาเลิกงาน

3) ถือเอาแต่ของที่นายให้ คือ มีความซื่อสัตย์ จงรักภักดี ไม่คดโกงนาย หรือผู้บังคับบัญชา ไม่คอร์รัปชั่น ไม่เรียกร้องต้องการโดยไม่เป็นธรรม หรือเกินเหตุ

4) ทำงานให้ดีขึ้น คือ ต้องรู้จักพัฒนาคุณวุฒิ ความรู้ ความสามารถ และวิสัยทัศน์ในการ ทำงาน ให้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพสูง

5) นำคุณของนายไปสรรเสริญ คือ รู้จักนำคุณความดีของเจ้านาย ผู้บังคับบัญชา ไปยกย่อง สรรเสริญ ตามความเป็นจริง ในที่และโอกาสอันสมควร

2. เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation) ที่ดีด้วยคุณธรรม

พรหมวิหารธรรม 4 คุณธรรมเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ 4 ประการ

1. เมตตา คือ ความรักปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นอยู่ดีมีสุข
2. กรุณา คือ ความสงสารปรารถนาให้ผู้อื่นทุกข์เดือดร้อนให้พ้นทุกข์
3. มุทิตา คือ ความพลอยยินดีที่ผู้อื่นได้ดี ไม่คิดอิจฉาริษยากัน
4. อุเบกขา คือ ความวางเฉย ไม่ยินดียินร้ายเมื่อผู้อื่นถึงซึ่งความวิบัติ โดยที่เราก็อวย

อะไรไม่ได้ ก็ต้องปล่อยวางใจของเราเองด้วยปัญญา ตามพระพุทธพจน์ว่า “สัตว์โลกเป็นไปตามกรรม”

สังคหัตถุธรรม 4 ประการ คือ

1. ทาน รู้จักให้ปัน สิ่งของ ของตน แก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน
2. ปิยวาจา รู้จักเจรจาอ่อนหวาน คือ กล่าวแต่วาจาที่สุภาพอ่อนโยน
3. อัถถจริยา รู้จักประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
4. สมานัตตตา เป็นผู้มีตนเสมอ คือ ไม่ถือตัวเย่อหยิ่ง จองหอง อวดดี (การครองตน

ครองคน ครองงาน ของผู้บริหารตามหลักคุณธรรมนำไปสู่ความสำเร็จในการบริหารงาน, ออนไลน์)

6. สรุป

คุณธรรมสำหรับผู้บริหารในศตวรรษที่ 21 ผู้บริหารสามารถเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบริบทการบริหารจัดการ ประกอบด้วย หลักการครองตน ครองคน ครองงาน เป็นการใช้หลักพุทธธรรมเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติให้ผู้บริหาร ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลต่อบุคลากรทุกคนในสถานศึกษา หรือในหน่วยงาน ได้ดำเนินการในการบริหารจัดการทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการดำเนินชีวิตส่วนตัว (การครองตน) การปกครองคน (การครองคน) และการควบคุมดำเนินการบริหารงาน (การครองงาน) ให้เกิดความสมดุลลงตัว สอดคล้องกัน ตลอดจนให้เกิดการบริหารจัดการและบริหารงาน คือ การบริหารตนเองการบริหารคน และการบริหารงานตามหลักการบริหารงานในทางทฤษฎีทางการบริหารกระบวนการในการบริหารงานต่าง ๆ เขาด้วยกันอย่างสมบูรณ์ จะมีผลทำให้เกิดความรักความสามัคคี ในหมู่คณะเกิดการพัฒนางานอย่างต่อเนื่องเป็นผลดีกับสถานศึกษา องค์กร หน่วยงาน ตลอดจนประเทศชาติ และผู้ที่ได้รับประโยชน์มากที่สุด คือ ผู้ร่วมหน่วยงาน และสังคม จะมีความสุขที่มีผู้นำหรือผู้บริหารที่มีคุณธรรม-จริยธรรมเป็นที่ตั้งในการบริหารงานอย่างแท้จริง

7. บรรณานุกรม

- การครองตน ครองคน ครองงาน ของผู้บริหารตามหลักคุณธรรมนำไปสู่ความสำเร็จในการบริหารงาน. สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2561. จาก <http://cddnakhonnayok.com/KM/2557/Share-Praparatt-5701.pdf>
- ชัยยนต์ เพาพาน. (2559). ผู้บริหารสถานศึกษายุคใหม่ในศตวรรษที่ 21. สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2561. จาก http://conference.edu.ksu.ac.th/file/20160809_2488101126.pdf
- ถวิล อรัญเวศ. (2560). **คุณลักษณะของนักบริหารยุคไทยแลนด์ 4.0**. สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2561. จาก <http://www.obec.go.th/news/82582>
- ผู้นำกับผู้บริหารองค์การ. (2560). สืบค้นเมื่อ 9 เมษายน 2561. จาก <http://happyhew.com/2017/01/12/ผู้นำกับการบริหารองค์การ>
- ผู้บริหาร. (2560). สืบค้นเมื่อ 8 เมษายน 2561. จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/ผู้บริหาร>
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระธรรมฐิติญาณ. (2552). **ธรรมฐิติญาณสูตร**. ร้อยเอ็ด : ทัฬหะการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2546). **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ศูนย์ฝึกอบรมพระธรรมกถึกภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (2553). **พระธรรมกถึก รุ่นที่ 36**. ร้อยเอ็ด : วัดบึงพระลานชัย.

การศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาความเครียดของบุคคลวัยทอง
The Study of Buddhist Doctrine for Solving Stress of the
Golden Aged People (Elderly)

พระมหาอำนาจ มหาวีโร¹

Phramaha Amnuay Mahaweero¹

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด¹

Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus¹

Email : Pmamno2510@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่องการศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาความเครียดของบุคคลวัยทอง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาความเครียดของบุคคลวัยทอง 2) ศึกษาการแก้ปัญหาความเครียดของบุคคลวัยทอง และ 3) ศึกษาหลักพุทธธรรมแก้ปัญหาความเครียดของบุคคลวัยทองพบว่า ปัญหาความเครียดของบุคคลวัยทอง เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของระดับฮอร์โมนเพศ คือร่างกายของชายวัยทองผลิตฮอร์โมนเทสโทสเตอร์โรน (Testosterone) ลดลง ร่างกายของหญิงวัยทองผลิตฮอร์โมนเอสโตรเจน (Estrogens) ลดลง หรือหยุดผลิตฮอร์โมน เกิดผลกระทบต่อด้านร่างกาย และจิตใจ ทำให้เกิดความเครียด ส่งผลให้เกิดโรคทางกายและโรคทางใจ พุทธศาสนากล่าวว่า ความเครียดคือความทุกข์ การแก้ปัญหาความเชื่อของบุคคลวัยทองผู้มีอายุมากซึ่งใช้วิธีการรักษาโรคจากแพทย์แผนปัจจุบัน และรักษาโรคทางกายและทางใจแบบผสมผสานด้วยการเปลี่ยน ชนิดอาหาร การออกกำลังกาย เปลี่ยนความคิด ทศนคติต่อโลก และชีวิต ดำเนินชีวิตด้วยการนำหลักพุทธศาสนา เพื่อลดและบรรเทาอาการที่เกิดขึ้น การศึกษาหลักพุทธธรรมแก้ปัญหาความเครียดของบุคคลวัยทอง ประกอบด้วย อริยสัจ 4, สังคหัตถุ 4, สัจจัตถุ 3, ทิณฺฐธัมมิกัตถประโยชน์, กุศลมูล 3, พรหมวิหาร 4, การเจริญสติปัฏฐาน 4, และการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญตักบาตร, ฟังพระธรรมเทศนา, เวียนเทียน, ทอดกฐิน, สวดมนต์)

คำสำคัญ : บุคคลวัยทอง; ความเครียด; หลักพุทธธรรม

ABSTRACT

The article the study of Buddhist doctrine for solving stress of the golden aged people (Elderly). The purposes are(1)to study the stress of the golden agedpeople (elderly), (2) to study the stress of the golden aged people (elderly)and (3) to study Buddhist doctrine for solving the stress of the golden aged people (elderly), found that : The stress problem of the golden aged people happened because of hormone similarly, the body of golden aged women produced less estrogens hormone impacting on the body and mind resulting in the stress of body and mind. Buddhism said that the stress means suffering. The solving the stress problems of older people that uses of current medical treatments and combination of physical and mental diseases by changing food type, exercise, change your mind attitude to the world and life, living with religious principles, to reduce and relieve symptoms. The study of Buddhist doctrine for solving stress of the golden aged people (Elderly) consist with the four noble truths(Ariyasacca), the four object sympathy(Sangahavatthu),three right conducts(Sucarita), three gain for this life(Ditthadhammikattha), three roots of good action(Kusalakammpada), four sublime states of mind(Brammavihara), four foundations of mindfulness(Satipattathana), and practice religious activities and religious act (giving alms, listen to monks, Wiantien, Kathina, and chanting or praying).

Keywords : Golden Aged People; Stress; Buddhist Doctrine

1. บทนำ

นับแต่เริ่มปฏิสนธิเกิดเป็นมนุษย์จนกระทั่งถึงวัยชรา มีการเจริญเติบโตและพัฒนาการขึ้นในแต่ละช่วงวัย เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจ อารมณ์ และพัฒนาการทางเพศ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เป็นกระบวนการตามธรรมชาติของมนุษย์ ชายและหญิงเมื่อเข้าสู่ช่วงวัยกลางคน ต้องพบกับภาวะที่ร่างกายในวัยนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง เมื่อร่างกายผลิตฮอร์โมนเพศลดลง ได้หยุดผลิตฮอร์โมนเมื่อเข้าสู่วัยหมดประจำเดือน (Menopausal Symptom) เรียกว่า “วัยทอง”อายุเฉลี่ยของหญิงไทยที่หมดประจำเดือน คือ 45-50 ปี (ศูนย์สูติ-นรีเวช โรงพยาบาลบำรุงราษฎร์, ออนไลน์) การลดระดับฮอร์โมนเพศของทั้งสตรีและผู้ชายซึ่งจะเริ่มตั้งแต่อายุประมาณ 40 ปี และจะมากขึ้นเรื่อยๆตามอายุที่ผ่านไปในสตรี จะเห็นว่ามีอาการลดระดับฮอร์โมนที่สำคัญที่สุด คือ โมนเอสโตรเจน (Entrogens)

เพราะรังไข่เริ่มเตรียมหน้าที่ และสุดท้ายรังไข่จะฝ่อ และไม่สร้างฮอร์โมนเอสโตรเจน (Estrogens) อีกต่อไป จึงทำให้เข้าสู่ภาวะหมดประจำเดือนหรือวัยทอง (menopause) เมื่ออายุประมาณ 50 ปี (อุรุษา เทพพิสัย และคณะ, 2544 : 19) วัยทองเกิดขึ้นกับบุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 40 ปี ได้ เนื่องจากอาการรังไข่ล้มเหลว ไม่สร้างฮอร์โมนเพศ เช่น เกิดกับหญิง ที่ผ่าตัดเอารังไข่ออกทั้งสองข้าง เกิดกับหญิงที่ขาดอาหารอย่างรุนแรง เกิดตามธรรมชาติในผู้หญิง บางคนร้อยละ 10 เกี่ยวข้องกับพันธุกรรม โดยมีญาติพี่น้องมีอาการแบบนี้ด้วย เกิดกับหญิง ที่มีบุตรยาก รักษาด้วยการใช้ยากระตุ้นไข่ตก เกิดในผู้หญิงที่ได้รับสารพิษจากการติดเชื้อไวรัส ยาฆ่าแมลง จนรังไข่ล้มเหลว เกิดในหญิงที่เป็นมะเร็ง ได้รับการฉายแสง หรือสารเคมีบำบัดรักษาโรคมะเร็งรังไข่ถูกทำลายไป เกิดกับหญิงที่มีความเครียดมาก เครียดประจำเดือน เป็ดกับหญิงที่เป็นโรคบางอย่างที่ทำให้รังไข่ไม่สมบูรณ์ เช่น โรคโลหิตจางธาลัสซีเมีย เกิดกับผู้หญิงที่มีฮอร์โมนไม่ปกติ เช่น เป็นโรคไทรอยด์ต่ำ หญิงวัยทองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เนื่องจากรังไข่ล้มเหลวไม่สร้างฮอร์โมนเพศ ที่อายุน้อยกว่า 30 ปี พบได้ 1 ใน 1,000 และในหญิงที่มีอายุ 30-40 ปี พบได้ 1 ใน 100 สำหรับผู้หญิงที่มีอาการวัยทองจากการขาดฮอร์โมนเอสโตรเจน หมดประจำเดือนเร็วเกินไป อาการต่างๆ มักจะรุนแรงกว่าคนที่หมดประจำเดือนเมื่อถึงวัยอันควร (47.5-42 ปี) ซึ่งเสี่ยงต่อการเป็นโรคหัวใจและหลอดเลือดมากกว่าคนในวัยเดียวกัน และเสี่ยงต่อโรคกระดูกพรุนเร็วกว่าคนในวัยเดียวกัน (ดวงมณี จงรักษ์, 2549 : 85) อาการวัยทองไม่ได้มีแต่ในสตรีเท่านั้น บุรุษก็เปลี่ยนได้ไม่ต่างกัน และอาจจะรุนแรงด้วย (น.พ.พันธ์ศักดิ์ กระฤกษ์, 24 พฤศจิกายน 2555) ผู้ชาย 90 วัยทองเช่นเดียวกับผู้หญิง เมื่อฮอร์โมนเพศชายหรือ เทสโทสเตอโรน (Testosterone) ลดลง (ฮอร์โมนที่กระตุ้นและควบคุมลักษณะต่างๆ เฉพาะของเพศชาย) ซึ่งในทางการแพทย์ เรียกผู้ชายวัยทองว่า “แอนโดรพอส”(Andropause) ตามปกติชายวัย 40 ปีขึ้นไป จะมีระดับฮอร์โมนเพศชาย เทสโทสเตอโรนลดลงประมาณปีละ 2% โดยจะลดลงไปเรื่อยๆ แต่ไม่มีการหยุดทำงานดังนั้น อาการผิดปกติต่างๆ ที่เกิดกับชายวัยทอง จึงไม่ชัดเจนและรุนแรงเหมือนกับสตรีวัยทอง หากว่ามีการออกกำลังกายและดูแลสุขภาพเรื่องอาการอย่างสม่ำเสมอแต่ถ้าปล่อยให้มีอาการไปเรื่อยๆ โดยไม่ดูแลส่งเสริมสุขภาพ รวมทั้งมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดโรคต่างๆ ด้วยอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพได้ ตังหนังสือของ มิเอะโกะ ซะอิโตะ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “มหัศจรรย์วัยทอง” ดังนี้ว่า การตกไข่ การมีประจำเดือน ของเพศหญิง เกิดจากการควบคุมการทำงานของสมองส่วนไฮโปทาลามัส เมื่ออายุมากขึ้น ประสิทธิภาพการทำงานของรังไข่ก็จะเสื่อมถอยลง วัยทองเป็นวัยหมดประจำเดือน เกิดมีอาการต่างๆ เช่น ร้อนวูบวาบ เนื่องจากสมองส่วนไฮโปทาลามัส มีความเครียดพยายามกระตุ้นรังไข่ให้กลับมาหลั่งฮอร์โมน เมื่ออายุเกือบ 60 ปี สมองส่วนไฮโปทาลามัสก็จะยอมรับการหยุดทำงานของรังไข่ เกิดขึ้นเป็นอาการผิดปกติ ที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตซึ่งต้องได้รับการดูแลรักษาเป็นพิเศษ (มิเอะโกะ ซะอิโตะ, (อังคณา รัตนจันทร์ แปล), 2556 : 12-13)

2. ผลกระทบจากอาการของบุคคลวัยทอง

การเปลี่ยนแปลงของสตรีวัยทองที่เกิดจากร่างกายผลิตฮอร์โมนเอสโตรเจน (Estrogens) ลดระดับลง ทำให้วัยทองเกิดอาการต่างๆ ได้แก่ มีอาการร้อนวูบวาบ เหงื่อออก ในเวลากลางคืนและบางคนมีอาการหนาวสั่น โดยไม่มีสาเหตุ นอนไม่หลับหรือหลับยาก อารมณ์แปรปรวน หงุดหงิดง่ายหลงลืมง่าย ไม่มีสมาธิ บางคนมีปัสสาวะบ่อย แสบ เวลาไอจามอาจมีปัสสาวะเล็ด ช่องคลอดแห้งเจ็บเวลามีเพศสัมพันธ์ สำหรับผลกระทบต่อสุขภาพในระยะยาวที่พบ ได้แก่ โรคกระดูกพรุน โรคหัวใจ และหลอดเลือดจากการมีระดับไขมันในเลือดสูงโดยเฉพาะระดับคอเลสเตอรอล บางรายอาจเกิดเกิดโรคอัลไซเมอร์เมื่ออายุมากขึ้น (รัชนีกร เจวประเสริฐพันธุ์, ออนไลน์) ผู้ชายที่ย่างเข้าสู่วัยทองซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 40-52 ปี อาจจะมีสัญญาณเตือนภัย ให้สังเกตทางด้านร่างกาย เช่น อ่อนเพลียง่าย ซึ่งมักจะเกิดขึ้นในช่วงเวลาเช้า และตอนกลางคืนกล้ามเนื้อที่เคยคิดเริ่มลดขนาดลง อ้วนลงพุง และภาวะกระดูกพรุนด้านสติปัญญาและอารมณ์ เช่น มีอาการกระสับกระส่าย หงุดหงิดง่าย เฉื่อยชา ซึมเศร้า สมาธิลดลง ความจำระยะสั้นสลดถอย ด้านระบบไหลเวียนโลหิต อาจจะมีอาการร้อนวูบวาบ เหงื่อออกมาก ซีพจรเต้นเร็ว ด้านจิตใจและเพศสัมพันธ์ เช่น มีอาการนอนไม่หลับ ความสนใจทางเพศลดลง อวัยวะเพศไม่แข็งตัว และการหลั่งน้ำอสุจิลดลงทั้งปริมาณและความถี่ (โรงพยาบาลพญาไทย, ออนไลน์) อาการที่เกิดกับวัยทองมีลักษณะพิเศษ ดังนี้คือ ร้อนชู้นมาทันทีทันใด เป็นมากที่ใบหน้าและร่างกายส่วนบน ตามมาด้วยอาการเหงื่อไหลมาก ร้อนจนนอนไม่หลับมักเป็นตอนกลางคืน ประเภทใครร้อนเราหนาว ใครหนาวร้อน อาการร้อนจะเป็นวูบๆ หากวันหนึ่งเกิน 5 ครั้งมักจะทนไม่ไหว หากร้อนวูบวันหนึ่งเกิน 10 ครั้ง มีอาการเหมือนคนเป็นโรคประสาทกระสับกระส่าย อยู่ไม่นิ่ง อาการเหล่านี้ใช้กับความเครียด วิตกกังวล เรานี้เป็นอาการที่หญิงวัยทองชาวเอเชียต้องพบแพทย์มากที่สุดแต่อย่างน้อยกว่าคนอเมริกัน, การรู้สึกใจเต้นเร็ว แรง ใจสั่นมักเกิดขึ้นทันทีทันใดทำให้กลัว ยิ่งกลัวยิ่งเป็นมากบางครั้งรู้สึกหัวใจหยุดเต้น มักสัมพันธ์กับอาการนอนไม่หลับ อาการนี้คล้ายคลึงกับโรคเครียด, อาการมีอารมณ์สวิงสวาย ชี้นั่นไม่แน่นอน เต็มขึ้นเต็มลง ใจน้อยร้องไห้ฟูมฟายง่าย ทั้งๆ ที่ไม่มีเรื่องที่ควรจะเศร้าเสียใจ อาการนี้ทำให้ซึมเศร้า กังวลกลัวใครไม่เข้าใจ น้อยใจ ควบคุมอารมณ์ไม่ได้ จนอาจคิดฆ่าตัวตาย อาการนี้คล้ายคลึงกับอาการวิตกกังวลซึมเศร้า, งานวิจัยพบว่าหญิงวัยทอง 6 ใน 10 ราย ต้องต่อสู้กับอาการนอนไม่หลับ จนได้รับความทุกข์ทรมาน ไม่มีอาการร้อนวูบวาบ มักเกิดขึ้น 5-7 ปี ก่อนจะหมดประจำเดือน อาการนี้คล้ายคลึงกับอาการเครียด วิตกกังวล, ความสนใจทางเพศลดลง หญิงวัยทองครั้งต่อครั้งลดความสนใจทางเพศลงจากผลของการที่ฮอร์โมนเพศลดลง ความเครียดทั้งทางกาย และทางใจ ความเสี่ยงของระบบสืบพันธุ์ที่เกิดจากขาดฮอร์โมนเอสโตรเจน ส่งผลให้ผนังช่องคลอดบางลง ปัสสาวะบ่อยไม่ทำงาน ทำให้คันช่องคลอดแห้ง เจ็บแสบช่องคลอด อาการเหล่านี้ วัยทองจะวิตกกังวล ซึมเศร้า เครียด อาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อมีความสัมพันธ์กับ

ความเครียด และการนอนไม่หลับ ซ้ำลิ้ม ไม่มีสมาธิ เช่น บางคนกว่าจะออกจากบ้านได้ต้องเดินเข้าออกบ้าน 3-4 ครั้ง พอเดินเข้าไปก็ลืมว่าจะมาทำอะไร เดินออกไปคิดได้ กลับเข้ามาใหม่ก็ลืมอีก ฯลฯ เรื่องเหล่านี้ เป็นเรื่องความเสื่อมของสมอง ฮอร์โมนเพศเอสโตรเจนมีผลทางบวกหลอดเลือดที่ไปเลี้ยงสมอง เมื่อขาดฮอร์โมนอาจทำให้เกิดอาการดังกล่าวได้ อาการเหล่านี้เป็นอาการของโรคประสาทสมองเสื่อมอัลไซเมอร์, ควบคุม(กลั่น)ปัสสาวะได้ไม่ดี ทำให้ปัสสาวะเล็ด คือ เมื่อไอ จาม หัวเราะ จะมีปัสสาวะเล็ด เกิดจากหูดกระเพาะปัสสาวะหย่อนยาน อาจเพราะอยู่ในวัยทองมีลูกมาก ยกของหนัก ไอเรื่อรัง อ้วน ฯลฯ อาการอีกอย่างหนึ่งของคนวัยทอง คือ เครียด ซึมเศร้า กลัว โรคจิต โรคประสาท เนื่องจากเกิดกะทันหันไม่สามารถควบคุมตนเองได้ คนข้างตัวจึงต้องคอยระวัง เพราะหากเป็นมากอาจนำไปสู่การคิดฆ่าผู้อื่นหรือตนเองได้ โรคกระดูกพรุนของวัยทอง เมื่ออายุ 35-45 ปี ทั้งชายแม่หญิงจะมีการลดลงของมวลกระดูก ที่ร่างกายสะสมควรปลูกไว้ตั้งแต่เล็ก ๆ วัยทองเกิดจากการที่ร่างกายขาดฮอร์โมนเอสโตรเจนเซลล์ที่ทำหน้าที่สลายกระดูกมีมากขึ้นทำให้เกิดการสูญเสียมวลกระดูกอย่างรวดเร็ว ยิ่งถ้าคนที่คิดถึงวัยทองเร็วกว่าปกติกระดูกก็จะสูญเสียมวลกระดูกตั้งแต่อายุยังน้อย ผู้หญิงวัยทองอายุเกิน 50 ปีกว่าครึ่ง จะเสียชีวิตด้วยโรคหัวใจและหลอดเลือด ซึ่งเกิดจากร่างกายขาดฮอร์โมนเอสโตรเจน ฮอร์โมนเอสโตรเจนควบคุมไขมันตัวร้าย เพิ่มไขมันตัวดี สามารถป้องกันหลอดเลือดไม่ให้เกิดไขมันอุดตันเส้นเลือดหากเกิดวัยทองเร็วกว่าวัยอันควร โอกาสที่จะเกิดเป็นโรคหัวใจ และหลอดเลือดก็ยิ่งมากขึ้น และรุนแรงมากขึ้น (พญ. ชัญวลี ศรีสุโข, 2552: 36-40, 58-69) กระดูกพรุนในชายวัยทองพบได้ 9% ซึ่งน้อยกว่าสตรีวัยทอง ไขมันในเลือดสูงในชายวัยทอง เป็นเรื่องที่พบบ่อยที่สุด คือ 82% เนื่องจากร่างกายชายวัยทองลดระดับฮอร์โมนเทสโทสเตอร์โรน (Testosterone) เพราะอันตะเสื่อมหน้าที่ และอาจร่วมกับการปฏิบัติตัวไม่ถูกต้อง เช่น ด้านโภชนาการและขาดการออกกำลังกายด้วยสาเหตุการตายเป็นอันดับหนึ่งของผู้ชาย คือ โรคหัวใจและหลอดเลือด(อูรุษ เทพพิสัย และคณะ, 2544 : 27-29)

ผู้หญิงวัยทอง 3 ใน 4 คนจะมีอาการไม่สุขสบาย หมายความว่า มีผู้หญิงเพียง 1 ใน 4 คนเท่านั้นที่มีอาการ วัยทอง 3 ใน 4 คนมีอาการรุนแรงปานกลางจนถึงรุนแรงมากจนต้องพบแพทย์ วัยทองมีผลกระทบทางลบกับสุขภาพของผู้หญิงทุกรายมากหรือน้อยเท่านั้น ผู้หญิงที่ยังเครียดหรือซึมเศร้ามาก่อนหมดประจำเดือน เมื่อหมดประจำเดือนยังมีอาการวัยทองมาก ผู้หญิงสุขภาพดีหรือนอกจากจะเข้าสู่วัยทองตั้งแต่อายุต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ย 2 ปีแล้ว ยังเกิดอาการวัยทองรุนแรงกว่าคนอื่นๆ อาการวัยทองในคนที่เป็นภรรยาอาจทำให้เกิดการหย่าร้าง ในคนที่เป็นแม่อาจทำให้ลูกๆ มีปัญหาชีวิต อาการวัยทองในระดับบริหารอาจทำให้การตัดสินใจหลายอย่างผิดพลาด ลูกน้องเครียด ระวังระส่าย อาการวัยทองในคนทำงานทำให้ประสิทธิภาพการทำงานลดลง นอกจากบุคคลไม่เป็นสุข ครอบครัวไม่เป็นสุข สังคมไม่เป็นสุข อาจมีผลกระทบทางลบกับประเทศชาติ และหากมีอาการวัยทองรุนแรงมาก อาจเสียชีวิตได้ ดังนั้น หากไม่สามารถรับมือกับอาการวัยทองได้ วัยทองจะกลายเป็นวัยทุกข์สุดๆ ทั้งของเจ้าตัวและทุกคนในครอบครัว

ทีเดียวก (พญ. ชัญวลี ศรีสุโข, 2552 : 30-31) อาการของคนวัยทองส่งผลกระทบต่อจิตใจ เกิดวิตกกังวล ซึมเศร้า เกิดความเครียด ร่างกายที่แสดงออกอันเนื่องมาจากภาวะความเครียดและความวิตกกังวลหรือ ซึมเศร้า เช่น นอนไม่หลับปวดศีรษะ ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ หายใจไม่อิ่ม ซึ่งเป็นอาการที่แสดงออกที่พบได้ บ่อย (ฤทธิรงค์ หาญรินทร์ และ สมพร รุ่งเรืองกลกิจ, 2551: 242-251) ดัง Sue C. Delaune & Patricia K. Ladner กล่าวไว้ว่า ความเครียดคือ การปรับตัวต่อสิ่งที่มากระตุ้น Jane Madders (Jane Madders, 1997, p. 1.) กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเครียด พฤติกรรมอันเกิดจากการสะสมความกดดันต่างๆ ไว้ในร่างกายและจิตใจ และ Carl R. Rogers (Carl R. Rogers, 2008, p. 11.) นักจิตวิทยามนุษย์นิยมก็เชื่อว่าความเครียด คือ ความไม่สอดคล้องกันระหว่างโครงสร้าง “ตน” (self) ทั้งพฤติกรรมและการสะสมความกดดัน และความไม่สอดคล้องกันระหว่างตนล้วนส่งผลให้ร่างกายปรับตัวลำบาก (Sue C. Delaune & Patricia K. Ladner, 2002 : 35)

3. ปัญหาความเครียดของบุคคลวัยทอง

นักวิชาการได้ให้ความหมายของความเครียดหลายลักษณะ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัญหาของแต่ละบุคคลได้เผชิญอยู่ ดังนี้

ความเครียด (Stress) เป็นปฏิกิริยาของร่างกายที่เกิดขึ้นเมื่อร่างกายถูกกระตุ้น และมีปฏิกิริยาตอบโต้เป็นปฏิกิริยา ทางสรีรวิทยา และจิตวิทยา โดยระบบต่อมไร้ท่อที่หลั่งฮอร์โมน และระบบประสาทอัตโนมัติทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ไปทั่วร่างกาย เมื่อเกิดความเครียดภายในจิตใจมากส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สังเกตได้อย่างชัดเจน เช่น

1. ทางกาย มีอาการปวดศีรษะ อ่อนเพลีย นอนไม่หลับ เบื่ออาหาร หายใจไม่อิ่ม หัวใจเต้นเร็วขึ้น ความดันโลหิตเพิ่มขึ้น มือเย็นเท้าเย็น เหงื่อออกตามมือตามเท้า หายใจตื้นและเร็วขึ้น ใจสั่นถอนหายใจบ่อยๆ กัดขากรรไกร ขมวดคิ้ว ตึงที่คอ ประสาทรับความรู้สึกหูไวตาไวขึ้น การใช้พลังงานของร่างกายเพิ่มขึ้น รู้สึกเพลีย ปวดศีรษะ ไมเกรน ท้องเสียหรือท้องผูก นอนไม่หลับ หรือวงแหวนนอนตลอดเวลา ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ เบื่ออาหารหรือกินมากกว่าปกติ ท้องอืดเฟ้อ อาหารไม่ย่อย ประจำเดือนมาไม่ปกติ เสื่อมสมรรถภาพทางเพศ ผิวหนังเป็นผื่นคันเป็นหัวดบ่อยๆ แพ้อากาศง่าย

2. ทางจิตใจ มีอาการหงุดหงิด สับสน คิดอะไรไม่ออก เบื่อหน่าย โมโหง่าย ซึมเศร้าสมองทำงานมากขึ้น ความคิดอ่านระยะสั้นดี การตัดสินใจเร็วขึ้น ความจำดีขึ้น สมาธิดีขึ้น วิตกกังวล คิดมาก คิดฟุ้งซ่าน หลงลืมง่าย ไม่มีสมาธิ หงุดหงิด โกรธง่าย ใจน้อย เบื่อหน่าย ซึมเศร้า เหงา ว่าเหว่ สิ้นหวัง หมดความรู้สึกลึกลับ

3. ทางสังคม มีอาการบางครั้งทะเลาะวิวาทกับคนใกล้ชิด หรือไม่พูดจากับใคร จู้จู้ขี้น ขวนขวาย ทะเลาะ มีเรื่องขัดแย้งกับผู้อื่นบ่อยๆ

ความเครียด คือ การหดตัวของกล้ามเนื้อส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือหลายส่วนของร่างกายที่ทุกคนจำต้องมีอยู่เสมอในการดำรงชีวิต เช่น การทรงตัว เคลื่อนไหวต่างๆ ไป ทุกครั้งที่เราคิด หรือมีอารมณ์บางอย่างเกิดขึ้น จะต้องมีการหดตัว เคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อแห่งใดแห่งหนึ่งในร่างกายเกิดขึ้นควบคู่เสมอ ความเครียดเกิดจากสิ่งกระตุ้นที่ทำให้เกิดการปรับตัว และถ้าไม่สามารถปรับตัวได้จะทำให้เกิดความเครียด(สุขสบาย จุลกทัฬพะ, ออนไลน์)

दारววรรณ ต๊ะปินตา (2551 : 52) ให้นิยามความเครียดว่า แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบคือ 1) ความเครียดในรูปแบบของสิ่งเร้า ดังนั้นความเชื่อจึงหมายถึง เหตุการณ์หรือตัวการที่ก่อให้เกิดความเครียด 2) ความเครียดในรูปแบบของการตอบสนอง ดังนั้น ความเครียด จึงเป็นการตอบโต้ต่อสิ่งเร้าที่เข้ามาทำอันตรายหรือคุกคาม 3) ความเครียดในรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ความเครียดจึงเป็นผลจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งเร้า โดยบุคคลรับรู้และประเมินสิ่งเร้าเข้ามา กระทั่งว่า ไม่สามารถรับมือได้ เนื่องจากศักยภาพในตนเองมีน้อยกว่าความรุนแรงของสิ่งเร้า อาการต่างๆ ที่ทำให้เกิดความเครียด ดังนี้

1. ทางร่างกาย จะมีอาการปวดศีรษะ ไมเกรน ท้องเสียหรือท้องผูก ปวดกล้ามเนื้อ เกิดตั้งต้นคอ ท้องอืดเพื่อ อาหารไม่ย่อย ประจำเดือนมาไม่ปกติ หย่อนสมรรถภาพทางเพศ มือเย็นเท้าเย็น ใจสั่น ถอนหายใจบ่อยๆ

2. ทางจิตใจ จะมีความกังวล คิดมาก ฟุ้งซ่าน นอนไม่หลับ หลงลืมง่าย

3. ทางพฤติกรรม สูบบุหรี่ ดื่มสุรา ใช้สารเสพติด ใช้นอนหลับ ชีบ่น ทะเลาะกัน มีเรื่องกับแย่งกับผู้อื่นบ่อยๆ บางคนมีพฤติกรรมดื่มฉมจนร่วงเป็นหย่อมๆ กัดเล็บกัดฟัน เก็บตัว(บรรลุ ศิริพานิช, 2553 : 107)

4. สาเหตุของโรคเครียดทางพระพุทธศาสนา

4.1 โรคทางกาย หมายถึง การเจ็บป่วยทางกาย เช่น ป่วยด้วยโรคตา โรคหู โรคจมูก โรคลิ้น โลกในกาย โรคศีรษะ เป็นต้น ในทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึง สาเหตุของการเกิดโรค หลากหลายสาเหตุด้วยกัน คือ โลกเกิดจาก เสมหะ ลม ไขสันนิบาต ฤดูแปรปรวน การบริหารไม่สม่ำเสมอหรือใช้ความเพียรเกินกำลังผลของกรรม หนาว ร้อน หิวกระหาย ปวดอุจจาระปัสสาวะ(องตสก. (ไทย) 24/60/129-130) ชาติ 4 ไม่สมดุล (ชาติดิน ชาติน้ำ ชาติลม ชาติไฟ) (อง.ทสก. (ไทย) 24/11/17, ที.ปา. (ไทย) 11/317/307) ก็ไม่รู้จักประมาณตนเองในการบริโภค (ม.มู. (ไทย) 12/23/23) จากการถูกสัมผัสจากเชื้อบุงและสัตว์เลื้อยคลาน การถูกทำร้าย และการมีอายุมาก เป็นต้น โรคทางร่างกายของบุคคลวัยทองสรุปได้ดังนี้

1. เกิดโรคหัวใจและหลอดเลือด จากการมีระดับไขมันในเลือดสูง คอเลสเตอรอลสูง เนื่องจากร่างกายชายวัยทอง ขาดฮอร์โมนเทสโทสเตอโรน (Testosterone) และหญิงวัยทองขาดฮอร์โมน

เอสโตรเจน (Entrogens) ซึ่งเป็นตัวควบคุมไขมันตัวร้ายเพิ่มไขมันตัวดีสามารถป้องกันหลอดเลือดไม่ให้เกิดไขมันอุดตันเส้นเลือด

2. เกิดโรคกระดูกพรุน อันเนื่องจากร่างกายชายวัยทอง ขาดฮอร์โมนเทสโทสเทอโรน (Testosterone) และร่างกายหญิงวัยทอง หยุดผลิตฮอร์โมนเอสโตรเจน (Entrogens) เซลล์ที่ทำหน้าที่สลายกระดูกมีมากขึ้น ทำให้เกิดการสูญเสียมวลกระดูกอย่างรวดเร็วทำให้เกิดโรคกระดูกพรุน

3. ชายวัยทองและหญิงวัยทองเมื่อร่างกายผลิตฮอร์โมนเพศลดลงจะเกิดอาการเหนื่อยล้าอ่อนเพลียแม้จะนอนเต็มอิ่มแล้ว แต่ก็ยังรู้สึกเหนื่อยล้าเฉื่อยชา ซึมเศร้าไม่กระฉับกระเฉงกระปี้กระเป่า

4. การเปลี่ยนแปลงมีผลกระทบต่อระบบไหลเวียนโลหิต หญิงวัยทองเกิดอาการร้อนวูบวาบขึ้นมาอย่างไม่มีสาเหตุ หญิงและชายวัยทองปวดศีรษะ นอนไม่หลับ บางครั้งเหนื่อยออกมากในเวลา กลางคืน และเกิดอาการหนาวสั่นโดยไม่พบสาเหตุ ซิฟจรเต้นเร็วผิดปกติ ใจสั่น

5. ทั้งชายวัยทองได้หญิงวัยทอง มีความสนใจทางเพศลดลง

6. หญิงวัยทองจะมีอาการปัสสาวะบ่อย ปัสสาวะเล็ด เวลาไอ หรือจาม เนื่องจากหูรูดกระเพาะปัสสาวะหย่อนยาน

7. เกิดความจำระยะสั้นถดถอย ย้ำคิดย้ำทำ หลงลืมง่าย ทั้งชายวัยทองและหญิงวัยทอง โดยเฉพาะหญิงวัยทองอาจเป็นโรคอัลไซเมอร์ ซึ่งเกิดจากความเสื่อมของสมอง เนื่องจากฮอร์โมนเอสโตรเจน (Entrogens) มีผลต่อการนำเลือดไปเลี้ยงสมอง

4.2. โรคทางใจ หมายถึง เช่นความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอิจฉาริษยา หึงหวง ความวิตกกังวล ความอาลัยอาวรณ์ ความคับแค้นใจ เป็นต้น เหล่านี้ทางพระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นโรคทางใจ พระพุทธศาสนากล่าวว่า เกิดมาจากกิเลสตัณหาชนิดต่างๆ เข้ามาครอบงำจิตใจ ดังพุทธพจน์ที่ตัดว่า สัตว์ผู้อ้างว่า ตนเองไม่มีโรคทางกายตลอดระยะเวลา 1 ปีบ้าง 2 ปีบ้าง 3 ปีบ้าง 4 ปีบ้าง 5 ปีบ้าง 10 ปีบ้าง 20 ปีบ้าง 30 ปีบ้างหมดยิ่งกว่า 100 ปีบ้างยังพอมืออยู่ แต่สัตว์ผู้จะกล่าวอ้างว่า ตนเองไม่มีโรคทางกายตลอดระยะเวลาแม้คู่เดียวหาได้โดยยาก ยกเว้น ผู้หมดกิเลสแล้ว (อง.จตุกก. (ไทย) 21/157/217) พุทธพจน์ทรงชี้ว่า บุคคลทั้งหลายนั้นมีโรคทางใจเบียดเบียนตลอดเวลา ส่วนโรคทางกายนั้น พระพุทธองค์ก็ตัดว่า ร่างกายก็เป็นรังแห่งโรค ที่ต้องดูแลเอาใจใส่ตลอดเวลา สำหรับโรคทางกายนั้นนานๆ อาจจะเป็นครั้งก็ได้ แต่โรคทางใจถูกเบียดเบียนอยู่ตลอดเวลา หรืออาจกล่าวว่าเป็นได้ง่ายกว่าโรคทางกายนั่นเอง โรคด้านจิตใจของบุคคลวัยทองสรุปได้ดังนี้

1. ชายวัยทองและหญิงวัยทองเกิดผลกระทบด้านสติปัญญาและอารมณ์ คือ มีอารมณ์แปรปรวนง่าย ไม่แน่นอน

2. อาการหงุดหงิดง่าย โมโหง่ายไม่มีเหตุผล

3. เกิดวิตกกังวล คิดมาก ฟุ้งซ่าน เกิดอาการกระสับกระส่าย กระวนกระวายใจ อยู่ไม่นิ่ง ไม่มีสมาธิ

พระพุทธศาสนามีพุทธธรรมเป็นโอสถยาวิเศษที่ป้องกันบรรเทาและแก้ทุกข์ได้ร้อยแปด มีพระสงฆ์เป็นครูชั้นยอดคือ แนะนำให้ทำดี ให้หมดทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง (พระราชสุทธินิพนธ์มงคล, ม.ป.ป. : 3-6) ถ้าเรานำหลักพุทธธรรมมาประพฤติ และปฏิบัติ จะสามารถแก้ความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับคนทุกเพศทุกวัยได้ แม้กับบุคคลวัยทองก็เช่นกัน หากสนใจปฏิบัติตามคำสอนทางพุทธศาสนา จะช่วยบรรเทาอาการความทุกข์ใจได้ ดังนั้น การศึกษาหาวิธีการแก้ปัญหาความเครียดที่เกิดขึ้นกับบุคคลวัยทอง มีผลกระทบ ต่อร่างกายและจิตใจ ต่อครอบครัว และสังคม ด้วยการใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา จึงเป็นการช่วยบรรเทาทุกข์ของบุคคลวัยทองที่เกิดโรคทางกายและโรคทางใจ เพื่อดำเนินชีวิตประจำวันอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

สรุปว่า การเกิดความเครียดนั้นมาจากสาเหตุใหญ่ๆ 2 ประการ คือ สาเหตุเกิดจากตัวบุคคลเอง ได้แก่ ด้านร่างกาย ที่เป็นภาวะบางอย่างของร่างกาย ที่เปลี่ยนแปลงทำให้เกิดความเครียดความเมื่อยล้า รับประทานอาหารไม่เพียงพอ พักผ่อนไม่เพียงพอ ความเจ็บป่วยทางร่างกาย และจากการติดสิ่งเสพติด สาเหตุทางจิตใจ ที่เกิดจากอารมณ์ไม่ดีทุกชนิด เช่น ความกลัว ความวิตกกังวล ความโกรธ บุคคลวัยทองเกิดความเครียด เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย เกิดอาการต่างๆ กลับร่างกาย ควบคุมอารมณ์ไม่ได้ เกิดอาการเครียด ความเครียดทำให้เกิดความทุกข์ อาการเครียดของบุคคลวัยทอง ส่งผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจ ทำให้เกิดโรคทางร่างกายและโรคทางจิตใจ

5. หลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาความเครียดของบุคคลวัยทอง

การศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาความเครียดของบุคคลวัยทอง ประกอบด้วยอริยสัจ 4 (ทุกข์, สมุทัย, นิโรธ, มรรค), สังคหวัตถุ 4 (ทาน, ปิยวาจา, อตถจริยา, สมานัตตตา), สุจริต 3 (ทำความดีทางกาย, วาจา, ใจ), ทิฐฐัมมิกอรรถประโยชน์ (ขยันหมั่นเพียร, ใช้จ่ายอย่างประหยัด, คบคนดีเป็นมิตร, อยู่อย่างพอเพียง), กุศลมูล 3 (อโลภะ, อโทสะ, อโมหะ), พรหมวิหาร 4 (เมตตา, กรุณา, มุทิตา, อุเบกขา), การเจริญสติปัฏฐาน 4 (ยืน, เดิน, นั่ง, นอน, อิริยาบถต่างๆ อย่างมีสมาธิ), และการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา (ทำบุญตักบาตร, ฟังพระธรรมเทศนา, เวียนเทียน, ทอดกฐิน, สวดมนต์)

ทางพระพุทธศาสนาถือว่ากิเลสที่เป็นต้นเหตุทำให้เกิดโรคทางใจนั้น สาเหตุหลัก ที่เป็นรากเหง้าของกิเลสทั้งหลายคือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ทำให้เกิดโรคทางใจที่เกิดขึ้นจากกิเลสต้นเหตุต่างๆ เพราะความโลภ อยากได้ อยากมี อยากเป็น เกินกว่าเหตุ เกิดเป็นทุกข์ เมื่อทุกข์มากเข้าย่อมทำให้เสียสุขภาพจิต ส่งผลกระทบต่อจิตใจทำให้ได้รับทุกข์ทรมาน ไม่มีความสุขสำราญ เป็นต้น(พระมหาพรเทพ อุตตโม (เดชประสาท), 2553 : 38) นอกจากนี้แล้วกิเลสย่อยๆ ที่ทำให้เกิดโรคทางใจ เช่นความรัก ความเกลียด ความกลัว ความตื่นเต้น ความอิจฉาริษยา ความหวง ความหึง ความเศร้าโศกเสียใจ ความ

วิตกกังวลในอนาคต ความอาลัยอาวรณ์ในอดีต เป็นต้น กิเลสที่เกิดขึ้นนี้ก่อให้เกิดความทุกข์ เมื่อเกิดความทุกข์มากขึ้นๆ นอกจากจะทำให้เกิดโรคทางจิตแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางร่างกายเพิ่มขึ้นอีกด้วย ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า “โลกทำให้เกิดความทุกข์” (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร), ม.ป.ป. : 127-132)

ความเครียดทำให้เกิดโรคทางกายและโรคทางใจ พุทธศาสนากล่าวว่า ความเครียดคือความทุกข์ พุทธศาสนามีหลักธรรมเป็นโอสถยาวิเศษที่เป็นที่พึ่งทางใจ ช่วยลดและบรรเทาทุกข์ที่เกิดขึ้นได้ คือการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาความเครียดที่เกิดขึ้น เช่น หลักพุทธธรรม “อริยสัจ 4” ที่เป็นความจริง 4 ประการ ประกอบด้วยความจริงในเรื่องทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และวิธีปฏิบัติเพื่อให้บรรลุความดับทุกข์ นำวิธีทางไปสู่ความพ้นทุกข์ด้วยการปฏิบัติตามหลัก “มรรคมืองค์ 8” เป็นทางปฏิบัติสายกลาง เพื่อการดำเนินชีวิตให้บรรลุประโยชน์สุข ช่วยลดความเครียดที่เกิดขึ้น ดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท ประพฤติสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง ด้วยการถือศีล 5 กำจัดกิเลสที่เกิดขึ้นในใจ

การรักษาโรคทางกายของบุคคลวัยทองผู้สูงอายุมาก ส่วนหนึ่งเป็นหน้าที่ของแพทยรักษาโรคทางกาย ตามแบบของแพทย์แผนปัจจุบัน ผสมผสานกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อแก้โรคทางกายที่เกิดขึ้น เช่น อาการเบื่ออาหาร บุคคลวัยทองต้องรู้ประมาณตนในการบริโภคอาหาร บริโภคเพื่อระงับความหิว บริโภคเพื่อการดำรงอยู่และจะช่วยให้ไม่เกิดโรคอื่นๆ ตามมา (ตามหลักธรรมโภชนาการตามหลักอริยสัจ) อาการวิตกกังวล คิดมากของบุคคลวัยทอง ทำให้เกิดอาการปวดศีรษะ นอนไม่หลับ ต้องทำสมาธิ หรือสวดมนต์ก่อนนอน จะทำให้จิตใจสงบเยือกเย็น เกิดความสบาย จะทำให้หลับง่าย อาการเบื่อหน่าย ส่งผลทำให้ร่างกายเสื่อมซา เชื่องช้าในการทำกิจกรรมต่างๆ บุคคลวัยทองต้องกำหนดรู้ ตามแนวสติปัญญา 4 เพื่อตามรู้อารมณ์นั้นๆ และพิจารณาตามหลักอริยสัจ 4 และพยายามละนิวรณ์ที่เกิดขึ้นในจิตใจของตนเองกำหนดรู้ว่าใดๆ ในโลกล้วนไม่เที่ยงแท้แน่นอน เปลี่ยนไปตามกาลเวลา ก็จะคลายความทุกข์ลงได้กำหนดรู้อิทธิบาท 4 มีความขยันหมั่นเพียร ใจจดจ่อ จะทำให้เกิดสมาธิสัมความทุกข์ อาการร้อนวูบวาบ เหงื่อออกมากและอาการหนาวสั่น ชีพจรเต้นเร็วผิดปกติ ใจสั่น ไม่สบายใจไม่สบายกาย บุคคลวัยทองต้องกำหนดรู้พรหมวิหาร 4 คือ มีอุเบกขา กำหนดรู้ อริยสัจ 4 ยอมรับทุกข์ที่เกิดขึ้น พยายามประคับประคองใจให้อยู่ในสภาพปกติดีอย่างสม่ำเสมอ ไม่พลุ่งพล่าน ขบเซาในความทุกข์ที่เกิด พยายามทำตนให้เป็นปกติ สงบเสงี่ยมเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น เพราะเมื่ออายุเกือบๆ 60 ปี สมองส่วนไฮโปทาลามัส ก็จะยอมรับการหยุดทำงานของรังไข่ อาการเครียดเหล่านี้จะหมดไป มีความสนใจทางเพศลดลง หญิงวัยทองมีอาการปัสสาวะบ่อย ปัสสาวะเล็ด เวลาไอ หรือจาม ต้องกำหนดรู้กฎธรรมชาติ คือ “ไตรลักษณ์” ผู้ที่เข้าใจหลักธรรม “ไตรลักษณ์” ย่อมมองเห็นถึงความจริงของชีวิต ไม่หลงใหลและยึดในสิ่งที่ตนพึงใจพึงชอบ ดำเนินชีวิตประจำวันจะมีแต่ความสุข และเพื่อดำรงอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ บุคคลวัยทองมีความจำสันทัด ย้ำคิดย้ำทำหลั่งง่าย หรือเป็นโรคอัลไซเมอร์ นอกจากกำหนดรู้เรื่องของชีวิต คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หลักธรรมความจริงตามอริยสัจ 4 คือมีความทุกข์ ดับ

ทุกข์ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมมรรคมีองค์ 8 จะทำให้เกิดการดำเนินชีวิตมีแต่ความราบรื่น มีความสุขสงบ ช่วยลดอาการทุกข์ทางกายที่เกิดขึ้นได้

โรคทางใจ พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นกิเลสที่เกิดจากความโลภ โกรธ หลง บุคคลวัยทองต้องกำหนดรู้การเกิดทุกข์จากการยึดมั่นขั้น 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ยึดมั่นว่าเป็นตน เมื่อแปรปรวนไปตามธรรมชาติ ความผันแปรแห่งรูป ทำให้เกิดความทุกข์ ต้องพิจารณาขั้น 5 ตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ บุคคลวัยทองจะผ่านพ้นความทุกข์ที่เกิดกับตนเอง ดำเนินชีวิตในอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน และอิริยาบถอื่นๆ เพื่อทำให้เกิดสมาธิ เกิดปัญญา จะช่วยให้จิตใจสงบนิ่งและมีสติ หยุดความคิดที่ฟุ้งซ่านวิตกกังวล หรือไม่เกิดอารมณ์ด้านลบ ส่งผลให้หน้าตาสดชื่นแจ่มใสสามารถควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ได้ ทำให้คลายเครียด คลายวิตกกังวล นอกจากนั้นบุคคลวัยทองผ่อนคลายความเครียด ด้วยการประกอบกิจกรรมวันสำคัญทางพุทธศาสนาจะช่วยให้เกิดเพลิดเพลิน ไม่คิดฟุ้งซ่าน ไม่กระวนกระวายใจ ลืมความทุกข์กายทุกข์ใจ ช่วยผ่อนคลายลดอาการเครียดลงได้

6. สรุป

บุคคลวัยทองเกิดความเครียด ทำให้เกิดโรคทางกาย พุทธศาสนา หมายถึง การเจ็บป่วยทางกาย เช่น ป่วยด้วยโรคตา โรคหู โรคจมูก โรคลิ้น โรคในการ โรคศีรษะ เป็นต้น ผลกระทบด้านร่างกายของบุคคลวัยทอง ทำให้เกิดโรคกระดูกพรุน โรคหัวใจ และหลอดเลือด เบื่ออาหาร นอนไม่หลับ เหนื่อยล้า อ่อนเพลีย ซึมเศร้า เฉื่อยชา เชื่องช้า ไม่กระฉับกระเฉง ไม่กระปรี้กระเป่า เบื่อหน่าย เกิดอาการร้อนวูบวาบ ปวดศีรษะ เหงื่อออกมาก หนาวสั่น ซึ่พจรเต้น ใจสั่น ความสนใจทางเพศลดลง หญิงวัยทองมีอาการ ปัสสาวะเล็ด เวลาไอ หรือจาม เกิดความจำระยะสั้นถดถอย การรักษาโรคทางกายของบุคคลวัยทองผู้มีอายุมาก ส่วนหนึ่งเป็นหน้าที่ของแพทย์แผนปัจจุบัน ผสมผสานกับการยึดหลักธรรมทางพุทธศาสนามาใช้ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อแก้โรคทางกายที่เกิดขึ้น เช่น อาการเบื่ออาหารต้องกำหนดรู้ หลักโภชนาการ เน้นตัดตัณหา กล่าวคือ บุคคลวัยทองต้องรู้ประมาณตนในการบริโภคอาหาร บริโภคอาหารที่มีประโยชน์ บริโภคเพื่อระงับความหิว บริโภคเพื่อการดำรงอยู่ และจะช่วยให้ไม่เกิดโรคอื่นๆ ตามมาอีกด้วย ความวิตกกังวล คิดมากของบุคคลวัยทอง ทำให้เกิดอาการปวดศีรษะ นอนไม่หลับ ต้องทำสมาธิ หรือสวดมนต์ก่อนนอน การเดินจงกรมก่อน แล้วทำให้จิตใจสงบเยือกเย็น เพื่อความสบายใจ จะทำให้หลับ เมื่อจิตใจ ซึมเศร้ารู้สึกไม่สดชื่น ไม่กระปรี้กระเป่า เกิดอาการเบื่อหน่าย ส่งผลทำให้ร่างกายเฉื่อยชา เชื่องช้าในการทำกิจกรรมต่างๆ บุคคลวัยทองต้องกำหนดรู้ ตามแนวสติปัฏฐาน 4 เพื่อตามรู้อารมณ์นั้นๆ พิจารณาตาม อริยสัจ 4 และพยายามละจากนิเวศที่เกิดขึ้นในจิตใจของตน กำหนดรู้ถึงกฎไตรลักษณ์ เป็นธรรมชาติที่แน่นอนของสังขาร 3 ประการ คือ มีอาการไม่เที่ยงไม่คงที่ อาการเป็นทุกข์ กำหนดรู้ว่าใดๆ ในโลกล้วนไม่เที่ยงแท้แน่นอน ก็จะคลายความทุกข์ลงได้ บุคคลวัยทองเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายพิจารณาการทำงาน ต้อง

กำหนดรู้ หลักธรรมอิทธิบาท 4 เธอมีความรักให้พอใจในสิ่งที่ทำ ขยันหมั่นเพียร มีใจจดจ่อซึ่งทำให้เกิดสมาธิ อีกทั้งช่วยทำให้อายุยืนยาว หลักธรรมนี้ช่วยบำบัด ดูแลรักษาสุขภาพให้แข็งแรง ต้องกำหนดรู้หลักธรรม ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ดำรงชีพแบบเศรษฐกิจพอเพียงไม่ปล่อยจิตคิดไปตามอารมณ์ มีสติควบคุมไม่ให้พลังเผื่อประทุติชั่ว ประกอบความดีทางกาย วาจา ใจ ถูกต้องดีงามท่านจะส่งผลให้เกิดความสุข การเกิดอาการร้อนวูบวาบ เหงื่อออกมากหนาวสั่น ชีพจรเต้นเร็ว ผิดปกติ ใจสั่นทำให้บุคคลวัยทองหงุดหงิด กระสับกระส่ายไม่สบายใจไม่สบายกาย บุคคลวัยทองต้องกำหนดรู้พรหมวิหาร 4 คือ มีอุเบกขา ต้องกำหนดรู้อรียสัจ 4 ยอมรับกับอาการที่เกิดขึ้น อดทนต่ออาการทุกขเวทนา มีความเข้มแข็งเอาชนะกับปัญหาและอุปสรรค ไม่ฟุ้งฟ่านสงบเสงี่ยมจะเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น บุคคลวัยทองมีความสนใจทางเพศลดลง หลงวัยทองปัสสาวะเล็ดเวลาไอหรือจาม บุคคลวัยทองต้องกำหนดรู้กฎธรรมชาติ คือ “ไตรลักษณ์” คือทุกสิ่งย่อมเปลี่ยนแปลง โดยจะเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป ในที่สุดบุคคลวัยทองมีความจำสั่นย้าคิดย้าทำ หลงลืมง่าย หรือ เป็นโรคอัลไซเมอร์ นอกจากกำหนดรู้เรื่องชั้น 5 อริยสัจ 4 แล้วต้องปฏิบัติตนเพื่อดับความทุกข์ ดำเนินชีวิตที่เป็นทางสายกลางปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8 จะทำให้การดำเนินชีวิตมีแต่ความราบรื่น มีความสุข สงบ ช่วยลดอาการทุกข์ทางกายที่เกิดขึ้นได้ โรคทางใจของบุคคลวัยทองคือ มีอาการกระสับกระส่าย กระวนกระวายใจ เกิดวิตกกังวลคิดมาก ฟุ้งซ่าน อารมณ์แปรปรวนง่าย หงุดหงิดง่าย โมโหง่าย อยู่ไม่นิ่ง ไม่มีสมาธิ โรคทางใจ โดยทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นกิเลสเกิดจากความโลภ โกรธ หลง บุคคลวัยทองต้องกำหนดรู้หลักธรรมกุศลมูล 3 คือ ไม่อยากได้ ไม่ประทุษสลาย ไม่หลงมกมาย มีความเมตตา กรุณาจะเกิดความสูงขึ้นใน การไม่มีสมาธิ อยู่ไม่นิ่ง วิตกกังวลใจ คิดฟุ้งซ่าน กังวลสบายใจ อารมณ์แปรปรวนหงุดหงิดง่าย โมโหง่าย ส่งผลให้มีความคิดและการเคลื่อนไหวตลอดจนการพูดเชื่องช้าลง ไม่มีความกระตือรือร้นในชีวิต ต้องใช้วิธีบริหารจัดการ และเจริญปัญญาตามหลักสติปัญญา 4 เพื่อทำให้เกิดสมาธิ เสียใจจะสงบไม่ฟุ้งซ่าน เกิดปัญหาที่เข้าถึงสภาวะธรรมของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือความไม่เที่ยงทั้งปวง ด้วยกิริยาบท 4 อย่างคือ ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นอาการเคลื่อนไหวร่างกายที่ทำให้เกิดสมาธิ อีกประการหนึ่งยังช่วยในระบบต่างๆ เช่น การไหลเวียนของโลหิต เป็นต้น การทำสมาธิด้วยอิริยาบถต่างๆ ทำให้จิตใจสงบนิ่ง และมีสติ หยุดความคิดที่ฟุ้งซ่านวิตกกังวล หรือไม่เกิดอารมณ์ด้านลบทั้งหลาย และเมื่อบุคคลวัยทองฝึกสมาธิเป็นประจำจะทำให้มีบุคลิกภาพดี หน้าตาสดชื่นแจ่มใสสามารถควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ได้ ทำให้คลายเครียดคลายวิตกกังวล

นอกจากนั้นบุคคลวัยทองผ่อนคลายความเครียด ด้วยการประกอบกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น ทำบุญตักบาตรที่วัด หรือทำบุญตักบาตรประจำวันบ้ำบ้านในตอนเช้า จะช่วยให้บุคคลวัยทองรู้จักแบ่งปัน รู้จักการเสียสละทรัพย์ ไม่หลงไหลในทรัพย์สินของตนตามหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ช่วยให้บุคคลวัยทองเกิดความจริงใจ ภูมิใจ มีความสุขใจ ช่วยให้ไม่คิดฟุ้งซ่าน ไม่กระวนกระวายใจ ช่วย

ผ่อนคลายรสรารมณการเครียดลง การฟังธรรมที่วัดช่วยให้เกิดปัญญา เกิดความรู้เพิ่มเติมดังคำกล่าวที่ว่า “ผู้ฟังที่ดีย่อมมีปัญญา” การตักบาตรเทโวโรหณะ และการทำบุญทอดกฐิน เนื่องในวันออกพรรษา เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคี ทำให้เกิดความสุขสนุกรานเพลิดเพลิน ลืมความทุกข์กาย ทุกข์ใจ ไม่คิดฟุ้งซ่าน ไม่กังวลลกระวายใจ จิตใจสงบสุข มีความอึดเอบใจ ภูมิใจ เกิดความสบายใจ หายกังวลใจ คลายเครียด จิตใจสดชื่นแจ่มใสสนุกราน เพลิดเพลินใจ การร่วมกิจกรรมเวียนเทียนรอบอุโบสถเพื่อระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ เวียนเทียนเกิดความสงบจิตเป็นสมาธิ ทำให้เกิดความสุขเพลิดเพลินผ่อนคลายอาการเครียด ที่เกิดขึ้นได้ การไหว้พระสวดมนต์เป็นกิจวัตรประจำทุกวัน จิตใจจดจ่ออยู่กับบทสวด จิตเป็นสมาธิมั่นคงแน่วแน่อยู่ในอารมณ์เดียวปราศจากการคิดฟุ้งซ่าน เมื่อสวดเป็นประจำจะทำให้เป็นผู้มีจิตมั่นคง ไม่คิดฟุ้งซ่าน จิตใจสงบ บุคคลวัยทองตั้งจิตใจสงบแผ่เมตตาเพื่ออุทิศส่วนบุญให้สัตว์ทั้งปวง มีความสุขพ้นจากความทุกข์ การอธิษฐานตั้งใจแผ่เมตตาเป็นการรู้จักแบ่งปัน รู้จักให้จากการทำบุญกุศล ทำให้บุคคลวัยทองเกิดความรู้สึกอึดเอบใจ รู้สึกสบายใจคลายจากอาการทุกข์ได้

อย่างไรก็ตาม ร่างกายและจิตใจสัมพันธ์กัน คือ เมื่อร่างกายเจ็บไข้ได้ป่วยก็มักจะรบกวนทำให้จิตใจพลอยไม่สบายไปด้วย ร่างกายเจ็บปวด จิตใจก็มีความทุกข์ เจ็บใจไม่สบาย เกิดความทุกข์ มีความหวาดระแวง มีความกลัว มีความกังวลใจ มีความไม่สมปรารถนา ผิดหวัง ท้อแท้ ก็ทำให้แสดงออกมาทางร่างกาย เช่น หน้าตาไม่สดชื่น ผิวพรรณไม่ผ่องใส ยิ้มไม่ออกตลอดจนกระทั่งเบื่อหน่ายอาหาร ไม่มีเรี่ยวแรง ไม่มีกำลังเพราะว่าใจไม่มีกำลัง เมื่อไม่มีกำลังใจแล้วร่างกายก็ปล่อยไม่มีกำลังอ่อนแรง อ่อนกำลังไปด้วย เช่นนี้ ดังนั้นบุคคลวัยทองจึงต้องดูแลรักษากายและใจไปพร้อมๆ กันเพื่อลดความเครียด หายจากความทุกข์กายทุกข์ใจที่ทำให้เกิดโรคทางกายและโรคทางใจลงได้

7. บรรณานุกรม

- ชัยวลี ศรีสุโข. (2552). **สุขภาพดี วัยทอง**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์สุขภาพ.
- ดวงมณี จงรักษ์. (2549). **ทฤษฎีการใช้การปรึกษาและจิตบำบัดเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ ส.ส.ท..
- ดาราวรรณ ต๊ะปิ่นตา. ความเครียดในการทำงานและวิธีปรับแก้. *Journal of Safety and Health*. 1(4). พฤษภาคม-กรกฎาคม 2551.
- นพ.ตู้หยวนป้อ และคณะ. (2553). **100 วิธีสุขภาพดีวัยทอง แพลโดย อังคณา รัตนจันทร์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อินสปายร์.
- บรรลุ ศิริพานิช. (2553). **สร้างกาย-ใจให้แข็งแรง**. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2554). **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา (ทุกข์สำหรับเห็น-สุขสำหรับเป็น)**. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- _____. (2555). **การหายใจหายใจทุกข์**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

- พระราชสุทธินิยมมงคล. (ม.ป.ป.). **ธรรมบรรยาย “ทำไมชาวพุทธถึงมีความเครียดหนัก”**. วัดอัมพวัน
อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี.
- พันธ์ศักดิ์ ศุกระฤกษ์. (2555). **รู้ทัน ผู้ชายวัยทอง**. บ้านเมือง, 24 พฤศจิกายน 2555.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2500**. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มิเอะโกะ ซะอิโตะ. (2556). **มหัศจรรย์วัยทอง(อังคณา รัตนจันทร์ แปล)**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ในเครือ
นามมีบุ๊กส์.
- รัชนีกร เจวประเสริฐพันธุ์, งานวิจัยและพัฒนาเภสัชกรรม. . (2556). สืบค้นเมื่อ 21 มีนาคม 2562. จาก
<http://www.gpo.or.th/rdi/html/men.html>
- โรงพยาบาลพญาไทย. (2556). สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2562 <http://men.mthai.com/sex-playboy/6479.html>
- ฤทธิรงค์ หาญรินทร์ และ สมพร รุ่งเรืองกลกิจ. (2551). **การให้การปรึกษาแนวพุทธศาสนารายบุคคลใน
ผู้ป่วยเรื้อรังที่มีภาวะซึมเศร้า**. โรงพยาบาลศรีสงคราม จังหวัดนครพนม คณะพยาบาลศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ศูนย์สูติ-นรีเวช โรงพยาบาลบำรุงราษฎร์. (2556). สืบค้นเมื่อ 15 มีนาคม 2562. จาก
[http://www.bumrungrad.com/th/womens-center-obgyn-thailand/](http://www.bumrungrad.com/th/womens-center-obgyn-thailand/menopause-hormone-) menopause-
hormone-
- อุรุษา เทพพิสัย และคณะ. (2544). **สุขภาพ-หญิงวัยทองยุค 2001**. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง
จำกัด.
- Carl R. Rogers. (2008). **Counseling and Psychotherapy**. New York : Roger Press.
- Jane Madders. (1997). **The Stress and Relaxation Handbook**. UK : Random House.
- Sue C. Delaune & Patricia K. Ladner. (2002). **Fundamentals of Nursing Standards and
Practice**. New York : Delmar Cengage, Learning.

หลักเกณฑ์และวิธีการส่งต้นฉบับ เพื่อพิมพ์เผยแพร่ในวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์

1. ลักษณะของวารสาร

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด เป็นวารสารเผยแพร่บทความวิชาการวิจัยบทความปริทัศน์ และบทความรายงานการวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของบุคลากรมหาวิทยาลัยฯ และบุคลากรจากหน่วยงานภายนอกโดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารนี้ต้องไม่เคยเผยแพร่ในวารสารรายงาน หรือสิ่งพิมพ์อื่นใดมาก่อน เนื้อหาบทความหรือข้อคิดเห็นที่พิมพ์ในวารสารเป็นความคิดเห็นของผู้เขียนเท่านั้นกองบรรณาธิการ ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยต้นฉบับจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิก่อนการตีพิมพ์

2. การเตรียมต้นฉบับ

ต้นฉบับจะเขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้ ชื่อเรื่อง ชื่อผู้เขียน ต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และต้องมีบทคัดย่อภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

ต้นฉบับต้องพิมพ์บนกระดาษขาวขนาด A4 พิมพ์หน้าเดียวใส่เลขกำกับหน้าทุกหน้าพิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์โปรแกรม Microsoft Word ใช้แบบอักษร (Font) TH Sarabunขนาด 16

ถ้ามีภาพประกอบควรเป็นภาพถ่ายขาว – ดำ ที่ชัดเจน

ถ้าเป็นภาพวาดลายเส้นให้วาดบนกระดาษขาวโดยใช้หมึกดำให้สะอาดและลายเส้นคมชัด ความยาวของเนื้อเรื่องภาพประกอบ ตาราง และบทคัดย่อภาษาไทย และภาษาอังกฤษรวมเอกสารอ้างอิงไม่ควรเกิน 12-15 หน้า

ส่งต้นฉบับ จำนวน 1 ชุด มายังกองบรรณาธิการวารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์ สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ถนนเลียงเมือง ตำบลดงลาน อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด 45000 พร้อมทั้งส่งไฟล์ข้อมูล *.doc ไปยัง E-mail: buddhist-philosophy@hotmail.com

3. รายละเอียดขนาดตัวอักษรและรูปแบบการพิมพ์

ส่วนประกอบของบทความ	รูปแบบการพิมพ์	ขนาดตัวอักษร	ลักษณะตัวอักษร
ชื่อบทความ	กลาง หน้ากระดาษ	18	ตัวหนา
ชื่อผู้แต่ง	ชิดขวา	16	ตัวธรรมดา

บทคัดย่อ -ภาษาไทย -ภาษาอังกฤษ	กลาง หน้ากระดาษ	18	หัวข้อตัวหนา เนื้อหาตัวปกติ
หัวข้อแบ่งตอน	ขีดซ้าย	18	ตัวหนา
หัวข้อย่อย	ใช้หมายเลข	16	ตัวปกติ
เนื้อหาบทความ	-	16	ตัวปกติ
การเน้นความในบทความ	-	16	ตัวปกติ
ข้อความในตาราง	-	16	ตัวปกติ
บรรณานุกรม	ขีดซ้าย	16	ตัวหนา
ภาพประกอบ / คำอธิบายใต้ภาพ	กลาง หน้ากระดาษ	16	ปกติ

ตัวอักษร TH Sarabun ขนาด 16 เว้นขอบด้านบน / ขอบด้านซ้าย 1.5 นิ้ว เว้นขอบด้านล่าง / ขอบด้านขวา 1 นิ้ว

4. ชื่อผู้เขียน

ระบุชื่อ – นามสกุลจริง (ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ) โดยวางไว้ทางขวามือใต้ชื่อของบทความ
ระบุ สาขาวิชา/ภาควิชา คณะ สถาบัน และ e-mail ตามลำดับ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

5. บทคัดย่อ

บทความภาษาไทยต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยใช้บทคัดย่อภาษาอังกฤษก่อนบทคัดย่อภาษาไทย และจำนวนคำไม่เกิน 300 คำ

บทความภาษาอังกฤษต้องมีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยใช้บทคัดย่อภาษาไทยก่อนบทคัดย่อภาษาอังกฤษ และจำนวนคำไม่เกิน 300 คำ

ทำยบทคัดย่อให้ผู้เขียนกำหนดคำสำคัญ (Keywords) สำหรับคำดัชนีเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษไม่ควรเกิน 5 คำ

6. เกณฑ์การพิจารณาบทความ

1. กองบรรณาธิการวารสารพิจารณาคัดเลือกคุณภาพบทความ และ/หรือปรับแก้ตามความเหมาะสมก่อนส่งผู้ทรงคุณวุฒิ
2. ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 2 คนเป็นผู้พิจารณาเนื้อหาสาระ ตรวจสอบความถูกต้อง และคุณภาพทางวิชาการของบทความและเห็นชอบให้ตีพิมพ์ทั้ง 2 คน กรณีผู้ทรงคุณวุฒิเห็นชอบ 1 ใน 2 คน ทางกองบรรณาธิการวารสารฯ จะแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิเพิ่มเติมอีก จำนวน 1 คน (และในส่วนขอ

ผู้ทรงคุณวุฒิที่แต่งตั้งเพิ่มขึ้นผู้เขียนบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบค่าตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 1,000 บาท) และบทความที่จะได้รับการตีพิมพ์จะต้องผ่านความเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ใน 3 คน กรณีเมื่อเสนอบทความต่อผู้ทรงคุณวุฒิแล้วไม่ว่าผลจะเป็นอย่างไร ผู้เขียนบทความประสงค์จะไม่ตีพิมพ์ในวารสาร ผู้เขียนบทความจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบค่าตอบแทนของผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านละ 1,000 บาท

3. กองบรรณาธิการวารสารจะไม่คืนต้นฉบับให้กับเจ้าของบทความในทุกกรณี

7. ประเภทของบทความที่รับพิจารณา

บทความวิชาการ บทความวิชาการวิจัย บทความปริทัศน์ และหรือบทความวิจารณ์หนังสือ

8. หลักการอ้างอิง

ให้ใช้ “ระบบฝังโน” และตัวเลขให้ใช้ “ตัวเลขอารบิก” ที่เป็นสากล

9. เขียนตามแบบที่กำหนดไว้

9.1 บทความวิชาการ

แบบการเขียน “บทความวิชาการ” เพื่อลงพิมพ์ในวารสาร

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

*****

ชื่อเรื่อง (ภาษาไทย).....

ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ).....

ชื่อ – สกุล ผู้แต่ง (ภาษาไทย) 1

ชื่อ – สกุล ผู้แต่ง (ภาษาอังกฤษ) 1

ต้นสังกัด/หน่วยงาน¹

ภาษาอังกฤษ (ต้นสังกัด/หน่วยงาน)¹

Email : .....

บทคัดย่อ

.....
 .....(บอกวิธีวิจัย).....ผลการวิจัยพบว่า.....
 .....

คำสำคัญ : .....; .....; .....; ..... (3 – 5 คำ)

9.2 บทความวิจัย

แบบการเขียน “บทความวิจัย” เพื่อลงพิมพ์ในวารสาร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

*****

เรื่อง (ภาษาไทย).....
ชื่อเรื่อง (ภาษาอังกฤษ).....

ชื่อ – สกุล ผู้แต่ง (ภาษาไทย) 1
ชื่อ – สกุล ผู้แต่ง (ภาษาอังกฤษ) 1
ต้นสังกัด/หน่วยงาน¹
ภาษาอังกฤษ (ต้นสังกัด/หน่วยงาน)¹
Email : .....

บทคัดย่อ

.....
.....(บอกวิธีวิจัย).....ผลการวิจัยพบว่า.....
.....

คำสำคัญ : .....; .....; ..... (3 – 5 คำ)

ABSTRACT

.....
.....

Keywords : .....; .....; ..... (3 – 5 คำ)

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

.....
.....
.....(ความยาวประมาณ 2/3หน้ากระดาษ A4)

2. โจทย์วิจัย(ถ้ามี)

2.1 .....

2.2 .....

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.1 เพื่อ .....

3.2 เพื่อ.....

4. สมมุติฐานการวิจัย (ถ้ามี)

4.1 .....

4.2 .....

5. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

5.1 .....

5.2 .....

6. วิธีดำเนินการวิจัย

.....

.....(ความยาวประมาณ ½

หน้ากระดาษ A4)

7. ผลการวิจัย

.....

มีตาราง/รูปภาพ/แผนภูมิประกอบ ถ้าวิจัยเชิงคุณภาพให้ใส่รูปภาพ 1-2 รูป (ความยาวประมาณ 2-3

หน้ากระดาษ A4)

8. อภิปรายผลการวิจัย

.....

.....(ความยาวประมาณ 1/3 หน้ากระดาษ A4)

9. ข้อเสนอแนะ

.....

.....

10. บรรณานุกรม

.....(เฉพาะที่มีอ้างอิงในบทความวิจัยเท่านั้น)

การอ้างอิงและการเขียนเอกสารอ้างอิงส่วนท้ายเล่ม

การระบุแหล่งที่มาของข้อมูล 1) ในเนื้อเรื่องให้ใช้วิธีการอ้างอิงในส่วนเนื้อเรื่องแบบนามปี (author-date in text citation) โดยระบุ ชื่อผู้แต่งและปีพิมพ์ของเอกสารไว้ข้างหน้าหรือข้างหลังข้อความที่ต้องการอ้างอิง เพื่อบอกแหล่งที่มาของข้อความนั้น และระบุเลขหน้าเอกสารอ้างอิงในกรณียกข้อความมาทั้งหมด 2) การอ้างอิงส่วนท้ายเล่ม โดยรวบรวมรายการเอกสารทั้งหมดที่ผู้เขียนได้ใช้อ้างอิงในการเขียนผลงานนั้น ๆ จัดเรียงรายการตามลำดับอักษรชื่อผู้แต่ง ภายใต้หัวข้อ “บรรณานุกรม” สำหรับผลงานวิชาการภาษาไทย หรือ “Reference” สำหรับผลงานวิชาการภาษาอังกฤษ โดยใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบ APA (American Psychological Association) ดังปรากฏในตัวอย่างต่อไปนี้

1. ภาษาไทย

(1) หนังสือ:

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อหนังสือ. (ครั้งที่พิมพ์-ถ้ามี). สถานที่พิมพ์ : สำนักพิมพ์.

(2) วารสาร:

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อบทความ. ชื่อวารสาร, ระบุเลขของปีที่หรือเล่มที่(ระบุเลขของฉบับที่), ระบุเลขหน้าแรก-หน้าสุดท้ายของบทความ.

ชื่อผู้แต่ง. (ปี, เดือนวันที่ตีพิมพ์). ชื่อบทความ/คอลัมน์/หัวข้อข่าว. ชื่อหนังสือพิมพ์, หน้าระบุเลขหน้าที่นำมาอ้างอิง.

(3) วิทยานิพนธ์/รายงานวิจัย:

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่พิมพ์). ชื่อวิทยานิพนธ์. (ระดับปริญญาของวิทยานิพนธ์). ชื่อสถาบันการศึกษา. สถานที่พิมพ์ ตัวอย่างเช่น

รัชมี สีहनัน. (2551). การประเมินสมรรถนะความเป็นครูของข้าราชการครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานีเขต 3. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยและประเมินผล. อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

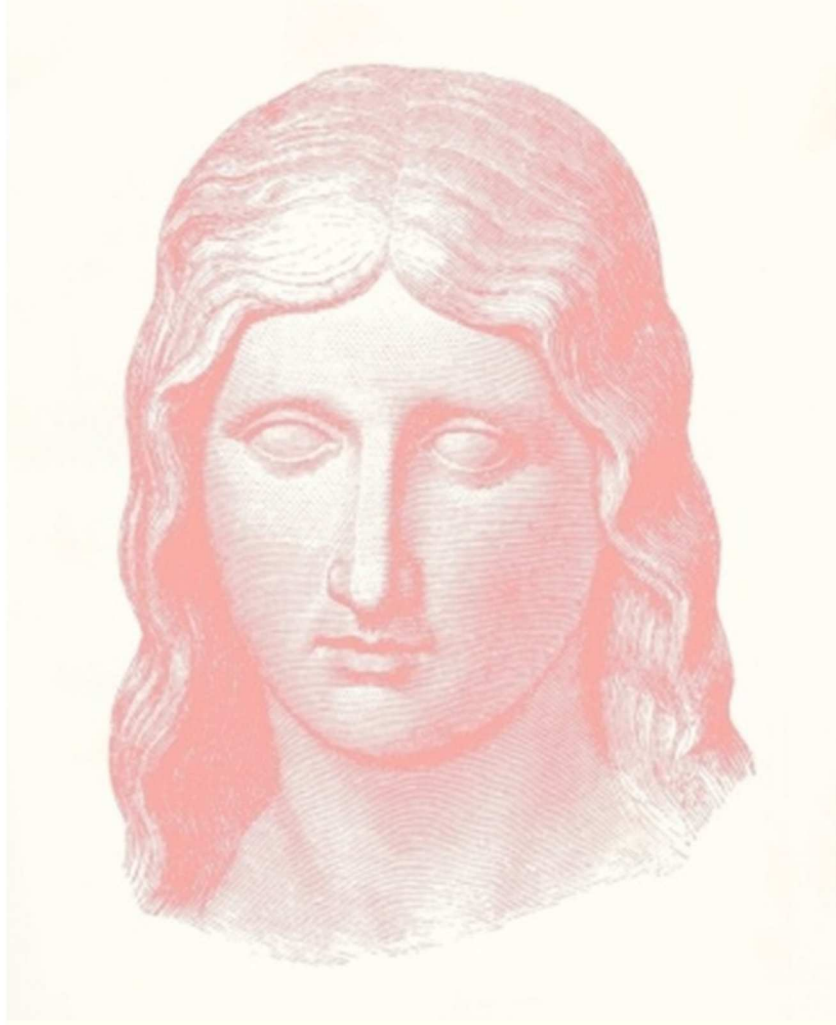
(4) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่:

ชื่อผู้จัดประชุม. (ปีที่พิมพ์). ชื่อรายงานการประชุม. เมืองที่พิมพ์-ถ้ามี : สำนักพิมพ์-ถ้ามี.

(5) สื่ออิเล็กทรอนิกส์/เว็บไซต์ :

ชื่อผู้แต่ง. (ปีที่เผยแพร่). ชื่อเรื่องที่ปรากฏในเว็บ. สืบค้นเมื่อระบุวันที่เดือนปี. จากชื่อเจ้าของเว็บไซต์ : <http://xxxxxx>

ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อส่งเสริมองค์ความรู้สู่คุณธรรม
ไป

วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์
เผยแพร่ผลงานและกิจกรรมของสาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

